

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AKIN UYAR

HALK HEKİMLİĞİ KAPSAMINDA
YOZGAT OCAKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yard. Doç. Dr. Mustafa FİDAN

YOZGAT 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.HALK HEKİMLİĞİ	5
1.1. BİR KAVRAM OLARAK HALK HEKİMLİĞİ	5
1.2. HALK HEKİMLİĞİNİN KISA TARİHÇESİ	7
1.3.TÜRK KÜLTÜRÜNDE HALK HEKİMLİĞİ	9
1.3.1. İslamiyetten Önce Halk Hekimliği Uygulamaları.....	11
1.3.2.İslamiyetten Sonra Halk Hekimliği Uygulamaları.....	15
1.3.3.Modern Türkiye’de Halk Hekimliği Uygulamaları	20
1.3.4. İslama Uyarlanan Eski Uygulamalar	21
1.4.TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLAR	23
1.4.1. Ocak Kavramı	24
1.4.2. Ocakların Tarihçesi	26
1.4.3. Ocaklarda Uygulanan Tedavi Yöntemleri	27
1.4.3.1. Irvasa	28
1.4.3.2. Parpılama	28

1.4.3.3. Üfürme.....	28
1.4.3.4. Büyü	29
1.4.3.5. Bitkisel Tedavi	29
1.4.3.6. Muska	29
1.4.3.7. Ateşle Tedavi.....	30
1.4.3.8. Tükürme	30
1.4.3.9. Ovma ya da Masaj	30
1.4.3.10. Kan Alma	31
1.4.3.11. Dalak Kesme	31
1.4.3.12. Perhiz.....	31
1.4.3.13. Hayvanlarla Tedavi	32
1.4.3.14. Yalama.....	32
1.4.3.15. Karalama	32
1.4.3.16.Tuz Efsunlama.....	32
1.4.3.17. Tütsüleme	33
1.4.3.18. Kurşun Dökme	33

İKİNCİ BÖLÜM

2.YOZGAT OCAKLARI	34
2.1.YOZGAT OCAKLARININ YAPISAL ÖZELLİKLERİ ve TEDAVİ YÖNTEMLERİ	34
2.1.1.UYGULAMAYA DAYALI OCAKLAR.....	34
2.1.1.1.Alazlama Ocağı (Bakır Basması Ocağı)	34
2.1.1.2.Bulgurlama Ocağı	37
2.1.1.3. Bademcik (Boğaz Çekme) Ocağı	37
2.1.1.4. Çitme Ocağı	38
2.1.1.5. Dalak Kesme Ocağı	39
2.1.1.6. Derma (Demreği) Ocağı	40
2.1.1.7. Domuzbaşı Ocağı.....	42
2.1.1.8. Gece Yanığı Ocağı	42

2.1.1.9. Gelincik Ocağı	43
2.1.1.10. Göbek Düşmesi (Çekmesi) Ocağı.....	43
2.1.1.11. Göz Ocağı	44
2.1.1.12. İtdirseği (Arpacık) Ocağı	45
2.1.1.13. Kabakulak Ocağı.....	45
2.1.1.14. Karalama Ocağı	46
2.1.1.15. Karıncalık Ocağı	47
2.1.1.16. Kırık – Çıkık (Sınık) Ocağı	47
2.1.1.17. Kızılyügrük Ocağı.....	49
2.1.1.18. Kösnü (Kösdü) Ocağı	49
2.1.1.19. Kuduz (Tuz Afsunlama / Efsunlama) Ocağı	52
2.1.1.20. Mantar Ocağı	52
2.1.1.21. Nazar (Kurşun – Üzerlik) Ocağı	53
2.1.1.22. Romatizma Ocağı.....	54
2.1.1.23. Sancı Ocağı	54
2.1.1.24. Sarılık Ocağı	56
2.1.1.25. Saçkıran Ocağı.....	56
2.1.1.26. Siğil Ocağı	58
2.1.1.27. Silme Ocağı.....	59
2.1.1.28. Tıvga Ocağı.....	59
2.1.1.29. Uçuk Ocağı	61
2.1.1.30. Yarımca Ocağı	62
2.1.1.31. Yel Bağlama (Kulunç) Ocağı.....	63
2.1.1.32. Yürek Ölçme (Korku) Ocağı	63
2.1.2. EFSANEYE DAYALI OCAKLAR.....	64
2.1.2.1. Albastı Ocağı.....	64
2.1.2.2. Benpınarı Ocağı	66
2.1.2.3. Ekmek Ocağı.....	67

2.1.3. ZİYARET YERLERİ (TEKKE, YATIR, TÜRBE) NİTELİĞİNDEKİ OCAKLAR	68
2.1.3.1. Bunbaba Türbesi	69
2.1.3.2. Şeyh Osman Bağdadî Türbesi	69
2.1.3.3. Emirci Sultan Türbesi	70
2.1.3.4. Hasan Dede Türbesi	70
2.1.3.5. Fakıbeyler Türbesi	71
2.1.3.6. Sulu Türbe	73
2.2. OCAKLIK UYGULAMALARI ÖNCESİ VE SONRASI GELENEK İLE MEYDANA GELEN KÜLTÜREL ÜRÜNLER	76
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	85
EKLER	91
ÖZGEÇMİŞ	101

ÖZET

Türk halk hekimliği, son derece zengin bir içerikle günümüze kadar gelmiş tedavi yöntemlerini içerir. Bu yöntemlerde ilk çağlardaki dinî inançların etkisi yoğun olarak, göze çarpmaktadır. Türkler müslüman olduktan sonra, bu yöntemler belli uyarlamalarla kullanılmaya devam edilmiş, halk hekimliği ve dinî inançlar birbiriyle içi içe geçmiştir.

Türk halk hekimliğinin en önemli figürü, ocaklardır. Bütün Türk toplumlarında kutsallığına ve sağaltıcı gücüne inanılan ocaklar, tarihin her döneminde bir tedavi merkezi olarak işlev görmüştür.

Anadolu coğrafyası, ocaklar açısından son derece zengin bir birikime sahiptir. Bütün Anadolu şehirlerinde, halkın alternatif tedavi maksadıyla gittiği ocaklar mevcuttur.

Yozgat ve bölgesi de pek çok ocağın bulunduğu bir bölgedir. Bu ocaklarla ilgili şimdiye kadar derli toplu bir çalışma yapılmamış olması, bu çalışmayı zaruri kılmıştır.

Yozgat ocakları, XI. yüzyıldan itibaren bölgeye yerleşen Türk boylarının en önemli tedavi merkezleri olmuş ancak gelişen tıp ilmi ve teknoloji, bu ocakların önemini bir parça azaltmıştır.

Anahtar Kavramlar: Halk Hekimliği, Tedavi, Yozgat, Ocak,

ABSTRACT

Turkish folk medicine involves a great variety of treatment methods that have survived until today. The religious beliefs of the primeval days have had a predominant influence on these methods. After the Turks converted into Islam, these methods continued to be used with some adaptations and Turkish folk medicine and religious beliefs became intertwined.

The most important figure of Turkish folk medicine are the ocaks. Believed to be divine and a cure in all Turkish communities, these ocaks have functioned as treatment centres throughout the history.

Anatolia has a rich heritage in terms of ocaks. There are ocaks in each city of Anatolia, where people appeal to for remedy.

Yozgat region is also a place where there are several ocaks. The fact that there is not a comprehensive study about these ocaks has made this research imperative.

The ocaks in Yozgat became the most important treatment centres for the Turkish settlers from the 11th century and on, but their significance has diminished due to advanced medicine and technology.

Keywords: Turkish Folk Medicine, Treatment, Yozgat, Ocak.

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1.1: Bakır Basması Ocağından Bir Örnek.....	36
Foto 1.2: Derma Ocağı Uygulamasında Kullanılan Derma Bitkisi.....	41
Foto 1.3: Kırık – Çıkık (Sınık) Ocağı Uygulamasından Bir Örnek	48
Foto 1.4: Kösnü Hastalığı Yarasına Bir Örnek	50
Foto 1.5: Kösnü Hastalığı Tedavisinde Kullanılan Kösnü Toprağına Bir Örnek	51
Foto 1.6: Kösnü Ocağı Uygulamasından Ovma Örneği.....	51
Foto 1.7: Sarılık Ocağı Uygulamasından Bir Örnek	57
Foto 1.8: Tıvga Uygulamasına Bir Örnek	60
Foto 1.9: Tıvga Uygulamasında Kullanılan Alet	61
Foto 1.10: Yarımca Uygulamasına Bir Örnek.....	62
Foto 1.11: Ben Pınarı Ocağından Bir Örnek	67
Foto 1.12: Fakıbeyli Felç Ocağı Türbesinde Abdest Alma Yeri.....	72
Foto 1.13: Fakıbeyli Felç Ocağı Türbesinde Yer Alan Mezar	72
Foto 1.14: Sulu Türbe İçerisinde Bulunan Mezar	74
Foto 1.15: Sulu Türbe Kenarında Bulunan Türbeye İsmi Verilen Su	74
Foto 1.16: Sulu Türbe Tedavisinde Kullanılan Toprağın Alındığı Yer	75
Foto 1.17: Sulu Türbe Yanındaki Ulu Çınar	75
Foto 1.18: Sulu Türbeden Genel Bir Görünüm	76

KISALTMALAR

a.g.b: Adı Geçen Bildiri

a.g.e: Adı Geçen Eser

a.g.m: Adı Geçen Makale

a.g.t: Adı Geçen Tez

Bkz: Bakınız

DLT: Divan-1 Lügati't-Türk

KB – HAGEM: Kültür Bakanlığı – Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Merkezi

KB – MİFAD: Kültür Bakanlığı – Milli Folklor Araştırma Dairesi

KK: Kaynak Kişi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

M.Ö: Milattan Önce

M.S: Milattan Sonra

O: Ocaklı Kaynak Kişi

TDK: Türk Dil Kurumu

TFA: Türk Folklor Araştırmaları

TTK: Türk Tarih Kurumu

Yay. : Yayın

YÖK: Yüksek Öğrenim Kurulu

ÖNSÖZ

Anadolu, Türk kültürünün en zengin birikiminin oluşturulduğu coğrafyadır. Bölgenin farklı coğrafi özellikler göstermesi, etnik kimliklerin çeşitliliği gibi ayrıntı kabilinden olan farklılıklar, halk hekimliği ve ocak uygulamalarına yansımış olsa da genel olarak Anadolu’da bu uygulamaların benzeştiği, aynı kültürel birikimin ürünü olduğu görülür.

Bu zengin birikimin ve bu birikimin bir parçası olan ocakların, günümüze kadar akademik çalışmalara yeterince konu edilmediği söylenebilir. Nitekim ocaklar konusunda yapılan çalışmaların birinde bu durum dile getirilmektedir:

“Türk Halk Hekimliğinde ocakların durumu hakkında etraflı çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu konuda yapılan araştırma ve yayınlar içinde ‘ocak’ ve ‘ocaklılık’ uygulamalarıyla ilgili bilgiler ayrıntılı olarak S.V. Örnek’in 1966 yılındaki Sivas ve çevresi ile ilgili yayınında, Orhan Acıpayamlı’nın ise kuduz hastalığının tedavisinde uygulanan ocak yöntemlerini ve 1969 yılındaki Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve özelliklerini konu alan çalışmalarında bulunmaktadır. Acıpayamlı bu çalışmasında ‘ocak’ ve ‘ocaklılık’ uygulamalarından bahsederken, o tarihe kadar yapılmış olan çalışmaları da guruplandırarak değerlendirmektedir. Anadolu’da kurşun dökme, temre, siğil, dalak kesme, sarılık, yilancık, sıtma, kısırlık, kabakulak, köstebek gibi ocakların bulunduğu değişik araştırmacılar tarafından da belirtilmiştir.”¹

XI. yüzyıldan beri Türk yurdu olan Yozgat ve havalisi de ocaklar bakımından son derece zengin bir kültürel birikimin olduğu bir bölgedir. Ancak ne yazık ki bu bölgeye dair yapılan çalışmalar da son derece kısıtlıdır. Halk hekimliği ve ocaklar konusunda ise hiçbir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.

¹ Gülnur Öngel, *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 1997, s.2

Bu çalışmada bu eksiklik giderilmeye ve Yozgat bibliyografyasına bir katkı sağlanmaya gayret edilmiştir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk olarak çalışma hakkında hazırlanan zet, fotoğraflar ve kısaltmalar listesi, yöntem ve amacı kapsayan giriş bölümünün ardından, birinci bölümde halk hekimliği kavramı üzerine edindiğimiz teorik bilgilerin bir dökümü verilmiştir. Kavramın tarihçesi, Türk kültüründeki yeri ve uygulamalarının anlatıldığı bu bölümü, ocak kavramıyla ilgili teorik bilgilerin ve yapılan derleme çalışmalarının ayrıntılı olarak anlatıldığı ikinci bölüm takip etmektedir. Ayrıca ocaklılık uygulamaları sonucunda, yöre halkının oluşturduğu kültürel ürünleri ve bütün bu bilgiler kapsamında oluşturulan çıkarımlara, sonuç başlığı altında yine bu bölümde yer verilmiştir.

Bu çalışmaya başlarken, gerekli ön hazırlığı tamamlandıktan sonra geniş bir saha taraması yapılmıştır. Yozgat ve köylerinde ocak kavramı üzerinde halk nezdinde oluşmuş inanışlar ve uygulamalar yerinde görülerek, tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, belli bir sistem dhiline analiz edilip, çalışmanın ikinci bölümünde paylaşılmıştır.

Çalışma boyunca desteklerini gördüğüm birçok isimler oldu. Başta danışman hocam Yard. Doç Dr. Mustafa Fidan'a, saha çalışmasındaki yol göstericiliğinden dolayı araştırmacı Osman Karaca'ya ve yöntem konusunda yardımcı olan Ali Tavşancioğlu'na müteşekkirim.

Akın UYAR

Yozgat–2013

GİRİŞ

İnsan, yeryüzünde var olmaya başladığı andan itibaren vücudunu korumak ve geliştirmek gibi önemli bir sorunla baş başa kaldı. Biyolojik bir organizma olan insan vücudu, doğal ya da psikolojik etkilerle zarar görmeye müsait bir yapıdadır. Bu zararları gidermek için tarihsel süreç içerisinde deneme yanılma ve keşif yoluyla birçok metot geliştiren insan, bugün vücudunu en küçük bileşenleriyle birlikte ele alan modern tıp bilimini oluşturdu.

Modern tıbbi oluşturan bileşenlerden belki de en önemlisi ve en etkili “halk hekimliği” olarak adlandırılan tedavi yöntemleridir. İkel dönemlerden itibaren kendini ve doğayı tanımaya başlayan insan, hastalıkların nedenleri ve tedavileri üzerine yaptığı ilk araştırmalar sonucunda, kendi başının çaresine bakacak yetkinliğe ulaşmıştır.

İlk çağlardan günümüze gelen, yazı, resim, araç gereç gibi birçok materyal, o dönem insanının mevcut şartlar dâhilinde, birçok tedavi yöntemini uyguladığını gösterir. Genel olarak bitki ve hayvansal ürünlerden yapılan ilaçlar, insanın dinle tanışması sonucunda büyü, sihir, kurban gibi dinî nitelikli eylemlerle birlikte kullanılarak, aynı doğrultuda farklı tedavi yöntemlerini oluşturmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde bu uygulamalar, toplulukların oluşturdukları kültürel öğelerin de katılmasıyla yeni bir boyut kazanmış ve tedavi türleri farklı uygarlıklarda farklı uygulamalarla yapılmıştır.

Türklerin tarih sahnesinde yerlerini almalarıyla başlayan “Türk halk hekimliği”, bahsettiğimiz özellikleri taşımaktadır. İlk devirlerde, özellikle Şamanizm’e inanan Türkler, bu inancın çevresinde oluşan ritüellerle kendine özgü tedavi yöntemleri geliştirmiştir. Günümüze kadar gelen Türk halk hekimliği uygulamalarının büyük çoğunluğunun, Şamanist inançlar çerçevesinde geliştirilip, zamanla diğer inanışlara uyarlanmış olduğu görülür.

Türklerin en eski ve en yaygın tedavi yöntemlerinin, ocaklar aracılığıyla yapıldığı söylenebilir. Orta Asya’da başlayan Türk tarihi, zaman içerisinde farklı

coğrafyalara taşınmış, bu taşınma beraberinde Türk kültürüne ait öğelerin de dünyanın farklı coğrafyalarına götürülmesine neden olmuştur. Bundan dolayıdır ki, bugün Türklerin yaşadığı bütün coğrafyalarda, ocaklara rastlamak mümkündür.

Çalışmanın konusu asıl olarak, birer tedavi merkezi işlevini gören ocaklardır. Ancak ocaklar konusunun mahiyetini tam olarak ortaya koyabilmek için halk hekimliği kavramının da gerektiği gibi ele alınması gerekmektedir. Bu gereklilikten dolayı halk hekimliği üzerine ciddi bir teorik bilgiye ihtiyaç vardır.

Türk halkbilimi kapsamında, bugüne kadar gerek akademik düzeyde gerek akademik çalışmalar dışında, pek çok çalışma yapıldığı görülmektedir. Anadolu gibi, çok köklü bir tarihe sahip olan, gerek şifahî gerek yazılı olarak son derece zengin bir kültürel birikim oluşturan bir coğrafyada, bu alanda çalışma yapanlar için oldukça yoğun bir malzeme olduğu kuşkusuzdur. Bu malzemenin derlenmesi ve tasnif edilmesi, bu coğrafyada yaşayanlar için tarihî bir görev, bilimsel bir borçtur.

Bu sorumluluk bilinciyle yapılan çalışma, konuyla ilgili Yozgat bölgesi adına yapılan ilk çalışma olduğu için ayrı bir önem taşımaktadır. Zira henüz tam anlamıyla kültürel envanteri çıkarılmamış olan Yozgat bölgesi, hakkında yapılan çalışma eksiğinin aksine çok zengin bir kültürel birikime sahiptir.

Yüzyılların birikimiyle oluşan halk kültürünün önemli bir figürü olan ocaklar, halkbilimi için oldukça verimli bir sahadır. Ocaklar konusunda yapılacak bir çalışmanın, sadece tedavi konusunda değil, sosyal yaşamın tarihsel süreç içerisinde uğradığı değişiklikler, dinî inançlar, insan ilişkileri gibi pek çok konuda da önemli bilgileri ortaya çıkaracağı söylenebilir.

Çalışmayı önemli kılan hususlardan biri de günümüz modern tıbbının ve farmakolojisinin tarihî kaynakları hakkında önemli veriler elde edilmesidir. Çünkü tıbbın ve farmakolojinin henüz birer bilim disiplini hâlini almadıkları eski dönemlerde, bu bilimlerin öncülü olmuş birçok uygulamanın olduğu görülmektedir.

Yapılan çalışma, Yozgat ve yöresinin kültürel birikiminin önemli bir ögesi olan ocaklar hakkında, daha önce işlenmemiş bir konuyu ortaya koyması açısından önemlidir. Bu doğrultuda konuya yaklaşım noktasında, çalışılan coğrafi bölgeyle ilişkin, halk hekimliği ya da ocaklarla ilgili çalışma yapılmaması sebebi ile bölgenin kültürel envanterinin çıkarılması için konu ve saha kapsamında hâkim kişilerle

ocaklar ve ocaklık üzerine görüşmeler yapılarak, kılavuz kişiden yararlanma tekniği kullanılmıştır. Bu görüşmelerde, çalışma yapılacak alanla ilgili fizikî, etnik ve kültürel yapılar gözönünde bulundurularak, farklı kültürel özellikler taşıyan köy isimleri belirlenmiştir. Yozgat merkez ve merkeze bağlı belirlenen köyler, bölümlere ayrılarak, aynı yol güzergâhında bulunan takım hâlindeki yerleşim yerleri öncelikli olacak şekilde gezilmiş ve ocaklar konusunda taranmıştır. Bu taramanın ardından, belirlenen kaynak kişilerle görüşme tekniği uygulanmıştır. Kaynak kişilerin büyük bir çoğunluğu, kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu yüzden bilgilerine başvurulacak kaynak kişilerin rahat ve ayrıntılı bilgi vermeleri adına, derleme için iş yoğunluğunun az olduğu zaman dilimi olan kış ayları, mekân olarak da köy odaları, köy meydanlıkları, tercih edilmiştir. Çalışmanın derleme bölümü şifahî bilgilere dayandığı için, bu bilgileri kayıt altına almak ancak teknolojik araç gereçlerle mümkün olmuştur. Bu araçlar, ses kayıt cihazı, kamera, fotoğraf makinesi gibi ses ve görüntü teminini mümkün kılan araçlardan oluşmuştur.

Yukarıda ana çerçevesi bahsedilen plan dâhilinde, çalışmalara başlandı. Çalışmada, öncelikle bu ve buna benzer konularla ilgili yapılan çalışmalardan ulaşılabilenler incelendi. Bu inceleme sonrasında yaklaşım ve şematik kalıplar oluşturuldu. Daha sonra halk kültürü ile ilgili kullanılan alan araştırmalarını yapmak için il yıllıkları incelendi. Ardından bölgenin kültürel değerlerini bilen, toplumun her kesiminden kişilerle görüşerek “ocak isimleri” taraması yapıldı. Onlardan alınan ön bilgilerle Yozgat il merkezinde ve merkeze bağlı köylerde derleme yapıldı. Derleme öncesi il valiliğinden, merkeze bağlı köylerin ve mahalle muhtarlarının iletişim bilgileri alındı. Onlarla görüşüldükten sonra, aynı güzergâhta olması sebebiyle köyler, takım hâlinde beş bölgeye ayrılarak derlemeye geçildi. Derleme yapılan köy ve mahallelerin farklı kültürel özelliklerine inilmeye çalışılmıştır. Kültürel zenginlik ve çeşitlilik görebilme adına, Ermeni ve Alevi toplumunun geçmişte ya da günümüzde yaşadığı yerleşim birimleri, derlemede dikkatle üzerine eğililen yerler olmuştur.

Derleme esnasında, önceden hazırlanan dili sade, açık ve net sorular soruldu. Sorulardan doğan sorular, derleme esnasında tekrar soruldu. Soruların, görüşme yapılan kişiyi sıkmayacak türden hazırlanmasına, sorulurken de sohbet havası özelliği taşımaya özen gösterilmiştir (Bkz. Ek.1). Sorulara geçmeden konu belirtildikten sonra, kaynak kişinin davranışlarını, düşüncelerini, sözlerini

etkilemeden konuşması sağlanarak, yönlendirilmemiş görüşme yöntemi kullanılmıştır. Kaynak kişi ile bu yolla oluşturulan yakınlık neticesinde, önceden hazırlanan sorular sorularak, bu aşamada da yönlendirilmiş görüşme yönteminden faydalanılmıştır. Görüşme tekniğinin kullanıldığı derlemelerde teçhizat olarak, fotoğraf makinesi ve ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ancak aktarıcıların rahat ve doğal olmaları, karşılıklı güven ortamının oluşması için not tutulmuş ve izin alındıktan sonra varsa, konuyla ilgili fotoğraflar çekilmiştir. Ses kayıt cihazına konuşmayan, fotoğraf makinesine görüntü vermek istemeyen kaynak kişilerde ısrarcı olunmayıp saygı duyularak, anlattıklarını detaylandırmada farklı sorular sorulmuştur. Birebir görüşme tekniği ile yapılan görüşmelerde, derleme yapılan bölgelerimizde konuyla ilgili oluşan efsane, deyim ve varsa hikâyeleri de sorulmuştur. Bu yolla çalışmanın, hikâyeleriyle deyim ve efsane derlemesi özelliği taşımasını tasarlanmıştır. Ocak ve ocaklılık uygulamalarının sonucu olarak halkın ürettiği deyimler, efsaneler, mizahî ifadeler kültürel ürünler olmanın yanında, ocak kültürünün işlenirliğini de ispatlamaktadır. Araştırmanın sadece uygulamaları anlatan bir çalışma niteliğinde olmaması için başvurulan bu tür sorular yine derleme sorularımız içinde mevcuttur. (Bkz. Ek: 1)

Yazılı kaynaklardan yararlanma tekniğinde konu ile ilgili süreli ve süresiz benzer yayınların yanı sıra, YÖK Tez Arşivi ile Kültür Bakanlığı HAGEM arşivinden ve yayımlarından yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.HALK HEKİMLİĞİ

1.1. BİR KAVRAM OLARAK HALK HEKİMLİĞİ

İnsanın biyolojik bir organizma olarak var olması, beraberinde bu organizmanın çeşitli nedenlerle aksaması, arızalanması, hasar görmesi gibi olumsuz durumları da beraberinde getirir. Genel olarak hastalık adı verilen bu tür yıpranmalar, tarihin her döneminde insanın merak duygusunu işler hâle getirmiş ve sonuçta teşhis ve tedavi ihtiyacı baş göstermiştir. Bu ihtiyaçtan doğan tıp ilmi, çağın ve coğrafyanın şartlarına göre gelişmiş, her çağ ve her coğrafya kendine özgü farklı tedavi yöntemlerini oluşturmuştur.

“Tarihin ilk topluluklarından bu yana doğayı tam çözemeyen insanlar, daha sonra onun her türlü iyiliği ve kötülüğü yapabileceklerini düşünmüş, onunla iyi geçinmenin yollarını aramıştır. Dilekleri yerine gelince şükretmek amacıyla adaklar adanmışlar, çeşitli büyüsel ve törensel işlemler uygulamışlardır.”²

“İnsanoğlu hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmış. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır.”³

Bir bilim dalı olarak gelişen tıp, bilimsel yöntemlerle, tecrübe ve birikimle insanlık hafızasında önemli bir yer teşkil etmiştir. Ancak tıbbın henüz bir bilim hâline gelmediği eski dönemlerde, insanlık hastalıklara karşı kendi imkânları

² Erman Artun, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*, Adana Büyükşehir Belediyesi Yay. Adana 2000, s.1-9'den naklen Zübeyde Nur Özgen, *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Adana 2007, s.7

³H. Hüseyin Polat, *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları*, Ürün Yay. Ankara 1995, s.1 'den naklen Zübeyde Nur Özgen, *a.g.t.*, s.7

dâhilinde çareler aramış, bu arayışlar tıp bilimine alternatif bir yöntem olarak bu günlere kadar gelmiş olan “halk hekimliği” kavramını oluşturmuştur.

Bir kavram olarak halk hekimliği;

“Halkın olanakları bulunmadığı zaman veya başka nedenlerle hekime başvuramayınca veya başvurmak istemeyince hastalıklarını teşhis ve tedavi amacıyla uyguladığı yöntem ve işlemlerin tümüne denir.”⁴

Bu tanımdan anlaşılacağı gibi, halk hekimliği, tıp ilminin bir tamamlayıcısı olarak değil, bir alternatifi olarak gelişmiş ve bugünlere gelmiştir. Nitekim günümüzde temeli halk hekimliği uygulamalarına dayanan tedavi yöntemlerine “alternatif tıp” adı verilmektedir.

Halk hekimliği, folklor araştırmacıları tarafından *tıbbî folklor, folklorik tıp*⁵ veya *geleneksel hekimlik*⁶ olarak da adlandırılarak alternatif tıp ismini almaktadır. *“Farklı coğrafî, ekolojik koşullar, farklı toplumlar ve hepsinden önemlisi farklı kültürel yapılar, farklı geleneksel hekimlik tiplerini doğurmuştur.”⁷*

Ancak şurası da gözden kaçırılmamalıdır ki, halk hekimliği özellikle bitkisel yöntemler sayesinde, tıp biliminin öncülü olmak gibi bir özelliği de taşımaktadır. Bu yüzden, her durumda tıbbın alternatifi olduğu söylenemez. Çoğu zaman imkânların kısıtlı olması sebebiyle bu yönetime başvuran insanlar, bazen de inançları gereği ya da tıbbın çare olamadığı durumlarda halk hekimliği uygulamalarına müracaat etmişlerdir. Kimi zaman insanların, şifa bulabilme inancı doğrultusunda modern tıp yöntemlerinden önce halk hekimliği yöntemlerine başvurdukları, daha sonra tedavi olma durumuna göre modern tıpta şifa aradıkları görülmektedir.

⁴ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999, s.122’den naklen, Sevgi Şar, Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1988, s.221

⁵ Ayşegül Demirhan, “Halk Hekimliğinin Tanımı Tarihi Gelişimi ve Özellikleri”, *Tıp Dünyası*, 58(Numara 675, Kasım/Aralık), 6.191-205’den naklen Bülent Çevik, *Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2008, s.2

⁶ Akın Konak, “Köysel Bölge Sağlık Hizmetlerini Değerlendirme Metodolojisi Adlı Eserin Tıbbi Antropoloji Açısından İncelenmesi”, *Antropoloji*, 10:85*96’dan naklen Bülent Çevik, a.g.t., s.2

⁷ Akın Konak, a.g.m.’den naklen Bülent Çevik, a.g.t., s.2

*“Halk hekimliğinin amacı, kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla, halkın sağlığını korumak ve hasta kimseleri sağlıklarına kavuşturmasıdır.”*⁸

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi, halk hekimliği hem koruyucu hem tedavi edici özellikler gösterir.

1.2. HALK HEKİMLİĞİNİN KISA TARİHÇESİ

İlkel toplumlarda hastalıklar ile doğüstü güçler arasında bir irtibat olduğu inancının, son derece yaygın olduğu görülür. Sadece hastalıklar değil, izah edilemeyen birçok doğal olay da bu güçlere atfedilmiştir. Bu yüzden din ve mistizm ile tanışmaya başlayan ilk insan topluluklarında en etkili tedavi olarak büyü ve sihir yapma, adak adama, kurban kesme, totem kullanma, dövme yaptırma gibi yöntemlerin kullanıldığı göze çarpar. Bunun yanında, doğayı tanımaya başlayan insanın, deneme yanılma yoluyla birçok bitkiyi tedavi amaçlı kullandığı da göz ardı edilmemelidir. Bu durumun modern tıbbı kaynaklık ettiği, halk hekimliğinin bu boyutunun en azından deneysel olarak icra edilmesi dolayısıyla bilimsel çalışmalara temel teşkil ettiği söylenebilir.

*“Tıbbi ve mistik folklorda halk hekimliğinin halkımızın kendi kendini maddi ve ruhsal usullerle iyileştirmek istediğinden doğduğunu görmekteyiz. Asırlardır ölüme çare olacak iksir boş yere aranmış olsa bile insanı ızdırapsız yaşatmak ve ömrünü uzatmak maksadıyla başvuru edilen tedavi usullerinden manevi olanları bir telkin tedavisi şeklinde olmuş olup bir müdahaleyi gerektirenleri ise asırlardır halk ilaçları aracılığıyla yapılagelmiştir.”*⁹

Halk hekimliğinin farkı uygarlıklarda ilk uygulamaları üzerine önemli çalışmalar yapan Sevgi Şar’ın belirttiğine göre;

⁸ Orhan Acıpayamlı, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1989, s.5
⁹ Mehmet Yardımcı, “Malatya’da Halk İnanmaları, Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk İlaçları”, Tebliğler, İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Kuşak Ofset, İstanbul 1989, s.267-276

“Eski Mezopotamya’da, Ninova’da yapılan kazılarda çıkartılan, çivi yazısıyla yazılmış kil tabletlerinden, o döneme ait hastalıkların nedenlerini ve tedavi usullerini, dolayısıyla halk hekimliğine ait bilgileri öğrenmekteyiz...”¹⁰

Farklı uygarlıkların geçmişinde yer alan tedavi yöntemleri, insanların doğayı ve doğaüstü güçleri anlamlandırmaları neticesinde oluşmuştur. Eski Mısır, Eski Hint, Eski Yunan, Eski Çin ve Eski İran’da, coğrafi anlamda birbirlerinden çok uzak olmalarına rağmen, halk hekimliği kapsamında değerlendirilebilecek birçok benzer tedavi yöntemi uygulanmıştır. Bunlar arasında bitkisel tedaviler başta gelir. Bundan başka kurban kesmek ve sihir yapmak, ortak uygulamalar olarak sıralanabilir. Farklı uygulamalar ise çok daha dikkat çekicidir. Örneğin Hint bölgesinde yoga, Çin’de akupunktur, İran’da psikolojik tedavi, Eski Yunan’da rüya yorumuna dayanan tedavi yöntemi uygarlıkların kendine has yöntemleri olarak göze çarpar. Bunların hemen hepsi ilerleyen dönemlerde tıp biliminin birer alt dalı olarak bilimsel çalışmalara konu olmuştur.

İlk halk hekimliği uygulamalarının ne zaman yapıldığı sorusuna net bir cevap vermek mümkün değildir. Zira bu soruyu cevaplamak, insanlık tarihinin ne zaman başladığı sorusunu cevaplamak demektir. Bu yüzden ilk halk hekimliği uygulamalarının, insanların toplu yaşama geçtiği dönemlerde başladığı söylenebilir.

İlkel topluluklarda hekimlik genel olarak dinî önderler, kendilerine mistik güçler atfedilen şahıslar, büyücüler, falcılar, filozoflar eliyle yapılmıştır. Eski dünyanın hayat ve ötesine dair algıları, hekimliğin ve tedavinin nasıl olması gerektiği konusunda belirleyici olmuştur. Örneğin Eski İran’da Zerdüşt inancının kutsal kitabı olan *Avesta*, hekimliğe ve eczacılığa dair bilgiler içerir.¹¹

İlerleyen dönemlerde toplumsal hayatta yaşanan değişim, hekimliğin kurumsallaşmasını sağlamıştır. M.Ö. beşinci yüzyılda yaşayan Yunan filozofu Hipokrat, bilinen en eski ve en büyük hekimdir. Onun felsefe ile hekimliği birleştirerek oluşturduğu “Ahlât-ı Erbaa” teorisi, kendinden sonraki bütün tıbbî çalışmalara kaynaklık etmiştir. Bu teoriye göre insan vücudu dört türlü karışımın sağladığı denge ile ayakta kalmaktadır. Bunlar kan, balgam, sevda ve safradır.

¹⁰ Sevgi Şar, “Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri”, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989 s.222

¹¹ Sevgi Şar, a.g.b., s.224

Bunların dengesinde bir bozulma meydana geldiğinde insan hastalanır. Hastalığı tedavi etmek, bu dengeyi yeniden kurmakla mümkün olur.

Hipokrat'ın mitolojik ve felsefi unsurlarla karışık olarak ortaya attığı bu teori, halk hekimliği çalışmalarına olduğu kadar modern tıba da önemli bir yol haritası çizmesi açısından, tarihî bir önem taşır.

Halk hekimliği uygulamalarının dünyanın pek çok yerine yayılmasında önemli bir etken de İslam kültürünün zamanla gelişmesi ve bu dinin ilme verdiği önem dolayısıyla birçok Yunan ve Hint kaynaklı eserin tercüme edilerek tüm dünyayla paylaşılmasıdır. M.S. VIII. yüzyıldan itibaren Cabir b. Hayyan (721–815), Ahmed b. Sehl (850–934), Ebubekir Zekeriyâ Razi (865–925), Ali b. İsa (940–1010), İbn Sina (940–1037), İbn Heysem (965–1040), Ali b. Rıdvan (998–1068), İbn Rüşd (1126–1198), Abdülatif El-Bağdadi (1162–1231), Ahmed El-Baytar (1197–1248), İbn Nefis (1213–1288)¹² gibi pek çok bilim adamı, halk hekimliği kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalarıyla modern tıba öncülük etmiştir.

1.3.TÜRK KÜLTÜRÜNDE HALK HEKİMLİĞİ

Türk dünyası, uygulayageldiği halk hekimliği yöntemleri bakımından son derece zengin bir birikim oluşturmuştur. İslam öncesi uygulamaların birçoğunun İslam'dan sonra da devam ettiği Türk toplumlarında, din ve halk hekimliği birbiriyle ilişkili olarak yürümüştür. Örnek olarak; Şamanist Türklerin önemli bir ritüeli olan kutsal mekânlarda “çaput bağlama”nın, İslam'dan sonra türbelerde devam ettiği görülür. Yine eski dinlerinde kutsal saydıkları kişilerin mezarlarını bir takım dini ritüellerle kutsayan Türkler, İslam'dan sonra bu hassasiyeti terk etmemiş, birçok din adamının mezarını ziyaretgâh hâline getirmiş ve buraları gerek dilek dilemek, gerek dua etmek maksadıyla ziyaretten vazgeçmemiştir. Genel itibariyle, din değiştirmenin kültürel ve sosyal hayatta çok fazla değişime neden olmadığı görülen Türk toplumunun, İslamiyet ile tanışmasından sonra da birçok kültürel olguyu devam ettirdiği bir vakıadır. Aşağıda da görüleceği gibi halk hekimliği uygulamalarında

¹² http://www.wikipedia.org/wiki/Müslüman_bilim_adamlari_listesi [15.04.2013]

birçok ritüel bugüne kadar gelmiş, bir çoğuna dinî –İslamî- bir hüviyet kazandırılmıştır.

Şamanist döneme ilişkin “kült” kavramı, halk hekimliği ve uygulamalarında önemli bir yer teşkil eder. Kült; *“Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelmektedir. Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, dinsel tören olan belli ritüelleri gerektirmektedir. “Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar ve nehirler kült olarak kullanılmıştır.”*¹³

Bu anlamda, kült olarak tabir edilen figürlerin tamamının bir atalar kültü olduğu kabul edilir. *“Eski Türk inançlarından atalar kültü, günümüzde farklı uygulamalar ve inanışlar arasında varlığını devam ettirmektedir. İnsan sağlığıyla ilgili konularda, halk arasında öncelikle modern bilim ve bilgi tercih edilir. Eski halk inançlarına dayalı bu tür halk hekimliği uygulamaları, doktor sonrası hasta yakınlarının iyileşmeye yönelik psikolojik telkin olarak bu uygulamalar önemli rol üstlenmektedir. İnanılarak, kutsallaştırılarak yapılan bu tür uygulamalar halk hekimliğinin kuşaklar boyu devam etmesini sağlamaktadır.”*¹⁴

Atalar kültü, özellikle kutsal kabul edilen yerlere tedavi ve sağaltım gücü atfedilmesi noktasında da etkindir. *“Atalar kültü, ölmüş ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdetidir. Ölen ataların ve özellikle babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı, onlara duyulan minnet duygusu, atalar kültünün temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, atalar kültünde ölen her atanın ruhu ve dolayısıyla da mezarı kült konusu olmamakta, yalnızca saygıdeğer olanlar buna erişmektedir. Bu anlamda ölümler kültü ile atalar kültünü birbirinden ayırt etmek gerekmektedir.”*¹⁵

Türk halk hekimliğini tarihsel süreç içerisinde, üç ana bölümde değerlendirmek mümkündür. Bu bölümlerin birbiriyle kesin çizgilerle ayrılabilmesi, pek çok şeyin her üç bölümde de devam ediyor olması, Türk kültürüne ilişkin olarak yukarıda bahsettiğimiz özellikten kaynaklanmaktadır.

¹³ Mahmut Tezcan, *Kültürel Antropoloji*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1996, s.120

¹⁴ Erman Artun, *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi yay., İstanbul 2009, s.105

¹⁵ Harun Güngör, *Eski Türklerde Din ve Düşünce*, Türkler, c.3, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.264

1.3.1. İslamiyetten Önce Halk Hekimliği Uygulamaları

İlkel zamanlarda Orta Asya'da göçebe hayatı yaşayan ve Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük, Mazdeizm, Maniheizm ve Hristiyanlık gibi o coğrafyada hâkim bulunan dinlere tabi olan¹⁶ Türklerde, tedaviler genel olarak kendilerine mistik güçler atfedilen kişilerce yapılmaktaydı. Bu anlamda, kendisinde sağaltıcı ve tedavi edici bir güç vehmedilen en önemli figür olarak şamanlar (ya da kamlar) dikkati çeker.

Gökalp'in söylediğine göre; “*Şaman, vecde gelmek suretiyle hastalıkları tedavi eden bir doktor ve din adamı hüviyetini taşır.*”¹⁷

Eski Türk inancına göre kamlar hastaları iyileştirir, kötü ruhları kovar, yağmur yağdırır, hatta ölen ruhları yeniden diriltirdi. Kamlar iyi ve kötü ruhlar arasında bağlantı kurup kötü ruhların musallat olması nedeniyle oluşan hastalığı iyileştirmekte ve büyüünün ön planda olduğu dini-sihri törenleri icra etmekteydiler.¹⁸ Bunu yaparken, bazen deneysel yöntemlere de başvurduğu görülür. Nitekim “*Kamlar halk hekimliği yönlerini zamanla gözle görülen ve maddî sebeplerle ortaya çıkan hastalıkları bilimsel-deneysel yöntemlerle iyileştiren otacı adıyla sürdürmüşlerdir.*”¹⁹

Bundan başka; gelecekte haber veren, hava şartlarını değiştiren, felaketleri önleyen yahut düşmanlarına musallat eden, göğe çıkıp uçabilen, ateşte yanmayan Türk şamanları, bu hüviyetleri ile adeta Bektaşî menakıbnamelerinde ve kısmen de öteki tarikat çevrelerinde yazılmış menakıbnamelerde, yeniden hayat bulmuş gibidirler.²⁰ Bu hâliyle şamanların, İslam sonrası Türk toplumlarının ürettiği veli kavramına çok benzediği görülür.

¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1983, s.7

¹⁷ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı yay. İstanbul 1999, s.240

¹⁸ Bülent Çevik, *Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008, s.3

¹⁹ Ali Haydar Bayat, “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1988, s.61

²⁰ Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e., s.8

Bazı rivayetlere göre şamanların bidayette hastaları iyileştirme gibi bir görevleri ya da güçleri yoktu. Orta Asya'nın pek çok bölgesinde hâkim olan Budizm dininin, adlarına Sramana ya da Şamana denilen propagandacıları tedavi ile ilgileniyorlardı. Bundan etkilenen Türk şamanlar da bu vazifeyi üstlendiler.²¹

Şaman ve veli arasındaki benzerlikler, yukarıda sözünü ettiğimiz, Türklerin din değiştirdiklerinde kültürel varlıklarını terk etmedikleri, sadece yeni dine uyarladıkları iddiamızın önemli delillerinden biridir.

İslam öncesi dönemde hastalıkların kaynaklarının, mistik sebepler olduğu inancı yaygındır. Bu inanç sadece Türk toplumlarında değil, bütün uygarlıklarda geçerli bir inançtı. Bu sebeple tedavi yöntemleri genel olarak mistik ritüeller etrafında şekilleniyordu. Büyü yapmak, kurban kesmek, adak adamak gibi...

Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, şamanların tedavi etmeye çalıştıkları hastalıkların genel olarak ruhî-psikolojik hastalıklar olmasıdır. Fiziki hastalıkların tedavisi ise başka kişiler tarafından yapılmaktaydı. Bu hastalıklar genellikle yörenin bitki, maden ve hayvanlarını ilaç olarak kullanan emci, otacı denilen günümüz hekiminin eşdeğeri kişiler tarafından tedavi edilirdi.²²

Bu noktada destanların son derece zengin veriler sunduğu görülür. Örnek olarak *Altın Arıĝ* destanında, öldürülen Altın Arıĝ'ın sihirli bir su içirilerek diriltildiğinden, bu suyun daha sonra sağaltma amacıyla kullanıldığından bahsedilir.²³ Yine destanda hayvan, bitki ve maden kaynaklı ilaçların tedavi amaçlı kullanıldığı konusunda bilgiler bulmak mümkündür. Aynı destanda Hulata'yın ak ve yeşil otların ucundan yaptığı ilaçla Çibetey Han'ı diriltmesi; Albıs ve Şulbıslar tarafından zehirlenen Han Buuday'ın yer-suyun ot ve çöpünden toplanan şeyler başında yakıldıktan sonra iyileşmesi; bir oğlanın vücudunun yarısı olmayan annesini iyileştirmek için kuzgundan göz, tilkiden kol ve kurttan ayak alması; Narın Dangına dedeyi altın bileziğiyle ve üç çakıl mücevheri ile efsunladıktan sonra üç defa

²¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul 2012, s.148

²² Ali Haydar Bayat, a.g.b., s.60

²³ Gülhan Atnur, "Sibirya'daki Bazı Türk Boylarının Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 2010, sayı: 55, s.58

üstünden atlayarak diriltmesi gibi epizotlar, destanlardaki tedavi yöntemlerine örnek olarak verilebilir.²⁴

Bu dönemde tedavi için kullanılan farklı yöntemler de yer yer göze çarpar. Mesela Uygur Türklerinde “peri oyunu” adı verilen bir tedavi yöntemi vardır. Buna göre hasta olan kişi karanlık bir odada hazırlanan tuğa bağlanır, etrafında çalgılar çalınarak hasta bu tuğla bayılana kadar döndürülürdü.²⁵ Ayrıca Uygurlarda, “*Safran, idrar, kuş etleri, yılan derisi gibi hayvani, soğan, sarımsak, turp, çeşitli otlar gibi bitkisel ve çeşitli madeni ilâçlar kullanırlardı. İlaçları balla kıvamlandırılan Uygurlar, yaralaranı şadır ve küflü peynir karışımı sürerlerdi. M.S. 730’da Toharistan Beyi tarafından Çin’e gönderilen Nanto adındaki bir bilginin götürdüğü hediyeler arasında birçok halk ilâcı da vardır.*”²⁶

Türklerin ilk büyük devletlerinden olan Göktürklerde de “*Türkler, ayrıca bekletilmiş kısırak sütünden yapılan kımız içerlerdi. Kımız yalnız içki olarak değil, aynı zamanda verem hastalığında ve mide ağrılarına karşı da ilâç makamında kullanılırdı.*”²⁷

Müziğin tedavide kullanılması da eski Türk toplumlarında görülen bir yöntemdir. Özellikle kopuz ve saz, iyi ruhları çağırır, kötü ruhları kovan birer çalgı olarak tedavi amaçlı kullanılmıştır.²⁸

Şifalı sularla tedavi etmek de, İslam öncesi Türk toplumlarında rastlanan bir yöntemdir. Bazı Türk toplulukları suyun kutsal bir varlık olduğuna hatta bir ırmağın tanrı olduğuna inanmışlardır.²⁹ Bu inançtan hareketle suyun sağaltıcı bir gücü olduğu düşünülmüş ve hastalar su ile tedavi edilmeye çalışılmıştır.

Şamanist Türklerdeki dikkat çekici diğer bazı halk hekimliği uygulamalarının da uygulandığı görülür. Bunlardan biri, korunma amaçlı karantina uygulamasıdır. Vücuduna kötü ruhun girmesinden dolayı hastalanan kişi, bu ruhun toplumdaki diğer

²⁴ Gülhan Atnur, a.g.m., s.61–64

²⁵ Adem Öger, “Tuğba Gönel, Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri”, *Turkish Studies*, Volume 6/4, 2011, s.240

²⁶ Ayşegül Demirhan, “Halk Hekimliği Tanımı Tarihi Gelişimi ve Özellikleri”, *Tıp Dünyası*, 58(No:675, Kasım/Aralık), 6:202

²⁷ Ayşegül Demirhan, a.g.m., s.201

²⁸ Pınar Somakçı, “Türklerde Müzikle Tedavi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:15, yıl: 2003/2, s.133

²⁹ Zeki Başar, “Şifalarına İnanılan Kutsal Sular”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1989, s.49

insanlara sirayet etmemesi için gerekli yiyecek ve içecek ihtiyacı ile birlikte toplumdan tecrit edilirdi.³⁰

Türk kültürünün önemli bir figürü olan kımız içkisi de tedavi amaçlı kullanılan şeylerdendir. Orta Asya Türk tababetinde, özellikle Uygur tababetinde, maddi ve manevi ilaç olarak kullanılan içeceklerden biri de kımızdır. Şifa verdiği inanan yoğurt ve ayran maddi şifa verici olarak kullanılırken, kısrak sütünden yapılmakta olan kımız ise hem maddi hem de manevi tedavide ilaç olarak kullanılmaktaydı.³¹

Şamanist kültürün en önemli figürlerinden biri de ateştir. Ateş kültü ile ilgili araştırmalarıyla tanınan Hikmet Tanyu, ateşin faziletleri hakkında şu yorumu getirir: "*Ateşin kötülükleri giderici, iyileştirici veya önleyici, temizleyici olduğu ve canlılara şifa, sağlık, güç, kuvvet ve bereket, uğur kazandıran bir yönüne inanç bulunmasından başka ürküten, tahrip eden, öldürücü, tahrip edici, dolayısıyla cezalandırıcı bir kuvvete sahip oluşu da ona tazim edilmeye yol açmış, onda insanüstü yüksek bir mahiyet ve karakter görülmüştür.*"³²

Ateşe bu kadar kutsal sayılmasının sebebini doğru tespit edebilmek için ateşin nasıl ortaya çıktığı sorusu üzerinde durmak gerekir. Türk mitolojisine göre ateşi ilk defa Tanrı Ülgen getirmiştir. "*Tanrı Ülgen gökten biri kara, biri ak iki taş getirdi. Kuru otları avucunda ezerek bir taşın üzerine koyup, diğeriyle vurdu, otlar ateş aldı.*"³³ Görüldüğü gibi ateşin yaratıcısı, Tanrı Ülgen'dir. Bunun için ateş kutsal sayılabilir. Ateşin kutsal sayılmasının ikincisi sebebi ise, ateşin bir kült olarak kabul edilmesidir. Türklerin inanç sisteminin merkezinde Tanrı vardır. Bunu, yardımcı ve koruyucu iyeler, gök, yer iyeleri, kara iyeler ve atalar ruhu, dolayısıyla ateş kültü ile tamamlamak mümkündür. İbrahim Kafesoğlu, bozkır Türklerinin inançlarını sayarken iyiliksever ruhlar arasında ateş ve ocak kültlerinden de bahseder.³⁴ Nitekim Orta Asya Şamanizminin esasları Gök Tanrı, Güneş, Ay, yer-su, ata, ateş

³⁰ Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yay., Ankara 1994, s.66

³¹ Erhan Yoksa, *Türkiye Selçuklularında XIII. Yüzyıldaki Tıbbî Gelişmeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, s.?

³² Hikmet Tanyu, "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar", I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1976, c.4 s.286

³³ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1995, s.67

³⁴ İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, Ankara 1980, s.67

kültleridir.³⁵ Ateş bir koruyucu iye; ruh, bir külttür. Kısaca canlıdır. Şaman dualarında, ateşten " otuz dişli ateş ana" diye söz edilir.³⁶ Fakat bu ruhun memnun edilmesi gerekmektedir. Ondan medet ummak veya o ruhun kötülük yapmamasını sağlamak için ona kurban sunulması şarttır. Altay ve Yakut Türkleri yemek yerken ve içki içerken ateşe pay verirler. Ayrıca ateşe koyun kurban ettikleri de görülür.

1.3.2.İslamiyetten Sonra Halk Hekimliği Uygulamaları

Türklerin müslüman olmasından sonra her alanda olduğu gibi sosyal hayatta da birçok değişimin yaşanmış olduğu bir vakiadır. Bu dönemde diğer kültürlerle iletişimin ve etkileşimin belirgin bir ivme kazanması sonucu, halk hekimliği uygulamaları zenginleşmiş ve kadim zamanlardan beri uygulanagelen yöntemlere yenileri ilave olmuştur.

İslam'ın Alevi-Bektaşî yorumunu benimseyen Türk topluluklarında bu çeşitliliğin daha dikkat çekici olduğu görülür. Bunun sebebi Alevi öğretiyeye dayanan kültürlerin, eski inanışlardan gelen uygulamalara daha bağlı kalmaları ve İslam'ın Sünni yorumundaki Arap kültürü etkisinden bağımsız kalabilmeleridir. Nitekim halk hekimliğinde önemli bir yer teşkil eden ocak kavramı, asıl itibarla bir Alevi kültür öğesidir ve zamanla Sünni müslümanlık içerisinde de yer bulmuştur³⁷.

Eski Türk inanışlarında yer alan kültlerin birçoğunun Alevi İslam yorumuna, oradan da Sünni İslam yorumuna geçtiği görülür. Ahmet Yaşar Ocak'ın tasnifine göre; hastaları iyileştirme kültü Alevi kaynaklarından olan, *Menakıbu'l-Kudsiyye*'de Sünni kaynaklardan *Menakıbu'l-Arifin*, *Menakıb-ı İbrahim Gülşenî*, *Menakıb-ı Eşrefzade* ve *Menakıb-ı Ümmi Kemal*'de yer alır³⁸. Yine aynı tasnifte kültlerin çoğu Alevi-Bektaşî kaynaklarda yer bulurken, Sünni kaynaklarda sadece bir kaçının yer alması dikkati çeker. Bu durum, Alevi yorumun eski Türk inanışları ile daha fazla ilişkili olduğunu ve Alevilerin bu inançları terk etmediklerini göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

³⁵ Abdülkadir İnan, a.g.e., s.2

³⁶ Abdülkadir İnan, a.g.e. s.68

³⁷ Pertev Naili Boratav, a.g.e. s.113

³⁸ Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e. s.71-72

Bu kùltlerden en tipik olanı, eski Türk inançlarında “şaman” olarak karşımıza çıkan figürün, İslam’dan sonra mahiyet değıştirerek “veli” şekline bürünmüş şeklidir. *“Anadolu insanı Şamanizm’in kalıntısı, inançlarımızın uzantısı ve öteden beri süregelen geleneklerin de etkisi ile Allah’a yakın hissettikleri ermiş kişileri, ya da Tanrının sevgisine nail olduklarına inandıkları insanları ululaştırmışlar ve onlara büyük saygı gösterip zor anlarında bunlardan medet ummuşlardır. Anadolu baştanbaşa erenler yurdu, evliyalar ocağıdır. Her köşede sıkıntılarımıza rahatlık getirdiğine inandığımız binlerce eren ve evliyanın bulunduğu makam ve mertebelerin var olduğu kimse tarafından inkâr edilemez.”*³⁹

Veli kùltü hakkında Ahmet Yaşar Ocak’ın tespitleri de bunun paralelindedir:

*“İslamiyet’in kabulünden sonra atalar kùltü Anadolu’da Türkler arasında veli kùltünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır Velinin ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır.”*⁴⁰

*“Türkler arasında mevcut bu kùlt, İslamiyet’in, dahası halk tasavvufunun veli telakkisinin yardımıyla halk çevrelerinde yorumlanıp velî kùltü haline inkılâp etmiştir. Velî kùltü, fevkalâde kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup Tanrı’ya yakın kabul edilen bir şahsiyetin herhangi bir konuda sağ veya ölü iken yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulmasıdır.”*⁴¹

Halk hekimliğine ilişkin kavramların yazılı metinlerde yer alması, Türklerin müslüman olduktan sonraki döneme rastlar. *Dede Korkut* hikâyelerinden “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı”nda, babasının okuyla yaralanan Buğaç Han’ın yanında boz atlı Hızır’ın hazır olup yarasını üç kere eliyle sıvaması ve “dağ çiçeği ile ananın sütü senin yarana merhemdir”⁴² demesi halk hekimliği ile yakından ilgilidir. Annesi geldikten sonra denilenler yapılmış ve Buğaç hekimlere bırakıldıktan kırk gün sonra iyileşmiştir. Ayrıca “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı”nda, Karaçuk Çoban on bin koyunu götürmeye gelen altı yüz kâfirle savaşırken yaralanır; kepeneginden kurum yapıp yarasına basarak tedavi olmaya çalışır.⁴³

³⁹ Mehmet Yardımcı, a.g.b., s.271

⁴⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara 1984, s.3

⁴¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Menkabeler*, Ankara 1992 s.6-7

⁴² Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, Türk Dil Kurumu Yay.,Ankara 1994, s.88

⁴³ Muharrem Ergin, a.g.e., s.99

Yaraya kül basma şeklinde yapılan geleneksel tedavinin de *Dede Korkut* hikâyelerinde yer aldığı görülür. *Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy* hikâyesinde şu ifadeler göze çarpar:

“Çoban şehit olan kardeşlerini Hakk'a teslim etti, kâfirlerin leşinden bir büyük tepe yığdı, çakmak çakıp ateş yaktı ve keçesinden isli kül yapıp yarasına bastı, yolun kenarına geçip oturdu, ağladı, sızladı.”⁴⁴

İslamiyet döneminin en önemli eserlerinden biri de *Divan-ı Lügâti't-Türk*'tür. “Eserde halk hekimliği karşılığı olarak iki kavram geçmektedir. Bunlardan birisi ilaç anlamına gelen emdir (DLT I: 38–3; 95–13; 407–28; DLT II: 363–19; DLT III: 157–7). Diğer kavram ise eczacı, ilaç yapan adam anlamına gelen emçidir (DLT I: 38–4; “Emçi anğar ot atadı (Hekim ona ilaç yaptı)” DLT III: 252–12).

“Divan-ı Lügâti't- Türk'ün değişik yerlerinde; atasözü (Erkeç eti em bolur, eçkü eti yel bolur: Erkeç eti ilaç olur, keçi eti yel olur, DLT I: 95); beyit (Usmuş ajun pusığın kılmış anı balığ /Em sem angar tilenip sizde bulur yakığ: Dünya pususunu kurmuş, onu yaralamış; ilaç çare arayıp yakıyı sizde buluyor, DLT: 407–28) ve atasözü değerinde bir sözde (Ol anı emletti, buğday atığ kemletti: O, ona ilaç ettirdi, buğday atı kötületti, zarar verdi, DLT II: 363) geçmektedir. Burada dikkatimizi çeken konu; XI. yüzyılda em şeklinde geçen kavramın bugün de aynen kullanılmasıdır. Anadolu sahasında tespit edilen iki atasözü bunun güzel örneğidir: “Kelin emi olsa kendi başına çalar” ve “ İt boku eme yaradı.”

“İlk İslami eserler içerisinde önemli bir yeri olan Kutadgu Bilig'de de ilaç yerine em; tabip yerine de emçi denilmektedir. Konuyla ilgili tespit ettiğimiz beyitlerden bazıları aşağıdadır:

Ot em kalmadı kör neçe kıldılar

Yaraşık ne erse anı birdiler

(Yapmadıkları tedavi, vermedikleri ilaç kalmadı; faydalı gördükleri her şeyi verdiler)

Kerek tut otaçı kerek erse kam

Ölülike hergiz asıg kılmaz em

(İster otaçı getir, ister kam; ölmekte olana hiçbir ilaç fayda vermez)⁴⁵

⁴⁴ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1971'den naklen Ali Berat Alptekin, “Türk Halk Hikayelerinde Halk Hekimliği”, *Milli Folklor*, Yıl:22 Sayı:86(2010), s.7

İslam'a geçiş sürecinde halk hekimliği kapsamında değerlendirilebilecek uygulamaların çok fazla değişmediği, sadece yeni dinle birlikte dinî özellik taşıyan yöntemlerin ilave olduğu söylenebilir. Esas itibarıyla müslüman olan toplumların Hz. Muhammed'in öğütlerine dikkat kesilmeleri ve bunlardan sağlıkla ilgili olanları "Tıbb-ı Nebevî" adıyla kurumsallaştırmaları da tarihen sabittir. İslam tıp literatürünün ilk kaynakları da *Tıbb-ı Nebevî* yahut benzer isimlerle yazılan kitaplar olmuştur. Bunların en meşhuru İbn-i Kayyum El-Cezvî'nin (h.691–751) *Tıbbu'n-Nebevî* adlı eseridir.

Tıbb-ı Nebevî, kaynağını Kur'an'dan ve Hadis-i Şeriflerden alır ve tedaviden ziyade tedbir önceliklidir. Müslümanların hastalıklardan korunması için günlük hayatta yapmaları gereken uygulamalar, hadisler ışığında bildirilir. Bunun dışında dönemin en yaygın hastalıklarının tedavisi için de muhtelif yöntemleri içerir. Hz. Muhammed'in, hastalık tedavileri için tavsiye ettiği üç yöntem vardır. Bunlar doğal ilaçlarla tedavi, dua, zikir, Kur'an okuma gibi ilahi ilaçlarla tedavi ve bu ikisini birleştirerek yapılan tedavidir.⁴⁶

Türklerin müslüman olduktan sonra kurdukları en etkili devlet olan Selçuklular dönemi, bir medeniyet inşası bakımından öncü rol oynamıştır. Selçuklu sultanlarının ilim adamlarını himaye etmekteki hassasiyetleri sayesinde bu dönemde birçok alanda olduğu gibi sağlıkta da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Selçuklu coğrafyasının birçok yerinde kurulan darüşşifalar, dönemin en modern hastaneleri konumundaydılar. 1066'da Şam'da Nureddin Mahmud, 1072'de Bağdat'ta Nizamülmülk, 1122'de Mardin'de Necmeddin Gazi, 1154'te Şam ve Halep'te Nureddin Şehid, 1156'da Musul'da Gökbörü ve Erbil tarafından darüşşifalar kurulmuş⁴⁷ ve aynı zamanda birer eğitim kurum olan bu kuruluşlar sayesinde imparatorluk coğrafyasında ciddi bir tıp hamlesi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu dönemde diğer uygarlıkların hekimlik uygulamaları hakkında oluşturdukları telif eserlerin tercümesine girişilmesi halk hekimliği ve tıp çalışmalarına önemli bir ivme kazandırmıştır. Bunun yanında Selçuklularda seyyar sağlık hizmetleri de oldukça yaygındır.

⁴⁵ Ali Berat Alptekin, "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği", *Milli Folklor*, Yıl:22 Sayı:86(2010), s.6

⁴⁶ İbn-i Kayyum El-Cezvî, *Tıbbu'n-Nebevî*, Çev: Yusuf Ertuğrul, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1997, s.40

⁴⁷ Erhan Yoksa, a.g.t. s.?

Osmanlılar döneminde ise, şehirlerde tıbbî çalışma, kırsalda ise halk hekimliği uygulamalarının yoğun olduğu bir dönemdir. Osmanlı'nın siyasi anlayışı gereği gayri sünni unsurların yaşama alanı olarak kırsal kesimlerin belirlenmesi, halk hekimliği uygulamalarının şehirlerde olan hâkimiyetini kısıtlamıştır. Ancak tıbbî çalışmalar da devrin gereği olarak halk hekimliğinin belirleyiciliğinde devam etmiştir.

Osmanlı dönemi, tıp ilminin kavramlarının da yerli yerine oturduğu bir devredir. İslam öncesi dönemde “büyü bozan” anlamında kullanılan hekim sözcüğü, bu dönemde tıbbî çalışmalar yapan kişiler için kullanılmaya başlanmıştır. Aynı anlamda Arapça “tıbb” kelimesinden türeme “tabib” de kullanılmıştır ancak aralarında küçük bir nüans vardır. Tabib yalnız iyi edici, hekim ise Eflatun, Aristo gibi Antik çağ filozoflarının esrarengiz bilgilerine sahip kişidir.⁴⁸

Dönem uygulamalarının güzel bir örneği olarak Evliya Çelebi'den nakille verilen şu anlatı; dönemin tıbbî uygulamalarının, halk hekimliğinden önemli izler taşıdığını da göstermektedir:

“Ammâ bu hakîr Evliyâ garib bir şey gördüm: Merhûm ve mağfûr Bâyezîd-i Velî aleyhirrahme hazretleri vakıfnâmesinde hastalara devâ, dertlilere şifâ, dîvânelerin rûhuna gıdâ ve def'-i sevdâ olmak üzere on adet hânende ve sâzende gulâm tahsîs etmiştir ki, üçü hânende, biri nâyzen, biri kemânî, biri mûsikârî, biri santûrî, biri çengî, biri çeng-santûrî, biri ûdî olub haftada üç kerre gelerek hastalara, delilere mûsikî faslı verirler...”⁴⁹

Bu dönemde ciddi bir tıbbî literatür oluşmaya başlamıştır. Tedavi yöntemlerinin giderek çoğalmış olmasına rağmen, yazılan tıp eserlerinde halk hekimliği tedavi yöntemlerinin hâlâ baskın unsur olduğu görülür. XIV. yüzyılın sonlarında Geredeli İshak bin Murad adlı bir zâtın kaleme aldığı *Edviyye-yi Müfrede*⁵⁰, bu alanda yazılmış ilk Türkçe kitaplardan biridir. Ayrıca Akşemseddin'in *Risâle Fi't-tıb*⁵¹ adlı eseri de yine bu yüzyılın önemli tıp eserlerinden biridir. XV.

⁴⁸ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı*, İz Yay., İstanbul 2011, s. 366

⁴⁹ Ömer Tuncer, *İşte Anadolu*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 1999, s.132

⁵⁰ Eserin bazı nüshaları için bkz: Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi 05 Ba 1717, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi 43 Va 2042 ve Zile İlçe Halk Kütüphanesi 60 Zile 180. Ayrıca Milli Kütüphane'de 1728 numaralı DVD.

⁵¹ Eserin yazma nüshası için bkz: Çorum Hasanpaşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 1047/22,

yüzyılda Amasyalı Sabuncuoğlu Őerâfeddin'in kaleme aldığı *Mücerrebname*⁵² adlı eser zikredilebilir. 16'ncı yüzyılda Ankaralı Kaysûnîzâde Nidâî'nin *Menâfi'ü'n-nâs*⁵³ adlı eseri, 17'nci yüzyılda Bursalı İbn-i Şerif telifi olan *Yâdigâr-ı İbn-i Şerif*⁵⁴ adlı eser ve 19'uncu yüzyılda İznikli Ali Çelebi'nin *Mecmû'atü'l-Mücerrebât*⁵⁵ adlı eseri Osmanlı tıp dünyasının ürettiği eserlerden birkaçı olarak zikredilebilir.

Sultan I. Mahmud döneminin ünlü hekimlerinden Ahmed Sânî tarafından Türkçeye çevrilen ve Osmanlı toplumlarında da kullanılan tedavi yöntemlerini anlatan bir eserde⁵⁶; ilaç hazırlama yöntemleri, macunlar, değişik bitkisel ilaçlar, tabletler gibi onlarca başlık altında yüzlerce bitkiden bahsedilmektedir.

1.3.3.Modern Türkiye'de Halk Hekimliği Uygulamaları

Günümüz halk hekimliğinin modern tıp ile bir etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir. Tarih içerisinde yaşanan gelişmeler göstermektedir ki, modern tıp bugüne gelirken halk hekimliğinin hem uygulama yöntemlerinden hem de bitkisel ilaç hazırlama yöntemlerinden faydalanmıştır. Bunun yanında halk hekimliğinin de tıp bilimindeki gelişmelere duyarsız kalmadığı söylenebilir. Birçok hastalığın tedavisinde, teknik cihazlar gerektirmeyen tıbbî yöntemler halk hekimliğinde de kullanılmıştır ve hâlâ kullanılmaktadır. Ancak modern tıbbın son derece gelişmiş olması ve teknoloji sayesinde ulaştığı sonuçların halk tarafından takip edilmesinin kolaylaşması, halk hekimliğine olan ilgiyi azaltmıştır. Bu azalış, kırsal nüfus oranının kent nüfusu karşısında düşmüş olmasının da tetiklediği bir sonuçtur.

Bugünün insanı sadece psikolojik ve mistik özellikler gösteren rahatsızlıkların tedavisi için halk hekimliği yöntemlerine başvurmaktadır. Nazar

⁵² Eserin bazı nüshaları için bkz: Ayasofya (Süleymaniye) Kütüphanesi 3720, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 7108 ve Şehit Ali Paşa (Süleymaniye) Kütüphanesi 2097/1

⁵³ Eserin bazı nüshaları için bkz: Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7062, Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi 34 Ha 194 ve Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 4102.

⁵⁴ Eserin bazı nüshaları için bkz: Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 1861, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 1/409 ve Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi 03 Gedik 18303. Ayrıca Milli Kütüphane'de 1164 numaralı DVD.

⁵⁵ Eserin kataloglarda yer alan tek nüshası ABD Princeton Üniversitesi'nde Third Series New Accession 585 olarak kayıtlıdır.

⁵⁶ Nil Sarı vd., *İlaç Hazırlama Yöntemleri ve Terkipleri*, Navartis Yay., İstanbul 2003

değmesi, cin çarpması gibi... Bunun dışında bir de önemsiz hastalıklar, geleneksel yöntemlerle tedavi edilmektedir. Grip olan hastaya nane-limon içirilmesi gibi...

İşin bir başka boyutu da, özellikle son on yılda “Alternatif Tıp” adıyla kavramlaşan ve halk hekimliğinin bitkisel ilaç kullanımı üzerine yoğunlaşıl原因 tedavi yöntemlerinin yeniden rağbet görmeye başlamasıdır. Daha önceden, “kocakarı ilacı” olarak bilinen bu yöntemler küçümsenirken, bugün itibar görüyor olması kuşkusuz sosyolojik bir izaha muhtaçtır.

Yine son yıllarda, farklı kültürlerde uygulanan alternatif tıp yöntemlerine de başvurulduğu dikkat çekmektedir. Genelde uzak doğu kökenli olan bu uygulamalara akupunktur, yoga ve reiki örnek olarak verilebilir.

Halk hekimliğinin bugünkü durumuna dair şu tespitler dikkate değerdir: *“Geleneksel bir yapıya sahip olan yörelerde kültürün etkisi, halkın hastalıklara bakışını biçimlendirmektedir. Eğitim durumunun yanında, ekonomik şartlar da hastalıklara karşı olan tutumu belirlemektedir. Ayrıca şehirle temas, iletişim ve ulaşım araçlarının yoğun kullanımı da halkın modern tıba yaklaşımını kolaylaştırmaktadır. Bu eğilim, özellikle gençler arasında daha kuvvetli görünmektedir. Yapılan araştırmalar, geleneksel tıptan, modern tıba bir yönelişin başladığını, bu yönelişin ise yörenin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak hızlı ya da yavaş olduğunu göstermektedir.”*⁵⁷

1.3.4. İslam’a Uyarlanan Eski Uygulamalar

Türklerin eski kültürel öğelerinin birçoğunu İslam’a geçtikten sonra da koruduğu ya da yeni dine göre uyarladığı daha önce zikredilmişti. Bu uyarlamalar en başta şamanın veliye dönüşmesi şeklinde göze çarpar. Eski Türklerde şamanın bir takım dini ritüellerle hastaları iyileştirmesi; yeni Türklerde velinin dua etmesi, muska yazması, sırt sıvazlaması gibi uygulamalarla bir ölçüde devam etmiştir.

⁵⁷ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s.206

Eski Şamanlara ait bir ritüel olan “tuğ”un da İslam’a uyarlandığı görülür. İslam öncesinde dinî nitelikli ayin ve törenlerde şamanın elinde tuttuğu tuğun kutsal bir nesne olarak kabul edilmesi, İslam’dan sonra da devam etmiştir. Yeni uyarlamaya göre bu tuğ, Hz. Fatıma’ya Cebrail tarafından indirilmiş ve kendisine sağaltıcı bir güç bahşedilmiştir.

Bir başka uyarlama, mezar konusunda göze çarpar. Eski Türklerde şamanların mezarlarının kutsal olduğuna inanılır ve zaman zaman şifa bulmak maksadıyla bu mezarlıklar ziyaret edilirdi. Müslüman Türklerde bu tavrın olduğu gibi devam ettiği açıktır. Birçok velinin mezarı türbe-ziyaretgâh hâline dönmüş, buralarda şifa arama inancı yok olmamıştır. Hatta bu dönemde türbelerin belli hastalıklara tahsis edildiği görülür. Örneğin Afyon’daki Karaca Ahmet Türbesi psikolojik rahatsızlığı olanların, Konya’daki Sadreddin Konevî Türbesi çıban ve sair yaraları olanların, Çorum’daki Ahi Müsteşar Türbesi konuşma güçlüğü çeken çocukların, Maraş Afşin’de Dede Baba Türbesi sara ve felç hastalarının uğrak yeri olmuştur.

Yine bu kapsamda olmak üzere, eski Türklerde gerek dilekleri gerçekleştirmek gerek şifa bulmak maksadıyla ağaçlara küçük bez parçaları bağlanmasının, İslam’dan sonra türbelere bez bağlama şekline dönüşmüş olduğu söylenebilir.

Türbe ya da yatır kültürünün, eski Türk inanışlarıyla bağlantılı olduğunu Bayat’ın şu tespitleri de ortaya koymaktadır:

*“Yatırların güçlerinin, türbelerin çevresindeki canlı, cansızlara yayıldığı inancı Orta Asya’da olduğu gibi Anadolu’da da mevcuttu. İlk Çağ Anadolu’sunda yaşayan eski kavimlerin mezarları daha sonra Hıristiyan azizlerine atfedilmiş, kutsal pınarları da ayazmalara dönüşmüştür. Aynı yerler Türklerin yerleşmesinden sonra, Orta Asya inançlarıyla birleşerek İslami bir görünüme bürünmüştür”.*⁵⁸

Hastalıklardan korunmak ya da tedavi olmak maksadıyla, doğal varlıklara saygı göstermek, onlara adakta bulunmak ya da kurban kesmek, eski Türk inanışlarında sık sık rastlanan bir durumdur. Dağların kutsallığı Türklerde Gök Tanrı inancı ile de bağlantılıdır. Mesela Hunlar Han-yoğan Dağı’nı Gök Tanrı’nın mekânı olarak görürler ve o dağda ona kurban sunarlar. Hunlar ve Uygurlarda Ötüken

⁵⁸ Ali Haydar Bayat, a.g.b., s.72

Dağı'nın kutsal olduğu görülür.⁵⁹ İslam'dan sonra dağlara atfedilen kutsallık uyarlanmış olarak devam etmiştir. Hacıbektaş'taki Arafat Dağı, Kırıkkale'deki Dernek Dağı, Varto'daki Kaçkar Tepesi, Edremit'te Kaz Dağı, Akçakoca'daki Karkın Dağı, Ağrı Dağı, Bingöl Dağları, Hasan Dağı, İstanbul Beykoz'daki Yuşa Tepesi bunlar arasındadır.⁶⁰

Doğal varlıklar arasında kendisinde tedavi edici güç olduğuna inanılan bir başkası da sudur. Suyun kutsal oluşu ve sağaltıcı bir gücü olduğu inancı, İslam öncesi dönemde de vardır. Hatta bazı Türk toplumlarınca İrtiş ırmağının Tanrı kabul edildiği bilinmektedir. İslam'dan sonra da suya olan bu saygı devam etmiştir. Bugün Anadolu'nun birçok yerinde, şifalı olduğuna inanılan ve kutsal sayılan su kaynakları vardır. Kastamonu'da Şaban-ı Veli külliyesindeki Asa Suyu, Konya'da Mevlana Müzesi bahçesinde bulunan çeşme, Erzincan'da Munzur dağı eteklerinde çıkan su bu kapsamda değerlendirilebilecek örneklerdendir.

1.4.TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLAR

Tıbbın henüz bir bilim dalı olarak kurumsallaşmadığı dönemlerden başlayıp, bugüne gelen ve etkisini azaltmayan en önemli tedavi merkezleri, ocaklardır. Kökeni eski Türklere kadar dayanan ocaklar, İslam'dan sonra da işlevlerini sürdürmüşler ve hatta bu dönemde kendilerine yüklenen İslamî anlamlar sayesinde daha da önemli bir hâle gelmişlerdir. Bugün Türkiye'nin birçok şehrinde birer alternatif tedavi merkezi olarak işlevlerini sürdüren ocaklara, tedavi yöntemi şekillerinin bazı durumlarda tehlikeli olmasına rağmen halkın gösterdiği rağbetin hiç azalmadığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda ocaklar, hemen hemen hepsinin kendine has efsanevî bir söylencesinin olması nedeniyle, folklorik açıdan da son derece önemli figürlerdir. Bu figürleri, bazı tedavi yöntemleri bakımından "*büyü ve üfürme gibi tekniklere başvurarak bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan*"⁶¹ kişiler olarak, tanımlayabiliriz.

⁵⁹ Muharrem Kaya, "Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, c: VII sayı: XXV 2001/1, s.203

⁶⁰ Muharrem Kaya, a.g.m., s.204

⁶¹ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, s.3582

1.4.1. Ocak Kavramı

“Ocak” sözcüğünün etimolojik sözlüklere göre, “*Eski Türkçede yaygın od/oç/oc kökünün sonuna gelen -ak- (yer bildiren ek) ag/ağ biçiminde. Odag-odağ/oçağ-oçağ/ocag-ocağ, en sonra ocak, g-ğ-k seslerine dönüşme.*”⁶² şeklinde, bazı ses değişimlerine uğradığını görmekteyiz. Ocak sözcüğü uğradığı ses değişikliğinin yanında, oldukça geniş anlamlara ve bu anlamlara dayalı oluşturulmuş dildeki işlenirliğini gösteren deyimlere sahiptir. Bunlar, “1-*Ateş yakmaya yarayan her türlü yer,2- aynı amaç ve düşünce etrafında birleşen kimselerin kurduğu teşkilat, 3-çeşitli bitki tohumlarını ekmek için hazırlanan çukur,4- yüksek ve soylu aile,5-yeniçeri ocağı, 6-taş ve maden çıkarmak için açılan kuyu,7- Anadolu alevi topluluklarında tarikat ulularının soyu,8- yurt, 9-tekke ve büyük bir şeyhin evi, sülalesi,10- dedelerden beri, belli bir hastalığın iyi ettiğine inanılan aile.*”⁶³ olmak üzere on değişik farklı anlamda karşımıza çıkmakta ve değişik anlamlarda kullanılmaktadır.

Türk kültüründe bir kavram olarak birden fazla şeyi ifade eden ocak; halk hekimliği kapsamında “*Belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir...*”⁶⁴

Tanımdan da anlaşılacağı gibi ocaklar, sağaltma gücü olan merkezlerdir. Bu gücün kaynağı çoğu zaman bir efsaneye dayanır. Bu efsaneler, kuşaktan kuşağa aktarılırken zaman zaman küçük değişikliklere uğramış olabilirler. Bu değişiklikler genellikle, dönem şartlarına ve inançlarına bağlıdır.

Ocak kavramı, hastalığın geleneksel olarak belli yöntemlere göre tedavi edildiği yerler için kullanıldığı gibi, bu tedaviyi yapan kişiler için de kullanılır. Bu kişiler için ayrıca “ocaklı” tabirinin kullanıldığı da görülmektedir.

“*Ocak olan kişiler, çokluk, bir yatırın yakınındaki köyün halkındandır; ermişin soyundan gelmeleri yahut onun türbesinde, ziyaret yerinde görevli olmaları kendilerine yetki sağladığına inanılır. Ocaklı erkek de kadın da olabilir. Genel olarak erkek hastalara erkek ocaklılar, kadınlara da kadın ocaklılar bakar.*”⁶⁵

⁶² İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Sosyal Yay.,İstanbul 1988,s.235

⁶³ Ayşe Duvarcı, “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, *Milli Folklor*, Eylül 1990, s.34’ten naklen Eyüp Akman, “Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu’daki Ocaklar”, *Kastamonu Eğitim Dergisi Cilt:15 No:1*, Mart 2007,s.395

⁶⁴ Pertev Naili Boratav, a.g.e., s.113

⁶⁵ Pertev Naili Boratav, a.g.e., s.113–114

Görüldüğü gibi ocak, geçmişi çok eskilere dayanan bir kavramdır ve geleneksel tedavi yöntemleriyle dinî inançların harmanlanmasıyla günümüze kadar gelmiştir. Genel olarak ocak tabir edilen yerler, dinî hüviyeti bulunan bir kişinin mezarının yani bir yatırın bulunduğu yerlerdir. Yatırdaki kişi, kutsal kabul edildiği için hastalıkları tedavi edici bir güce sahip olduğuna inanılır. İnanışa göre bu güç, kendisinden sonra soyundan gelenlere devredilir.

Eski Türk inanışlarında yer alan bazı figürlerin İslam'dan sonrası dönemde dönüştürülerek devam ettiğinden yukarıda bahsedilmiştir. Bu durumu teyit etmesi ve ocak kavramının ilk nüvelerinin Şamanizm döneminde görüldüğünü işaret etmesi açısından şu tespitler dikkat çekicidir:

“Halk hekimliğinin bazı uygulamalarında atalar ve tabiat kültleri arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdirine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. İslamiyetin kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlara donanmış insan tipi müslümanlıkla da bağdaşmıştır.”⁶⁶ Veli kültüyle şamanların işlevleri arasında benzerlik vardır. Bunlardan biri, hastaları iyileştirmektir.”⁶⁷

Ocaklı gücünün bir başkasına devredilmesi de çeşitli ritüellerle yapılır. En yaygın olanı “el verme”dir.⁶⁸ El verme; ocak olan kimsenin aynı sülaleden geleneği devam ettirebilecek olan bir erkek veya kadına, bu sağaltma uygulamasını sürdürmesi konusunda icazet vermesidir. El verme geleneği, ocak olan kişinin avucundan un, tuz ve kül yalama veya geleneği devam ettirecek kişinin ağzına tükürme gibi uygulamalarla gerçekleşmektedir.⁶⁹

Ocaklı olmak için genel yöntem bu olmakla birlikte bazı istisnai durumlar da vardır. Örneğin, “al ocaklısı” ya da “alcı” olarak tabir edilen ocaklının, albastı

⁶⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara 1984, s.3

⁶⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Menakıbnameler*, Ankara 1992, s.10

⁶⁸ El verme geleneği farklı uygarlıklarda da görülen bir uygulamadır. Örneğin Japon alternatif tedavi yöntemlerinden olan Reiki'de, usta tedavi gücünü el verme suretiyle öğrencisine geçirir. (Bknz. www.telekinezi.com/chi-energy-healing-reiki/usui-reiki-el-verme-usi-reiki-anlatim-ve-semboller-t4327.html [25.04.2013])

⁶⁹ Adem Öger, “Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Turkish Studies*, Volume 5/1 Winter 2010, s.1232

hastalığını tedavi edici bir güç kazanması; loğusalara musallat olduğuna inanılan bir yaratığı yakalayan erkeğin, o yaratığı yakalayıp başındaki tarağı alarak veya vücuduna iğne batırarak kendisine köle yapması ile olmaktadır.

Bir başka yöntem de tükürme yoluyla uygulanır. Ocaklı kişi, kendisinden sonra tedavi gücü kazanması beklenen kişinin ağzına tükürmek suretiyle gücünü ona aktarır.

Bazı durumlarda, soyunda ocaklı bulunmayan, böyle bir gelenekten gelmediği hâlde rüya ile tedavi gücü kazanan kişiler olduğu görülür. Bunlar rüyalarında peygamber, veli, şeyh gibi büyük zatlar elinden bir su ya da şarap içerek “badeli” olurlar ve ardından ocaklı olurlar.

Her durumda ocaklı olan kişinin tedavi gücü kazanmasının bir efsaneye veya dinî ritüellere bağlı olduğu görülmektedir. Ocaklının tedavi yöntemlerini nereden ve nasıl öğrendiği konusu ise tam açıklanamayan bir giz olarak kalmaktadır.

1.4.2. Ocakların Tarihçesi

Ocakların kökeninin Orta Asya Türklüğüne dayandığı üzerinde genel bir kabul vardır. Zaten yapıları ve ritüelleri gereği bu dönemden çok fazla izler barındıran ocaklar, Türklerin eski dinleri olan Şamanizm ile çok yakından irtibatlıdır.

Kadim dönemlerde sert tabiat şartlarında ve zorlu coğrafyalarda yaşayan Türklerin oluşturdukları kültürler, bu şartların etkisindedir. Şamanizm döneminin din adamı olan şamanlar, bu yüzden genel olarak sert mizaçlı ve buyurgan yapıdadırlar. Şamanlar din önderi olmanın yanında hastalıkların tedavisi konusunda doğüstü güçleri olduğuna inanılan kimselerdir. Şamanlar çevresinde oluşan tedavi merkezleri, bugün ocak olarak adlandırdığımız mahallerin ilk örneklerini teşkil etmiştir. Elinde sınırlı bir malzeme olan Şamanist Türkler, diğer pek çok uygarlıklarda olduğu gibi sadece tanıdığı nesnelere hastalıklarına çare aramışlardır. Malzeme, bakir bir tabiattır. *“Bu nedenle inanmalara dayalı halk sağaltmacılığı o denli önem kazanmıştır ki her taş parçası bir deva kapısı, her kuru ot bir ilaç, her doğa olayı bir*

işaret olarak belleklerde yer etmiş ve Anadolu insanının hayatına onun kopmaz bir parçası gibi girmiştir.”⁷⁰

Ocakların oluşumunda etkili olan bir diğer konu da, ilkel dönem insanların tabiatı tanıma gayretleri neticesinde bitkilerin sağaltıcı güçlerini keşfetmeleridir. Bundan önce sadece büyü, sihir, tütsü, dua gibi tabiat dışı yöntemlerle hastalıklarına çare arayan insanlar, bitkilerin gücünü keşfettikten sonra ilaç hazırlamayı öğrenmiş ve hastalıkların tedavisinde daha etkili yöntemleri uygulayagelmişlerdir.

Türk kültüründe ve halkbiliminde ocakların ihmal edilemez bir yeri ve önemi vardır. Acıpayamlı'nın ifadeleriyle “*Türk halkının hakiki doktoru olan ocaklılar, Orta Asya Şamanının bu güne ulaşmış şeklidir.*”⁷¹ Gerçekten de Şamanlar ve ocaklılar arasında pek çok benzerlik bulunmaktadır. “*Şaman sözcüğü Mançu-Tunguz dilinden gelmektedir. Tunguzca şaman, saman; Mançu dilinde “sama”dır. Türk kavimlerinde ise, şaman sözcüğü “kam” sözcüğüne karşılık gelmekteydi. Şamanizm, trans durumuna geçebilme yeteneğindeki kimselerin, doğaüstü varlıklarla ilişki kurarak onların güçlerine sahip olmalarından bu güçleri toplum adına kullanmalarından ve bu amaçla yapılan dinsel-büyüsel pratik ve törenlerden ibarettir.*”⁷²

İslam'dan sonra ocaklık uygulamalarının küçük uyarlamalarla devam ettiği görülür. Eski Türk inanışlarının ve uygulamalarının bariz bir şekilde görüldüğü bu ocaklar, özellikle Alevi kültüründe bu dönemle daha ilişkili bir görünüm sergilemektedir.

1.4.3. Ocaklarda Uygulanan Tedavi Yöntemleri

Anadolu'daki ocaklara uygulanan tedavi yöntemlerinin birbirine benzeştiği görülür. Genel olarak bitkisel ve hayvansal ilaçların kullanıldığı bu ocaklarda, zaman zaman kan alma, kesme, çentik atma gibi küçük çaplı tıbbi operasyonların da

⁷⁰ Mehmet Yardımcı, *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Açıksöz Yay., Malatya 1993, s.279

⁷¹ Orhan Acıpayamlı, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”, *A.Ü. DTCF Dergisi*, Ankara 1969, c:26, sayı:1-2, s.5

⁷² Sedat Veyis Örnek, “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane” Gerçek Yayınları, İstanbul, 1988, S: 48

kullanıldığı görülür. Bunun yanında dua etme, muska yazma gibi dini yöntemlere ve psikolojik yöntemlere başvurulmaktadır. Birçok hastalığın tedavisi için bu yöntemlerin birkaç tanesinin birlikte kullanıldığı görülür.

Bu yöntemleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.4.3.1. Irvasa

Irvasa, doğrudan doğruya vücutla ilgisi olmayan, hastayı etkileme amacı güden sağaltmadır. Irvasaya Türkiye'nin değişik bölgelerinde irvasa, urasa, uğrasa, oğrasa gibi adlar verilmektedir. Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalarda hasta sağlıklı bir kimsenin yanına yatırılır, hamamda sağlıklı birinin oturduğu kurnaya oturtulur ve kurt kafatasının içindeki su ile yıkanır.⁷³

1.4.3.2. Parpılama

Parpılama sözcüğü Türkiye'nin değişik bölgelerinde parpılma, parpilma, parpulama, parpulma olarak da kullanılmaktadır. Bu sağaltmalarda hastaların vücutları çizilir, delinir, dağlanır, kesilir ya da vücutlarına değnekle vurulur. Örneğin; hastanın ustura ile çizilen baş kısmının üzerine papatya çiçeği tozu serpilir ya da bir takım sihirselsözcükler söylenirken hastanın dilinin altı kesilir.⁷⁴

1.4.3.3. Üfürme

Dini hüviyetteki bu yöntemde, ocaklı, bir takım sure, ayet veya duaları okuduktan sonra hastanın yüzüne üfürür. Bu yöntemde yapılan tedavilerde, ocaklının nefesinin iyileştirici gücü olduğuna inanılması kadar, okunan ayet ve duaların da şife verici olduğuna inanılması söz konusudur. Ocaklarda en sık rastlanan yöntem budur.

⁷³ Erman Artun, a.g.e., s.205

⁷⁴ Erman Artun, a.g.e., s.205

Ocaklılar bu yöntemde genel olarak Felak ve Nas surelerini, Fatıha suresini, İhlâs suresini, Ayet-el Kürsi olarak adlandırılan Bakara suresinin 255'inci ayetini ya da şifa içerikli olduğunu düşündükleri duaları okurlar.

1.4.3.4. Büyü

Bazı ocaklarda, büyü olarak adlandırılmasa bile nitelik olarak büyüü andıran uygulamalar olduğu görülür. Örneğin “gece yanığı ocağı”nda; ocaklının iki kumalı bir evden ekmek alması, o ekmeği yaktıktan sonra kurutarak sarı bir ineğin yağı ile karııp çamur kıvamına getirmesi ve hastanın vücuduna sarması, tamamıyla büyü özellikleri gösteren bir yöntemdir.

1.4.3.5. Bitkisel Tedavi

Ocaklarda en sık rastlanan tedavi yöntemlerinden biri bitkisel tedavidir. Genel olarak bazı bitkilerin karışımıyla yapılan ilaçlar kullanılır. Bu ilaçlar kimi zaman hastanın yemesi için, kimi zaman da vücudunun belli bölgelerine sarması içindir. Sarımsak, bu anlamda en sık kullanılan bitkidir. Örneğin “saçkıran ocağı”nda hastanın başına tuza batırılmış sarımsak sürülür. Bunun dışında soğan, yavşan otu, ebegümece, arpa-buğday gibi tahıllar da kullanılır.

Bitkiler bazen de tütsü aracı olarak kullanılırlar. Bunun yanında eczacılık faaliyeti olarak bitkilerden yapılan muhtelif ilaçların da ocaklarda sık sık kullanıldığı görülür.

1.4.3.6. Muska

Bazı ocaklarda hastalığın iyileşmesi için Kur'an ayetlerinden şifa beklenir. Ayetlerin bir kağıda yazılıp, üçgen bir biçimde bohça edilmesi ve hastanın bunu üzerinde taşıması en yaygın olan muska şeklidir. Bazı durumlarda üzerine ayetler yazılan kağıt kaynatılıp suyu hastaya içirilir. Kimi ocaklarda ayetler toprağa veya suya okunur, okunmuş bu toprak ve su karıştırılıp, hastaya içirilir. Bazılarında ise

hastanın vücudundaki bir bölge kalemle daire için alınır ve daire içerisine bazı ayetler yazılır.

1.4.3.7. Ateşle Tedavi

Özellikle Alazlama ocaklarında görülen bu yöntemde tedavi, ateşte ısıtılan ve hastalığın türüne göre değişiklik gösteren herhangi bir nesnenin hastanın vücuduna değdirilmesi suretiyle yapılır. Kabakulak ocaklarında da benzer uygulamalar yapılır. Nazar ocaklarında olduğu gibi bazen de hasta yakılan ateşin üzerinden atlatılır. Ateşin kullanıldığı bir başka yöntem de dağlamadır. Bazı durumlarda hastanın yarası ateşte kızdırılan bir metal parçası ile yakılarak kapatılır ki bu işleme “dağlama” adı verilir.

1.4.3.8. Tükürme

Bazı ocaklarda, ocaklı olan kişi ağzına aldığı şeyleri çiğnedikten sonra hastanın yüzüne ya da rahatsız olan bölgesine tükürür. Bu uygulamalar genelde, “bulgurlama ve derma ocakları”nda görülür. Bazı ocaklarda da, hastanın vücudunda kan almak için açılan bir çentik, ocaklının tükürüğü ile sıvanır ve ondan sonra kapatılır. İtdirseği ocaklarında da ocaklının hastanın gözüne tükürdüğü görülmektedir. Bu yöntemde ocaklının, deniz suyu içmişse tükürüğü ile yarayı kurutarak iyileştireceğine inanılmaktadır.

1.4.3.9. Ovma ya da Masaj

Bademcik Ocağı’nda görüldüğü gibi tedavi için hastanın vücudunun belli bir bölgesi ovularak ya da masaj yapılarak tedavi edilir. Bu ovma esnasında genel olarak bazı dualar okunur. “Göbek düşmesi ve kabakulak ocakları”nda da ovma ile tedavi yapılır. Hastalığın şifasının ocaklının elinde olduğuna inanılan hastalık ocaklarında, yaygın olarak görülen bir yöntemdir.

1.4.3.10. Kan Alma

Hastanın vücuduna açılan bir çentikten kan alınarak tedavinin yapıldığı bazı ocaklar vardır. Çentik ocağı bunlardan biridir. “Hacamat yaptırma” işlemi de kan alma esasına dayalı bir tedavi yöntemidir. Derma ocaklarında da hastadan kan alındığı görülür. Gelincik ocaklarında ise hayvanlardan kan alınır ve bu kan bir şekilde hastanın vücuduna sürülür. Kan alma işlemlerinin dini bir boyutunun olduğu da görülür. Hz. Muhammed’in kan aldırmanın felç olma ihtimalini ortadan kaldırdığına dair rivayet edilen hadis-i şerif, bu inancın temelini oluşturur.

Kan alınacak yer, hastalığın türüne göre değişiklik göstermektedir. Bazen kafadan, bazen diz kapağından, ayak bileklerinden, sırt bölgesinden kan alındığı uygulamalar mevcuttur.

1.4.3.11. Dalak Kesme

Bu yöntem, sembolik olarak yapılan bir tedavi yöntemidir. Dalak kesme ocaklarında görülür ve uygulanan ritüeller yer yer farklılıklar gösterir. Örneğin, bir koyun dalağının kara saplı bir bıçakla çizilerek hastanın evine asılması, çamurdan yapılan bir dalağın hastanın dalak bölgesi üzerine konulup kesilmesi gibi uygulamaları vardır. Genelde sıtma ve karın şişliği hastalıklarının tedavisinde kullanılır.

1.4.3.12. Perhiz

Bazı ocaklarda hastalara perhiz yapmaları tavsiye edilir. Derma ocağı bu yöntemin en yaygın uygulandığı ocaklardan biridir. Acı, ekşi gıdalarla soğan, sarımsak ve turşu yemek hastaya yasak edilir. Özellikle cilt hastalıklarında bu gıdaların hastalığı tetiklediği ve iyileştirmeyi geciktirdiği inancı, halk arasında yaygındır. Geleneğe dayalı olarak, ilk ocaklıdan öğrenilerek uygulanmış bir yöntemdir.

1.4.3.13. Hayvanlarla Tedavi

Bazı ocaklarda tedavi için hayvanlar kullanılır. Örneği “gelincik ocağı”nda, yaraya daha doğrusu jiletle“çitme” yapılan bölgeye güvercin ya da karatavuk kullanılır. Kösnü yarasında kimi zaman hastalığa adını veren “köstebek” eti yedirilir. Bu türden, hastalıkla ilişkilendirilebilen hayvanın eti ya da bir niteliği tedavi yöntemi olarak görülmektedir.

1.4.3.14. Yalama

Sadece göz ocaklarında görülen bu yöntem, ocaklının, hastanın gözüne kaçan cisimleri çıkarmak için gözünü yalaması şeklinde uygulanır. Gözyaşının oluşması durumunda gözdeki küçük cisimlerin temizlenmesi noktasında bu görevi ocaklının dilindeki sıvıyla bunu gerçekleştirmesine dayalıdır.

1.4.3.15. Karalama

Bu yöntem Karalama ocaklarında, ocaklının parmağını saç, kazan, çaydanlık gibi metal maddelerin ateşle oluşan islerine bulaması ve elinde oluşan karayı hastanın vücudunda belli bölgelere sürmesi şeklinde uygulanır. Bu yöntemle hastalığın dağılma ve çoğalma riski ortadan kaldırılmış olur. Bir bakıma ciltteki hastalığın dağılması boyutunda sınırlama yapılmış olur.

1.4.3.16. Tuz Efsunlama

Genel olarak “kuduz ocaklar”ında görülen bu yöntem, ocaklının üfürüğü ya da duasıyla tedavi gücü kazandıktan sonra hastaya yedirilmesi ya da yemeklerine katılması şeklinde uygulanır. Ender görülen yöntemlerdendir. Burada suya tuz atılarak bu karışıma hastanın verdiği tepki ölçülerek hem kuduz olma teşhisi hem de tedavisi yapılmış olur.

1.4.3.17. Tütsüleme

Nazar için yapılan tedavilerin bütününe urasa ismi verilmektedir. Urasadaki tedavi yöntemlerinden biri tütsüleme yani üzerlik yakmadır. Diğeri ise kurşun dökmedir. Bazı ocaklarda, tabiattan toplanan bazı bitkilerin yakılması ve dumanının hastaya teneffüs ettirilmesi şeklinde tütsüleme yöntemi kullanılır. Nazar ocaklarında üzerlik adı verilen bitkiyle yapılan tütsüleme, bu yöntemin örneklerindedir.

1.4.3.18. Kurşun Dökme

Çok yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri de kurşun dökmedir. Bu yöntemde bir tava içerisinde bir miktar kurşun yüksek ateş marifetiyle eritilir. Hastanın üzerine genelde beyaz olan bir örtü örtülür. Hastanın başı üzerinde içinde soğuk su bulunan bir tabak tutulur. Eritilen kurşun bu tabağın içine dökülür ve oluşan şekillere göre tedavi geliştirilir. Ocaklar dışında da kullanılan bu yöntem, genel olarak nazar değmesi durumunda uygulanır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.YOZGAT OCAKLARI

2.1.YOZGAT OCAKLARININ YAPISAL ÖZELLİKLERİ ve TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Yozgat ve civarındaki ocaklar işleyişleri ve tedavi yöntemleri bakımından birçok benzerlikler göstermektedir. Bu ocakları tasnif etmek gerekirse, özelliklerine göre üç ana başlıkta toplamak mümkündür:

2.1.1.UYGULAMAYA DAYALI OCAKLAR

Ocaklar tasnif edilirken de belirtildiği gibi, bazı ocaklar herhangi bir efsane olmaksızın, çıkış noktası bilinmemekle beraber, bugüne kadar aynı uygulamalarla bir tedavi merkezi olarak gelmişlerdir. Bu ocaklarda, yukarıda sözü edilen uygulama yöntemlerinin birçoğu kullanılmaktadır. Halkın en fazla itibar ettiği ve şifa bulacağına en çok inandığı ocaklar, uygulamaya dayalı ocaklardır.

2.1.1.1.Alazlama Ocağı (Bakır Basması Ocağı)

Türk inançlarında ateşin gökten geldiği ve yapısında ‘koruyuculuk’ ve temizleyicilik unsurlarını taşıdığı⁷⁵ bilinmekte ve buna inanılmaktadır. İnanç doğrultusunda alazlama çeşitleri ayinlerde ateşin kullanıldığı ve Türkler arasında eskiden beri temizleyici gücünden; insanı kötülüklerden, kötü ruhlardan ve dolayısıyla hastalıklardan koruduğu inancından dolayı ateş kültü ile sıkı sıkıya

⁷⁵Saadettin Buluç, “Şaman”, *İslam Ansiklopedisi*, XI: 328, 1997

bağlıdır. Kelime olarak da benzerlikler görülmektedir. Altay ve Yenisey kamları ayin ve merasimlerinde “alaz” diye bağırırlardı.⁷⁶ Bu doğrultuda temizlenme ve korunma işleviyle alazlanmayı, bu ocak uygulamalarında görmek mümkündür.

Ala ve alazlama sözcükleriyle ilgili dilbilimci Seyfullah Türkmen şunları söylemektedir:

“Ala kelimesini Eski Türkçede ‘cüzam ve ala renkli at anlamında görmekteyiz. Divan-ı Lügati’t-Türk’te ise kelime ‘ala, alaca’ anlamında geçmektedir. Abraşlık ve cüzam hastalığı vücutta benekler, lekeler oluşturduğu için Türk insanı bu hastalıklar için ala ve alalık terimlerini kullanmıştır. Yine burada da hastalık belirtisinin hastalığa isim olduğuna şahit olmaktayız.”⁷⁷

“Buna göre alazlama adı verilen hastalık da alalık kavramından hareketle türetilmiş olmalıdır. Çünkü bu hastalıkta insan derisi üzerinde kızıl lekeler oluştuğu görülmektedir. Buna göre insan vücudu ala yani çok renkli, karışık görünümlü bir hâl almaktadır. İşte bunun için bu hastalığın adı ‘çok renkli hale gelme, karışık renkli olma’ anlamında bir kelime olan alazlama ile ifade edilmiş olmalıdır.”⁷⁸

Alazlama, halk arasında üzüntü, can sıkıntısı, telaş, nazar ve soğğun sebep olduğu bir hastalık olarak görülüyor. Vücutta kaşıntı, kızarıklık ve kısmî ateş ile beliriyor. Bu belirtilerle vücudunda belli yerlerinde kabarmalar meydana geliyor. (O1, O5, O24, O45)

Ocaklı, bu belirti ve şikayetlerle gelen hastaya, bir bakır tepsiyi ocakta veya sobada ısıtarak müdahale eder. Bu müdahale ısınan bakır tepsinin, sorunlu bölge üzerinde ovulur nitelikte gezdirilmesiyle gerçekleştirilir. Bu esnada, hastalığın renginin kırmızıya yakın olması sebebiyle deri ile bakır tepsi arasına kırmızı bir tülbent ya da bez konulur. Bu yolla bakır kabın fazla ısınması ihtimaline karşın, deri ile olan temasında olası bir yanma da engellenmiş olur. Bu işlem üç gün boyunca ocaklı tarafından uygulanır. Hastaya, acı, ekşi, bulgur, sarımsak, turşu yemek ve soğukla temas etmek yasaklanır. (O39, O54, O64, O95)

⁷⁶ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara, TTK Yayınları, 2000, S. 259

⁷⁷ Seyfullah Türkmen, *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2006, s.128

⁷⁸ Seyfullah Türkmen, a.g.t., s.129

Ocağına göre kimi zaman belirtilerde kimi zaman da hastalığın adlandırılmasında, değişiklikler görülebiliyor. Belirti olarak kimi ocaklar, kabarmanın sertleştiğini hatta küçükü büyüklü kızartıyla karışık morluklar meydana geldiği ifade ediliyor. Ayrıca bu uygulamanın bazı ocaklarda elbise üzerinden de olsa uygulanması gerektiği dile getiriliyor. Sorunlu esas bölgede tedavi kırmızı tülbent veya bezle uygulanıyor. (O12, O34, O81)

Gerek halk gerek ocaklısı tarafından, bu hastalığın belirtileri üzerinden, ısırğan otunun deriyle teması sonucu oluşan görünümün çağrışımıyla “ısırgı” ve ocağına da “ısırgı ocağı” ismi veriliyor. Yapılan uygulama, kullanılan metalden dolayı “bakır basması” adını da alabiliyor. (O13, O17, O20, O91)

Ocaklı tedavi öncesi, “... el benim elim değil, ocağın eli...” veya “... el benim değil, Fatma anamızın eli...” diyerek, üç İhlâs bir Fatıha okuyor. Uygulama sonrası “... el benden, şifa Allah’tan...” ifadesini kullanıyor. Bu uygulamalar sonrası hastalar, ocaklı talep etse de etmese de, “...vermezsem tedaviden şifa bulamam...” düşüncesiyle imkânları doğrultusunda ücret ya da hediyeler sunuyor. Genelde, uygulamada da kullanılan tülbent hediye ediliyor.

Foto 1.1: Bakır Basması Ocağı Uygulamasından Örnek.

2.1.1.2.Bulgurlama Ocağı

Bulgurlama, vücutta her bölgede çıkması muhtemel ama özellikle vücudun açık bölgelerinde, mevsim geçişlerinin yaşandığı dönemlerde oluşan, ciltte küçük sivilceyi andıran kümelenmiş kabarcıkların oluşmasına verilen bir hastalık ismidir. Bu kabarcıklar, küçük ve sık bir biçimde kümelenmesi sebebiyle, şekli itibariyle “bulgur”u anımsattığından, halk arasında bu isim ile anılmaktadır.(O1, O8, O12. O16, O18, O20, O21, O40, O54)

Kaşıntı şikayeti ve az kızarıklık bir biçimde kümelenmiş kabarcıklarla gelen hastayı tedavi etmek için ocaklı ağzına ılık su ve bir miktar da bulgur alır. Sorunlu bölgeye hafifçe bu karışımı tükürür.

Bu uygulamanın yanı sıra, ılık suya birkaç dakika önceden konan bulgur alınır ve o bölgeye elle sürülür. Daha sonra birkaç defa bu işlem yapılır ve kaptaki bulgurun suyu ile o bölge yıkanır bir bezle örtülür. (O75)

Bu uygulamaların hepsinde de besmele ile başlanır ve uygulama esnasında üç İhlâs bir Fatıha ya da Ayet’el Kürsî okunur. Ayrıca uygulama esnasında yapılan tedavinin tükürme şeklinde olmasından dolayı bu ocak “bulgur püskürtmesi” olarak da anılmaktadır. (O97, O103)

2.1.1.3. Bademcik (Boğaz Çekme) Ocağı

Vücudun soğuk almasının ardından, yüksek ateş, iştahsızlık, yutkunamama, baş ağrısı, hâlsizlik ve boğaz ağrısı ile belirtilerini gösterir. Bu belirtilerle gelen kişiyi, ocaklı kendinden alçak şekilde bir yere oturtur. “... El benden, şifan

Allah’tan...” ya da “ ... benim elim değil, ocağımın eli...” şeklinde el aldığı ocaklıya atıfta bulunarak, hastanın boğaz kısmını dua okuyarak, yaklaşık yarım saat kadar ovar. Bu işlem uygulanırken hastaya konuşmaması öğütlenir ve bir şey yeyip içmesi de yasaklanır. Ovma işlemi fazla bastırmadan yapılır ve ocaklı rahatlatma olmuş olacağına kanaat getirdikten sonra boğaz kısmını bir bez ya da havlu ile sarar. Tam bu şekilde çene altından iki ucundan sarılmış havlu ya da bezle kafa kısmı, boğaz bölgesinden yukarı doğru çekilir. Bu işlem, üç beş defa tekrarlanır. Herhangi bir

sarma yapılmaz, hastaya soğuk almaması ve acı, ekşi gıdalardan uzak durması söylenir. (O92, O98)

Ocaklılar, bu uygulamaya hastanın şifa bulacağına inanarak gelmeleri gerektiğini ifade ediyorlar. Aksi hâlde şifa bulamayacaklarını hatta hastalığın daha da artacağı inancını, dile getiriyorlar.

2.1.1.4. Çitme Ocağı

Genelde çocuklar üzerinde uygulaması yapılan bir ocak türüdür. Bu ocakta tedavi edilen rahatsızlık; yedi, sekiz yaşa kadar olan çocuklarda damakta şişlik, iştahsızlık, uykusuzluk, devamlı ağlama belirtileriyle kendini gösteren bir hastalık olarak biliniyor. (O41, O48)

Ocaklı, bu belirtilerle getirilen çocuğun alın kısmından beş parmak yukarıdaki bölgeyi tespit eder. “Bıngıldak” olarak adlandırılan bu bölgeyi, hiç kullanılmamış jiletle derine inmeden yatay bir şekilde kanatır. Dövülmüş sarımsak ve soğan karışımını, kanatılan bölge temizlendikten sonra sürer. Bıngıldak bölgesi bu karışım sürüldükten sonra beyaz bir tülbent ile sarılır. Üç beş gün kadar tülbent orada sarılı kalır. Bu süre içerisinde, hastalık belirtileri azalır ve kaybolur. Halk arasında tedavinin uygulandığı bölgenin ismi nedeniyle “bıngıldak ocağı” şeklinde de anılmaktadır. (O41, O49)

Ayrıca ocaklısı tarafından bu uygulamanın kimi zaman kızarıklık, morartılı kabarıklık yaralarda da kullanıldığı görülüyor. Jilet ile kanatılan yara, tekrar oradan çıkarılan kan ve üzerine ocağının tükürüğü eklenerek kapatılıyor. Bu yöntemle oradaki pis kan diye adlandırılan koyu renkli kan akıtılmış oluyor ve hastalığın geçeceğine inanılıyor. Yara açıldıktan sonra, üç gün boyunca suyla temas yasaklanıyor.

Bu tedavinin aynısı, hayvanlar üzerinde de uygulanmaktadır. Geçmeyen yara yine aynı şekilde jiletle kanatılıyor, içerideki pis kan ya da iltihap akıtılıyor. Ancak hayvanlardaki yara, kuruması için üzeri açık bırakılıyor. (O100)

Çitme uygulaması, şiddetli ayak ve diz ağrılarında da uygulanıyor. Dizin iç bölgesi ve ayağın bilek kısmında “incik” olarak bilinen yere uygulanıyor. Bunun

yanında vesvesenin de bir hastalık olarak görüldüğü durumlarda, vücutta bir ağırlık olduğu zaman sırt bölgesinde önce şişe vurularak orada toplanan kanın akıtılmasıyla tedavi edildiği görülüyor. Kürek kemiği bölgesinde yapılan bu uygulamayla, nazar ve vesvese durumunun yok olacağına inanılıyor. Bu uygulama ile insan kanındaki kolesterol değerinin de düştüğü iddia ediliyor. Halk arasında bu uygulama “hacamat”, ocağı da “hacamat ocağı” olarak isimlendiriliyor. (O70)

2.1.1.5. Dalak Kesme Ocağı

Uygulamaya sebep olan bu hastalık, halk arasında uzun süreyle hızlı koşan, ara vermeden çok fazla çalışan kişilerde oluşan karın bölgesi şişliği olarak bilinmektedir. Bu şişliğe dayalı olarak, nefes alıp vermede sorun yaşayan hastanın başvurduğu ocaktır.

“Genelde, dalağı şişen veya ağrıyanlar yanında bulunan yakın akrabalarından biriyle dalak parpısı için ocağa başvururlar. Hasta dalağı kesen adamın önüne sırt üstü yatar ve üzerine büyükçe bir tahta parçası konur. Dalağı kesen adam eline bir balta alır ve hastanın yanındaki adama sorar:

- *Nereden geldin?*
- *Kafdağı'nın ardından.*
- *Neye geldin?*
- *Dalak kesmeye.*
- *Kesemezsin!*
- *Kesirim, der ve hafifçe tahtaya vurur. Bu iş üç defa tekrar edilir ve dalak kesilmiş olur.”⁷⁹*

“Günümüzde rastlayamadığımız ocaklarda gerçekleştirilen hastanın dalağının kesilmesi taklidi hastalığa sebep olan kötülük unsurunu kesip parçalamak tehdidine dayanan bir metottur.”⁸⁰

⁷⁹Ahmet Petekçi, “Bozkırda Bazı Halk Tedavileri”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 2, 48.756, 1953

Bölgedeki uygulama ise bu genel metottan farklıdır. Hasta ister o anda, ister sık sık tekrarlama durumunda ocaklıya sabah namazından önce güneş doğmadan, eline tuz alarak gelir. Bir akarsu yanına gidilir, hastanın sağ ayağı oraya bastırılır. Bastırılan bölge daire şeklinde çizilir, hastanın sağ ayağı çektirilir. Dairenin üzeri, çaprazlama olarak çarpı şeklinde çizilir. “ ... Sebep bizden, şifası Allah’tan olsun...” diyerek ocaklı, hastanın elinden tuzu alır ve suya atar. Tuz su içerisinde eridikçe dalak eriyecek ve hastalık da geçecektir. (O5) Bu yönüyle tedavi yöntemi ve iyileşme hâli olarak, psikolojik etmenlerin geçerli olduğu bir ocak, nitelendirmesi yapılabilir.

2.1.1.6. Derma (Demreği) Ocağı

Derma, vücudun herhangi bir yerinde oluşabilen, kendini kaşıntı ile gösteren cilt hastalığı adıdır. Kaşıntı ile birlikte kızarıklık, etrafı beyaz yuvarlak, hafif kabuklu bir yara şekline gelir. Üzüntü, stres, nazar, alınan gıdalar ve mevsim geçişleri, hastalığı tetikleyen etmenler arasında gösteriliyor. (O26, O28, O31)

Diğer cilt hastalıklarıyla hemen hemen aynı etmenlere dayalı ortaya çıkmakla beraber, şekil itibariyle farklılık göstermesiyle diğer cilt hastalıklarından ayrılıyor. Boz, kızıl, sulu, kuru, kaşıntılı, kabuklu derma başta olmak üzere pek çok çeşidinin olduğu ve ocak metotlarının farklı olduğu söyleniyor. (O32, O35, O39, O42, O59, O66)

Cildin üzerinde göz şeklinde halka halka kemerlerle ifade edilen bu hastalığın tedavisi için, üç gün üst üste ocağına gidilir. Ocaklısı üç gün boyunca, “... sebep bizden, şifa Allah’tan...” diyerek tükürür ve acı, ekşi gıdalarla soğan, sarımsak, turşu yemeyi yasaklar. Yaranın dağılmasını engellemek düşüncesiyle etrafı kalemle daire şeklinde çizilir ve hastalık geçer. “*Temre, demre, dermeği, temreği*” gibi farklı isimlerle ifade edilen bu hastalıkta; “*temreği ocaklısı temreği olan yerin etrafını mürekkeple çevirir ve çizgilerken bir şey okur gibi dudakları deprenir.*”⁸¹ Türünden farklı uygulamalarda görülmektedir.

“Demreğinin nazar değmesi sonucunda çıktığı düşünüldüğünden ocak sahibi hasta bölgeyi kalemle yuvarlak içine aldıktan sonra dualar okuyarak, dairenin içini

⁸⁰ Ayşe Duvarcı, “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, *Milli Folklor*, 1, 7.34–38, 1989

⁸¹ Abdulkadir Erdoğan, “Konya’da Eski Tekkeler”, *Konya Dergisi*, 2, 13.814–823, 1937

göz göz karalar.”⁸² Bu uygulama ile göz şeklinde karalama yapılarak, hastalığın nazardan kaynaklanma ihtimalini yok ederek, hastalığın tedavisi tamamlanmış olur.

Kızarığı dişi, kurusu erkek şeklinde nitelendirilen bu hastalıkta, eğer ocağını doğru bulamamışsa yani doğru ocağa gidilmemişse sulanıp akacağı ve değdiği yerde de türeyeceği inancı hâkimdir. (O76, O81, O83, O86)

Kimi ocaklı ise el aldığı kişiden öğrendiği karışımlarla tedavi uyguluyor. Önce dermal bölge jilette çok hafif çitmeleniyor (kanatılıyor). Oraya katran ve kına karışımı sürülüp üzeri iki üç gün boyunca kapatılıyor. (O101)

Bunun yanı sıra kanatılan yer; karasakız, sütün üzerindeki yağ ve kuru ceviz karışım yapılarak kapatılıp, sarılıyor. Bazı ocaklarda ise derma hastalığına, iyi geldiğine inanılan ve ismi “derma otu” olarak bilinen bitkiyle tedavi uygulanıyor. Yağmur sonrası nisan, haziran, ekim aylarında çıkan ve ocaklısı tarafından tespit edilebilen bu bitki, hastanın adı söylenerek üç İhlâs bir Fatiha okunarak kesiliyor. Üç gün boyunca kırk kaşık suda bekletilen, hastaya özel kesilen bu bitki ile sütün yağı yaraya sürülüyor. Bu yöntemlerin hepsiyle yaranın kuruyup döküleceğine inanılıyor. Bu uygulama “derma otu” bitkisinin kesilmesi sebebiyle “derma kesme” işlemi olarak nitelendiriliyor.

Foto 1.2: Derma Ocağı Uygulamasında Kullanılan Derma Bitkisi.

⁸² Şerife Kurt, Ortakaraören Kasabası'nın Halk Edebiyatı ve Folklorundan Örnekler, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya, 1999, S. 94

2.1.1.7. Domuzbaşı Ocağı

Genellikle morarmış (ulumuş), pis kan ve iltihapla şişkin hâle gelmiş yaralar için kullanılan bir ifadedir. Şiş kabarcıklar ve çok başlı şekillerde kendiliğinden ya da düşme, kesilme sonucu oluşan bir yara çeşididir. Bu yara sadece insanda görülen bir hastalık değildir. Hayvanlarda da aynı sebeplerden dolayı görülebilmektedir. Yara ödemliyse ocağının tercihine göre, bıçakla içi delinir, aradaki iltihap ve pis kan akıtılır veya yara açık bırakılarak kurumaya sağlanır. Fakat yara morartılı ve içerisinde sıvı pıhtılaşmışsa, o bölge ılık suyla yıkanır. Ocaklı "... el benim elim değil, ocağının eli..." diyerek, el aldığı kişiden öğrendiği metodu uygular. Pudra ile o bölge kapatılır, bu yöntemle pudranın yarayı kurutacağına inanılır. On, on beş gün bu şekilde kapatılan yaraya bu işlem, geçene kadar tekrar tekrar uygulanır. Bu işlemin sonucunda yara kaynar (kurur) ve deri normale döner. (O48, O70)

2.1.1.8. Gece Yanığı Ocağı

"*Yanma, sıkıntı kaynaklı olup dilde morarma, deride kırmızılık ve uçuk vücutta hâlsizlik ve sıtma tutma şeklinde oluşan, bir hastalıktır.*"⁸³ Bu belirtilerle ocağına başvuru hastalık "*halk arasında 'yanma' veya 'yakı' adı ile bilinen bu rahatsızlığın tıp dilindeki adı 'şarbon, gece yanığı, zona' olabilir.*"⁸⁴ Yörede yaygın olarak, gece birdenbire çıktığına inanıldığı için "gece yanığı" ismi daha yaygın kullanılmaktadır. Üzüntü ve strese dayalı olarak çıktığına inanılan, yüz bölgesi başta olmak üzere vücudun her bölgesinde çıkma ihtimali bulunan, sulu yaranın ismidir.

Uygulamada, el alınan kişinin ve ondan önceki ocaklıların uyguladığı metotlar işlenmektedir. Nazarın da etkili olduğu düşünülen bu hastalıkta ocaklı, iki kumalı bir evden ekme alır. Bu ekmeği kendi evine getirerek yakar, kurutulan ekmeği sarı ineğin yağı ile karılır. Ekmeğin ufalanmış hâliyle yağ karışımı hastalığın oldu yere ocaklı tarafından sarılır ve üzeri kapatılır. Bu uygulama ile yara iki, üç gün

⁸³M. Aydın, G. Atasagun, A. Aras vd., Konya Merkezdeki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2006, S. 96

⁸⁴ M.Aydın, G. Atasagun, A. Aras vd., a.g.e, s. 96

içerisinde delinir ya da kuruyarak kaybolur. Burada önemli olan hastanın, ocaklıya güvenerek, tedavi yöntemine inanarak gelmesidir. Aksi takdirde hasta, şifa bulamaz ve hatta yaranın yayılma ihtimali olur. (O87)

2.1.1.9. Gelincik Ocağı

Bel ve bacak ağrılarını tedavi eden ocaktır. Bu türden hastalıkları tedavide her ocak farklı bir uygulama yapar ve hepsi de değişik adlar alır. Şiddetli bel ve bacak ağrısının yanı sıra bacak çekmesi, kalça ağrısı olarak da nitelendirilebilen bir hastalıktır. Bu hastalık, hastanın hareket etmesini kısıtlar ve hasta erkekse zayıflatır, bayansa şişmanlatır. Bu ağrılar sonrası kilo alma ya da verme varsa, ocağına başvurulur.

Ocaklı, hastayı kendi uygulama yöntemleriyle tedavi ederek, kendi ocağının hastası olup olmadığını anladıktan sonra, hastanın kuyruk sokumu diye adlandırılan kalçanın üst kısmını jilette çinter (kanatır). Kesilen güvercin veya karatavuğun içi boşaltılır. Bu iç kısma, bol miktarda acı biber atılır ve kanatılan yere bir miktar bu etten sarılır. Kuyruk sokumu alanına sarılacak kadar bir parçası alınan tavuk ya da güvercinin kalan etleri, ocaklının tuzuyla karılır ve pişirilir. Pişirilen et ocaklının evindeki yufka ekmekle hastaya yedirilir. Bir gün boyunca durması gereken bu uygulamadan sonra, bir hafta boyunca acılı gıdalar, bulgur, turşu yenmesi, ağır iş yapılması ve yıkanılması yasaklanır. Ayrıca, tedavi sonrasında kesilen hayvanın kanı bele, bacaklara, ayaklara sürülür. Bir gün sonra hasta bu dertten kurtulur, ayağa kalkar ve gider. Eğer geçmemişse tekrar uygulama yapılmaz ve ocaklısı tarafından "... buranın, bu ocağın hastası değilmiş..." denir. (O7, O9). Bu yönüyle tedavi sonrası teşhisi konulan bir ocak özelliği taşımaktadır.

2.1.1.10. Göbek Düşmesi (Çekmesi) Ocağı

Ocağının uyguladığı tedavi yöntemine göre ismini alan bu hastalığın belirtileri, şiddetli karın ağrısı, bulantı, böbrek ağrısı ve karın bölgesindeki şişlik olarak belirtiliyor. Ocağının, ocaklısından el almanın yanında daha önce uygulanan

işlemleri izlemesi ve beceri kazanması gerekiyor. Tedavi yöntemi bu yönüyle, gözlem sonucu uygulamaya dayanıyor. (O55, O92, O93)

Ocaklı tarafından hastaya, tedavi günü aç gelmesi öğütleniyor. Hiçbir şey yeyip içmeden gelen hasta, sırtüstü düz bir yere başının altına yastık konulmadan yatırılıyor. Ocak, hastanın taşıdığı belirtiler doğrultusunda, karın bölgesinin atıp atmadığına bakıyor. Eğer karın bölgesi yatınca atma yapıyorsa ve bu atan bölge sağda ise sola, solda ise sağa doğru ovularak götürülüyor. Fazla bastırmadan ovarak göbek yerine getiriliyor. Bu işlemde sıçramış kabul edilen göbeğin yerine gelip gelmediği, hasta tarafından onaylanıyor. Hasta hafiflik hissederse uygulamanın başarılı olduğu düşünülüyor, aksi hâlde ovmaya devam ediliyor. Hastalık yine geçmezse, sıçramış olarak teşhisi konulan bölgeye, ertesi gün tekrar aynı uygulama yapılıyor. Ağır kaldırmak ve iş yapmak üç gün boyunca yasaklanıyor. (O14, O43)

Kimi ocaklı, aynı tedaviyi uyguladıktan sonra bölgeye karasakız sarar. Bu yöntemle göbeğin yerine iyice oturacağına inanılır ve birkaç gün içerisinde tekrar olası bir düşmesi durumu da engellenmiş olur. Ayrıca karasakızın, karındaki suyu emerek aldığı söylenir. Bununla beraber uygulamacı bu ocaklar, ebe bulunamadığı durumlarda âdeta ihtisas alanlarıymış gibi, doğum yaptırabiliyorlar. (O93)

2.1.1.11. Göz Ocağı

Göz; vücudun en hassas, en hayatî organlarından biri olarak görülen, en fazla korunan organların başında gelir. Buna rağmen halk tarafından göze bir cisim kaçması durumunda, işin ehli olduğu düşünülen ocağa başvurma, oldukça yaygındır. Göze kaçan herhangi bir küçük parçayı çıkarma işleminden ibaret olan bu ocaklık uygulamasında ocaklı, el aldığı kişiden uzun süre gözlem yaparak uygulamaya geçer. (O37, O53, O87, O104)

Özellikle köy yerlerinde, yaz mevsimi hasat aylarında sıkça görülen ve ocaklısına başvurulmuş bir durumdur. Göze kaçan cisimle ocağa gelen hastanın, göz kısmı yaşsa kurulanır ve ardından göze temas etmeden gözün kapağı ocaklı tarafından el ile göze zarar vermeyecek şekilde açılır. Ocaklı, dilini kapağın alt kısmında gezdirir. Bu uygulamayı, göz kapağının üst ve alt kısmında da uygular. Gözde o zamana kadar biriken cisimler, dile ıslaklığı sebebiyle yapışır. Ocaklı son

olarak ağzından diline yapışan ne varsa tükürür, uygulama tamamlanmış olur. Bu tedavi aynı zamanda, tarım ilaçlarının göze kaçması durumunda da uygulanmaktadır. (O72)

Gözün yaş üretmesiyle de tedavi olan göz, bu yolla temizlenmiş kabul ediliyor. Ancak ocaklılar, hasta yakın çevresinden tanıdığı biri değilse bu uygulanamadan kaçınıyor ve yapmak istemiyor. (O72, O87)

2.1.1.12. İtdirseği (Arpacık) Ocağı

Göz etrafında tek bir bölgede beliren (genelde göz kapağı kenarında) kızarıklık ve bazen ucu iltihap toplamış yaraya, yapılan yakıştırmanın adıdır. Şekli ve büyüklüğü sebebiyle arpadan daha küçük, en fazla arpa kadar anlamında “arpacık” denilmekte ve bu şekilde bilinmektedir.

Göz etrafında çıkan bu yarayı ocaklı, besmele çekip Felak ve Ayet’el Kürsî okuyarak, üç gün boyunca hafif bir şekilde, parmağıyla ovar. Üç gün boyunca acı, ekşi gıdalarla, turşu ve bulgur yemeyi, yarayı besler düşüncesiyle yasaklar. (O63, O90, O104)

Bazı ocaklılar ise, deniz suyu içmiş ocaklı atasından, deniz suyu içtikten sonra el alarak, bu tedavi yöntemini uygulamaktadır. Bu uygulamada dil ve dudak arasından hafifçe göze doğru tükürülür ve bu yöntem üç gün boyunca tekrar edilir. Ocaklının atasından geçen veya kendisinde içtikten sonra oluşan, deniz suyu tuzunun kurutucu özelliğinin, yarayı kurutarak geçireceğine inanılır. (O90, O104)

2.1.1.13. Kabakulak Ocağı

Kulak memesinden enseye doğru olan boşlukta çıkan, genelde çocuklarda görülen şişliktir. Hâlsizlik, iştahsızlıkla beraber bölgede ağrı ile vücutta beliriyor. Bu şişlik, kızarabiliyor zamanla daha da kabarma gösterebiliyor.

Ocaklar, bu hastalıkta uygulama bakımından farklılık gösterebiliyor. Bu belirtilerle getirilen hastanın boynu, şişliğin diğer tarafına olacak şekilde çevriliyor. Ocağı tarafından besmele çekilerek, üç İhlâs ve bir Fatiha okunarak, o bölge parmak

ucuyla ovuluyor. Yarım saate yakın ovulduktan sonra kabarıktaki bir kızarma oluyorsa tıpkı “bakır basması”nda olduğu gibi, bakır bir kap ısıtılıyor ve bölgede gezdiriliyor. Eğer bir iki gün içerisinde hastalık geçerse, gidilen ocağın hastası ve başka bir deyişle işleminden dolayı gidilen ocağın parçası olarak, itelendiriliyor. Geçmezse, gidilen ocağın hastası olmadığı anlaşılıyor. (O20)

El aldıktan sonra metodu ocağından öğrenen kimi ocaklılar ise şişliğin olduğu bölgeyi mürekkep kalemle yayılmasını düşüncesiyle daire şeklinde çeviriyor. Çevrilen dairenin içerisine, Zuhrûf suresinden bir ayeti yazıyor. Ocaklı adayı, ocağından sureyi, kaçınıcı ayet olduğunu öğrendikten sonra, aynı işlemi uyguluyor. *“Kabakulak ocaktan olan bir hocaya yazdırılır. Yazının etrafı daire hâlinde çizilir. Yazının siyah mürekkeple yazılması şarttır.”*⁸⁵ (O70)

Bir başka ocaklı ise el aldığı ocaktan öğrendiği metotla aynı şekilde bu sureyi toprağa ve suya okuyor. Toprak ve sudan oluşan bardaktaki okunmuş karışım, sorunlu bölgeye sürüyor. Bu yöntemlerin hepsiyle birkaç günde, hastalığın geçeceğine inanılıyor. (O107)

2.1.1.14. Karalama Ocağı

İsmi yapılan uygulamadan alan, bebeklere yönelik tedavi yapan bir ocaktır. Doğum sonrası zaman zaman anneyi emmeme, iştahsızlık ve devamlı ağlama durumlarında bu ocağa başvurulur.

Ocaklı kişi boğaz şişmesi olduğunu da düşünerek işaret parmağını kazan, sac gibi metallerin tabanında yer alan karaya sürüyor. İşaret parmağını, ağza götürüyor ve damağı yukarı doğru kaldırmak için o bölgeye bastırıyor. Daha sonra alna, kulak arkalarına, avuç içlerine ve göbeğe bu karadan sürüyor. Göbek kısmını üç İhlâs bir Fatıha okuyarak ovuyor. (O14, O18, O22, O32, O50)

Başka benzer bir uygulamada ise hastalığın ocağı önce çocuğun göbeğini tükürerek ovuyor. Daha sonra “... el benim elim değil, ocağımın eli...” diyerek el aldığı kişiye atıfta bulunup karalanmış parmağı damak, ense, avuç içleri ve ayak

⁸⁵ M. Zeki Dalboy, “Konya Âdetleri”, *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, 2,19:146 – 148, 1931

altlarına sürüyor. Son olarak eline tükürerek iyice karalanan eliyle başını ve boğaz kısmını ovarak uygulamayı tamamlıyor. (O87)

Kimi ocak ise belirti olarak karın şişmesi, burun kaşıntısı ve ishal gibi farklı tepkimelerle gelen hastanın sadece alın, ayak, göbek ve boğaz kısımlarını karalayarak tedavi ediyor. (O89) Burada önemli olan karalanmış ya da karalanacak kabin, ocaklının evinden olmasıdır. Hastanın evinden getirmesiyle ya da evde kendinin uygulamasıyla tedavi yapılamıyor.

2.1.1.15. Karıncalık Ocağı

Yeni doğan çocuğun vücudunda parça parça kızarma ve ardından morarma durumunda bu ocağa başvuruluyor. Belirti “derma, bakır basması, bulgurlama” ile kısmen benzerlik gösterir gibi olsa da aynı olmayıp, bu doğrultuda ocağı da farklılık gösteriyor.

Anne tarafından getirilen çocuğun iyileşmesi için ocaklı, bir karınca yuvası bulur. Bu uygulamayı tekrar tekrar başka hastalar üzerinde yapma tecrübesine de sahip olduğu için karınca yuvasını bulmada sıkıntı yaşamayan ocak kişi, üç İhlâs bir Fatiha okuyarak yuvanın giriş tarafına evinden götürdüğü iki çırayı diker ve yakar. Yanan çıranın üzerinde oluşan tütsüde, annenin kucağından alınan bebeği gezdirir. Ocaklı tarafından kucakta tütsü üzerinde tur attırılan çocuk, tekrar anneye verilir. Anne arkasına hiç bakmadan, ocağın evine gider. Arkasından ocak kişi, karınca yuvasından aldığı toprakla kendi evindeki sudan, bir çamur karışımı hazırlar. Çamuru, sorunlu bölgeye sürer ve iki gün suya değdirilmez. İki gün içerisinde çamurlar kuruyup kendiliğinden dökülünce, iyileşme gerçekleşmiş olur. (O23, O30)

2.1.1.16. Kırık – Çıkık (Sınık) Ocağı

Genelde bir kaza sonucu gerçekleşen el, kol, bacak, omuz, kalça gibi yerlerin tedavisi için sığağı sığağına başvurulmuş ocaktır. Her türlü kemik kırık ve çıkığına bakan bu ocaklara “sınıkçı”, “sınık ocağı” ve yaptığı işin ustalık gerektirdiği düşüncesiyle “usta” isimleri verilmektedir. (O48, O60, O68, O85, O92)

El alan kişi, ocaklısından uzun yıllar bu uygulamanın yapılığını izler. Daha sonra el alıp, yine birkaç defa uygulamaları izledikten sonra aynı tedavi yöntemini, ustası gözetiminde yapar. Sonraları kendisi bağımsız olarak tedaviyi, devam ettirir. Bu yönüyle “el veren, el alan” ilişkisi âdeta “usta – çırak” ilişkisine dönüşmektedir. Staj niteliğindeki uygulamaların, ilk önce hayvan üzerinde uygulanıyor olması da ayrıca dikkat çekmektedir.

Uygulamalarda genellikle, kırık veya çıkık bölgeler sarılıyor. Bu tedavide, sorunlu bölge eğer kırık ve koldaysa bal, sakız ya da pekmez ile dört tahta arasına alınarak o bölge temiz bir bezle sarılıyor. Kalça ya da omuzdaysa yine aynı maddelerle yerine göre belirlenen tahta parçaları ile sarılıyor. Sargı bir ay boyunca duruyor ve hareket yasaklanıyor. Çıkıksa, bölge tahtasız aynı karışımlarla yerine oturtulduktan emin olunduktan sonra üç gün süreyle sarılıyor. En fazla yedi günü bulan sargılama işlemi, daha sonra ocaklısı yani “ustası” tarafından tekrar açılıyor.

Metot açısından farklılık gösteren başka bir ocaklı ustada ise un, sabun tozu ve yumurta karışımı kullanılıyor. Bu karışımla yapılan sargıda kemiğin yumuşadığı ve daha çabuk, güzel bir biçimde kaydacağı iddia ediliyor. Sargılama işlemleri sonrasında hareket etmek yasaklanıyor ve hastaya üzüm, fındık, kırmızı et ve ciğer yemeleri söyleniyor. Bu yiyeceklerin, kemiği çabuk kaynatma noktasında daha etkili olduğubelirtiliyor.(O99,O101)

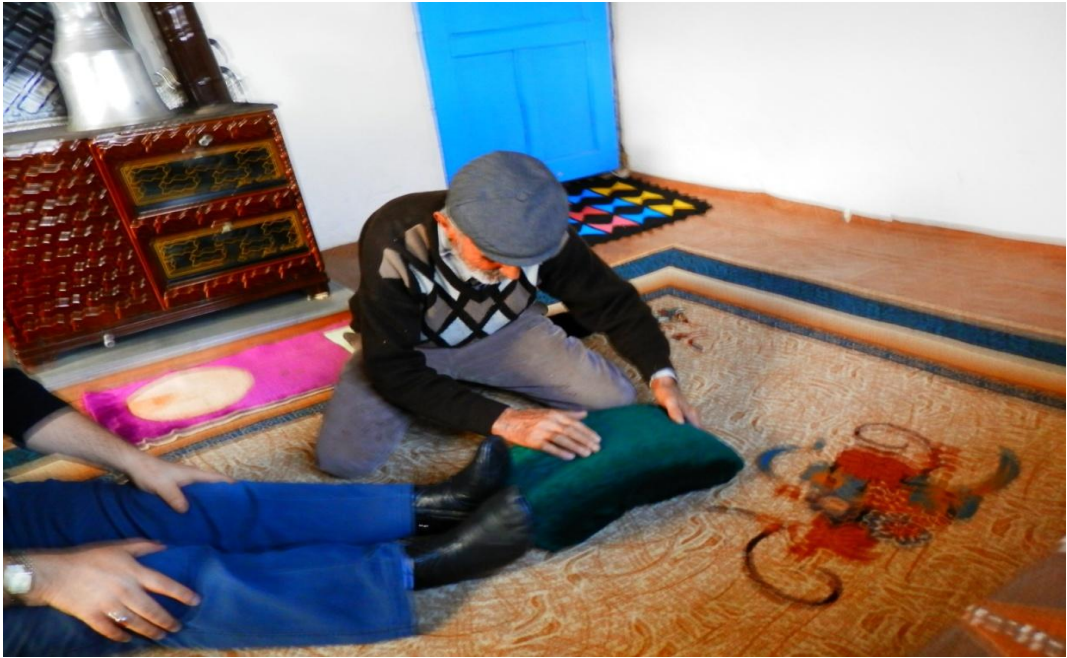

Foto 1.3: Kırık – Çıkık (Sımık) Ocağı Uygulamasından Örnek.

2.1.1.17. Kızılyügrük Ocağı

Vücutun yumuşak dokularında oluşan kızaran, şişen, zamanla moraran ve hastada ateşe, üşümeye yol açan su toplamış yaraya verilen isimdir. Aşırı üzüntü, stres ve halk arasında göze gelme durumu olan nazara bağlı olarak türediğı, ifade edilir.

Ocaklılar tarafından bu hastalık çeşitli belirti ve farklarla “dişi” ve “erkek” olarak ikiye ayrılıyor. Yara ateşli ve dağınık hâldeyse “dişi”, toplu ve ateşsiz ise “erkek” olarak nitelendiriliyor. Bayanda çıkan yara ile erkekte çıkan yara bu doğrultuda, hastalığın bu özelliklerini taşıyor. (O19, O27, O36, O45, O87)

Ocaklı ilk önce, yara yeni çıkmışsa sadece tükürerek, elle ovarak tedavi ediyor. Eğer geçmezse ya da yara ıkalkalı epey zaman olup, iyice su toplayıp şişmişse, yarayı lokum veya tütün - bal karışımı sürerek kapatıyor. Bu karışım, üç gün üst üste uygulanıyor. Şeker içermesi sebebiyle karışımın, yarayı delerek iyileştirdiğine inanılıyor. (O2, O3, O10, O12, O15, O51, O56, O57, O58, O94, O162)

Kimi ocak kişi ise önce yaraya tükürür, kaydattığı suya şeker atar ve şeker yoğun kıvama gelmeden bu karışımı, bez ile yaraya sarar, sorunlu bölgeye masaj uygular. Üç gün boyunca bu şekilde, o bölgeyi kapatır. Hastaya, tedavi süresince ve ardından gelecek üç gün içerisinde acı, ekşi, baharatlı gıdalarla birlikte bulgur ve turşu yemesi yasaklanır.

2.1.1.18. Kösnü (Kösdü) Ocağı

Vücutta belli yerlerde (koltuk altı, boyun, kasık, sırt ve doğum yapmış loğusa kadınların göğüs altı) çıkan derine doğru inen iltihaplı şiş yaraya verilen isimdir. Dokunun, içten mikrop üretmesi ya da dıştan mikrop kaparak, belli bir bölgede toplanmasıyla oluşan, etrafı kızarıklıkla kaplıdır. (O61, O65, O67, O94)

“Vücutun her yerinde özellikle başta, boğazda ve koltuk altlarında bilye ya da ceviz büyüklüğünde ortaları göz gibi açılan mosmor yaralardan oluşan ve sızısı çok olan çıbanlara köslü (veya köstü, gözsüz, kösnü, köstebek) denilmektedir. Bu kabartılar iltihap ve kan ile doludur. Bu hastalıktan sonra da vücutta iz bırakır.

Erkek ve dişisi olduğuna inanılan bu hastalığın erkeği bir yerde, dişisi ise birçok yerde çıkar.”⁸⁶

oğalarak dağılma özelliği gösteren, geç iyileşeni “dişi”, dağılmayan ve tedaviye erken cevap vereni “erkek” olarak nitelendirilen bu hastalık, ocakların çoğuna göre, yaradaki iltihabın derine doğru inerek kabarma görüntüsü ile tedavide de kullanılabilen ksnnn (köstebeğin) toprağı derine doğru eşmesi sonucu oluşan görüntüsünün benzer çağrışımından dolayı bu ismi almaktadır.

Ocaklar genelde bu yarayı, ovarak ve duruma göre iltihabı toplayıcı, patlatıcı özellikleri bulunan şekerli karışımlar (bal – lokum – pekmez vb...) hazırlayıp, bölgeye sürerek tedavi ediyor. Ardından sabah namazı sonrası, ksnnn (köstebek) eştiği toprak yığınlarından bir avuç ocaklı tarafından alınıyor. Derine doğru biçimde, daha fazla eşileni faydalı sayılan bu toprakla yaklaşık yirmi kilogram su karıştırılıyor. Bu karışımdan bir bardak, hastaya iiriliyor ve kalanla hastanın yıkanması gerektiği belirtiliyor. Bu uygulama sonrası, yaklaşık bir hafta içerisinde hasta isterse ve bu hastalıktan çok çekmişse, iki rekât namaz kıldıktan sonra bir tane köstebek yakalayıp ocağına getirerek, ocaklısından el alabiliyor. Ayrıca bu hastalık, bunun sonucunda o kişiye bir daha uğramıyor. (O6, O33, O56, O77, O80, O84, O86)

Foto 1.4: Ksn Hastalığı Yarasına rnek.

⁸⁶ M. Aydın, G. Atasagun, A. Aras vd., a.g.e, s.95

Foto 1.5: Kösnü Hastalığı Tedavisinde Kullanılan Kösnü Toprağına Örnek

Foto 1.6: Kösnü Ocağı Uygulamasından Ovma Tedavisi Örneği

2.1.1.19. Kuduz (Tuz Afsunlama / Efsunlama) Ocağı

Köpek tarafından ısırılan kişinin, bir hafta içerisinde ısırılan köpeğin ölmesi durumunda götürüldüğü ocaktır. Isırılan hayvan bu zamanlama içerisinde ölürse, kuduz demektir ve ısırılan kişi hemen ocağına götürülür. (O3)

Tedavi uygulamasında aileden el alan ocaklı, ısırılan kişiye evinden tuz alıp gelmesini söyler. Getirilen tuza çeşitli dualar okur, isteğe bağlı olarak yaraya tuzu sardıktan sonra, okunmuş tuzu ısırılan kişiye tekrar verir. Hasta bu tuzu evinde yediği, içtiği gıdalara az miktarda katar. Tuz bitene kadar alınan gıdalar tüketildikten sonra, kuduz tehlikesi yok edilmiş demektir. Tuza dua okunması sebebiyle büyüsel bir yankı uyandıran bu ocak, halk arasında “tuz efsunlama”, yöresel söyleşiş özelliklerine göre de “tuz afsunlama” adlandırılmaktadır. Bu uygulama aynı zamanda, bir köpek tarafından ısırılan hayvanlar için de kullanılmaktadır. Okunan tuz, hayvanın suyuna ve yemine katılır. Özellikle su başta olmak üzere sıvı gıdalara katılmasıyla hastanın verdiği tepkiye göre, kuduz olup olmadığı teşhisi yapılmış ve duruma göre teşhis konulmuş olur. Böylelikle kuduz tehlikesi teşhisi ve tedavisi aynı zaman diliminde, beraber yapılmış olur. (O4)

2.1.1.20. Mantar Ocağı

Genelde el ve ayakta görülen, kuru, kendi içinde parçacıklı, deri üzerinde kendiliğinden ortaya çıkan mikrobik bir hastalığın ismidir. Bu hastalık terlemeye, hava almamaya ve temizlenmemeye dayalı mikrop kapılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Toprak üzerindeki mantara şekil itibariyle benzemesinden dolayı “mantar” hastalığı olarak, adlandırılmaktadır.

Ocaklı ilk önce besmele ile nazara bağlı olma ihtimaline karşı Felak ve Nas surelerini okur. Ardından hastalıklı bölgeye tükürür. Ocaklı, sorunlu bölgeyi sıcak suyla ovarak yıkadıktan sonra, biraz da sirke ile yıkar. Son olarak sirke, su ve kına karışımını yaraya sürer. Kınanın kurutucu özelliğine rağmen hastalık kuruyup dökülmezse aynı işlem, kınanın rengi açılmaya başladıktan sonra tekrar uygulanır. Eğer ocaklı deniz suyu içmiş bir ocaktan el alıp kendi de deniz suyu içmişse daha etkili ve çabuk iyileşme gerçekleşir, inancı vardır. (O63)

2.1.1.21. Nazar (Kurşun – Üzerlik) Ocağı

Nazar değdiğine inanılan kişiye uygulanan tedavi yöntemlerini içeren bir ocaktır. Nazar değdiğine inanılan kişide halsizlik, kırgınlık, esneme, çocuksa ağlama ve işlerin genel olarak rast gitmemesi belirtileri oluyor. Bu belirtileri taşıyan kişiye ocaklı; “... sana kimse güzelsin, yakışıklısın, iyisin, hoşsun, sağlıklısın, zenginsin... dedi mi?” şeklinde sorular yöneltir. Eğer hasta bu belirtiler üzerine “evet” cevabını verirse, ocaklı nazar teşhisini kesinleştirmiş olur. (O51, O82)

“İnsanlara nazar değdiğinde kurşun dökülmektedir. Bakırdan bir kurşun dökme tavasının içine kurşun konur, kurşun ateşte iyice eritilir. Kurşun dökünecek adamın üstüne kurşun sıçramasın diye çarşaf örtülür. İçinde soğan kabuğu, makas, bir dilim ekmek, iki üç diş sarımsak, bir tas da suyun bulunduğu bir elek başına konur. Eritilmiş kurşun tastaki suyun içine dökülür. Besmele çekilip üç İhlâs, bir Fâtiha okunur. Bu işlem üç kez tekrarlanır.”⁸⁷

Ocaklı tedavide “üzerlik” adını taşıyan otu yakar. Bu otun dumanını hastaya solutur, yanan ateşi etrafında gezdirir ve hastayı ateşin üzerinden atlattırır. Hastaya duman koklatırken de; “... üzerlik, yüz bin erlik seklem unu yemesin, Sekiliye kanmasın, oğlan evermesin, kız çıkarmasın, hezere hüzere, göz edenlerin gözleri bozara...” tekerlemesini söyler ve ardından bir Fatiha okuyarak yüzüne üfler. (O105)

Başka bir benzer uygulamada da ise Felak ve Nas sureleri okunur. Okuma, hasta esneyip rahatlamaya başlayana kadar devam eder. Hasta rahatladığını dile getirince; “... nazara, nuzara, nazar edenin gözleri bozara, altmış yetmiş dağlara gitmiş, göz edenlerin gözleri çıkmış...” tekerlemesi söylenir.

Bütün bu dua ve bitkilerin yanı sıra başka bir uygulama daha vardır. Bu uygulamada kurşun tavasına yüz gram kurşun konularak cıva hâline getirilene kadar ocakta eritilir. Nazara gelmiş kişi sırt üstü yere yatırılır ve üzerine beyaz renkli örtü çekilir. Eritilen kurşun, soğuk su dolu kaba, birden dökülür. Bu işlem, üç defa tekrarlanır. Kurşun soğuduktan sonra, ortaya çıkan şekil yorumlanır. Eğer kurşun göz şeklindeyse, göz değmiş yani nazar edilmiştir ve bu durum geçmiş demektir. (O106)

⁸⁷Selamet Altınöz, *Ereğli İlçesi Türkmen Köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya, 2000, S:84

Uygulamada kullanılan üzerlik bitkisi, topluma açık etkinliklerde (düğün, sünnet, açılış...) yakılarak, tütsüsü her yere dağılacak şekilde ortalık yere konur. Kullanılan malzemeler sebebiyle “üzerlik” ve “kurşun” ocağı olarak da bilinmektedir. (O11)

2.1.1.22. Romatizma Ocağı

Kişinin bacak ağrısı, bacak sızlaması ve yürüme zorluğu gibi şikâyetlerinden oluşan hastalığına, ocaklısı tarafından konulan teşhistir. Hastalığın bir tıp terimi olarak bilinmediği zamanlarda halk arasında bacak ağrısı, bacak sızlaması olarak bilinip, uygulama yine aynı şekilde olmaktadır. Hastalık adlarının tıbbî karşılıkları halk arasında yayılıp, belirtileri öğrenildikçe bacak ağrısına bakan ocak da “romatizma ocağı” olarak adlandırılmaya başlıyor. (O48)

Ocaklı el aldıktan sonra, el aldığı ocaklıdan öğrendiği yöntemlerle tedaviyi gerçekleştiriyor. Okunmuş taş ve toprak, suya koyularak bir gün bekletilir. Daha sonra bu çamur kıvamındaki karışımın suyu, ağrıyan bölgelere ovularak sürülür. Daha sonra çamur kısmı, sorunlu bölgelere sürülür. Bir gün boyunca oraya su değdirilmez, daha sonra bu bölgeler yıkanabilmektedir. Okunan dua isminin söylenmediği, ocaklısının bunu belirtmediği bu hastalıkta, ağır olmamak şartıyla ocaklısı tarafından bacakları açmaya, rahatlatmaya yönelik kültür – fizik hareketleri verilir. (O107)

Bir başka yöntemde ise pek yaygın olmasa da ağrıyan bölgelerin oraya genelde diz kapağının iç kısımlarına ve ayak bileklerine, jilette çitme (kanatma) yapılır. Pis kan diye ifade edilen koyu renkteki pıhtı aktıktan sonra, hastanın rahatlayacağı düşünülür ve kanatılan yer çamurla sarılır. Yine aynı fizik hareketleri yapılması üzere, hastaya tavsiyelerde bulunulur. (O68, O70)

2.1.1.23. Sancı Ocağı

Halk arasında, ağrının geçmek bilmeyen daha şiddetli hâlini ifade eden durumun tedavisi için başvuru olan ocaktır. “Ağrı ocağı” olarak da ifade edilen bir ocak olması sebebiyle ağrı kelimesinin, kökenine ilişkin şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Türk insanı bazı fizikî ve ruhî rahatsızlıklar için genellikle ağırlık kavramından hareketle oluşturulmuş terimler kullanmayı tercih etmektedir. Hatta burada görüldüğü gibi ağırlık kavramının kendisi de rahatsızlık anlatır duruma gelmiştir. Bu durum bazı rahatsızlıkların, insan vücuduna bir ağırlık yüklenmiş gibi belirtiler göstermesinden kaynaklanmaktadır.”⁸⁸

“Bize göre ağrı kelimesindeki hareket noktası ağırlık kavramı olmalıdır. Sanki insanın üzerine bir ağırlık konup kişinin boğulacak gibi sıkıntı çekmesi durumunu anlatmaktadır. Bunun karşısında bir bıçak saplamış gibi birden gelen ve bir noktada hissedilen sıkıntılı durum ise sançmak ‘saplamak’ kavramından hareketle sancı ‘sağlanan ağrı’ olarak adlandırılmış olmalıdır.”⁸⁹

Sancıyan, ağrıyan bölgelerle uygulanan tedavi bakımından diğer ocaklardan ayrılır ve ocak kişi ocaklısından gördüğü, ondan kalan bir eşya ile tedaviyi uygular. El alınan kişi bayansa, onun kullandığı dokuma kuşak kullanır. Eğer erkekse, ona da mutlaka el alma sürecinden gelen aynı kuşak alınır ve tedavide kullanılır. Kuşak genelde yeşil ve kırmızı renkte olur.

Herhangi bir yeri şiddetli ağrı yapan hasta insan ya da hayvan olabiliyor. Her ikisinde de aynı tedavi uygulanıyor. Ocaklı elini ağrıyan yere koyar; “... el ebemin eli, sebep bizden şifa Allah’tan...” diyerek, ağrıyan bölgeyi ovmaya başlar. Hasta rahatlayıp hafiflik hissedene kadar bu işlem devam ettirilir. Rahatlama gerçekleşmeye başladıktan sonra ocaktan kalma kuşak sorunlu bölgeye sarılır. Kuşak bağlanırken üç İhlâs bir Fatiha okunur. Hayvanlarda genelde tepinme, yere sebepsiz yatıp kalkma, karın bölgelerinde şişlik gibi belirtilerle ortaya çıkan hastalıkta, bu belirtilerin yok olmasıyla kuşak, yine üç İhlâs bir Fatiha okunarak çözülür. İnsanlar da ise ağrıyan bölge neredeyse, yine aynı şekilde tedavide kullanılan kuşağın sarılıp, çözülmesiyle tedavi sonlandırılır. (O6)

⁸⁸ Seyfullah Türkmen, Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri, Kırıkkale Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2006, s.120

⁸⁹ Seyfullah Türkmen, a.g.t., s.124

2.1.1.24. Sarılık Ocağı

Hâlsiz kalacak derecede yorgunluğa, yeteri kadar gıda almamaya dayalı olarak görülen ve genellikle yeni doğan her çocukta görülen hastalıktır. Hâlsizlikle beraber gözlerin beyaz kısmının sararması, benzin soluk renk olması, iştahsızlık ve tikslenme belirtileriyle ortaya çıkıyor.

Bu belirtilerle sarılık şüphesi taşıyan hasta, ocağına getirilir. Ocaklı belirtileri dinleyip, kendisi gördükten sonra teşhisi koyarsa tedavinin uygulanmasına geçilir. Ocaklı, hasta bebekse alın ve göz çevresini elle on dakika ovuyor ve hastanın güneşte tutulmasını tavsiye ediyor. Çocuk yetişkinse iki kaş arasına, burnun alınla birleşen kısmına hafifçe jilet vuruyor. Çok az miktarda kanatılan yerden kan alınıyor ve bu kan gözlere, alna, boyna çok az miktarda sürüyor. Kan akınca rengin düzeleceğine ve sürülünce, cilt ve gözün renginin normale döneceğine inanılıyor. (O29, O73, O100)

“Orada hastanın burun kemiğinin ortasına cileti (jileti) dik olarak tutarlar ve kaşığın sapıyla cilete vurarak burnunu kanatırlar. Oradan kan çıktığı zaman hasta iyileşir.”⁹⁰ Genelde her yörede uygulanan bu tedavi yöntemi, yörede uygulama esnasında tecrübeye dayandırılarak, kaşığı vurma ve kanatma işleminde derine inilebileceği tehlikesiyle el ile hafif bir şekilde derine inmeyecek biçimde vurularak, uygulanmaktadır.

Başka bir uygulamada ise ocaklının evine gelinir. Ocaklı aynı şekilde, jiletle kan alma yöntemini uygular, hastayı yaklaşık bir saat sonra banyo yaptırır ve kurulamadan kıyafetlerini giydirir. Hasta, isteğe bağlı olarak kendi evinde de yıkanabilir. Ancak sabunu ocağın evinden ve ocaklının elinden alması gerekmektedir. Evinde yıkanmış olunca da hasta, kurulanmadan kıyafetlerini giyer. Kan yaptığına inanılan (üzüm, pekmez, ciğer...) gibi gıdalar alması önerilir. Bu gıdaları tüketilmesinin yanı sıra, hastaya mevsim şartlarına göre, Güneş ısı ve ışığından yararlanması tavsiye edilir. (O74)

⁹⁰ Necati Demir, *Argıhan (Ilgın) Folklorundan Örnekler*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, 1979

Foto 1.7: Sarılık Ocağı Uygulamasından Örnek.

2.1.1.25. Saçkıran Ocağı

Halk arasında, aniden ve bölgesel olarak kendini gösteren dökülmeye verilen hastalık adıdır. Sebebinin ani yaşanan bir olay üzerine meydana gelen korku, üzüntü, sıkıntı ve stres olduğu belirtiliyor. Ocağı genellikle, halk hekimliği uygulamalarını öğrenmiş ve uygulama sonrası tedavisi sonuç vermişse “ocak” nitelendirilmesine sahip oluyor. Kendinden sonra ailesinden gelen birine el vererek bu uygulamayı öğretiyor ve kendisinden sonra el alan kişi, ancak bu şekilde “ocaklı” kabul ediliyor.

Dökülme olan bölgeyi iyice belirleyen ocak, sarımsağı taşa veya sert bir cisme sürter. Bu yolla daha çok suyu çıkartılmaya çalışılan sarımsağın aşınan yeri tuza basılır ve ocaklı tarafından sorunlu bölgeye sürülür. Bu işlemde tuz ve sarımsak ikilisinin, gözenekleri açacağı düşüncesi vardır. Birkaç dakika geçtikten sonra köküyle kopartıldığında, kökünden sütü andıran sıvı akan “sütleşen” bitkisinin kök kısmı bölgeye sürülür. Gözeneklere kökteki sıvının temas ettirilmesi ve bu yolla açılan gözeneklerin tekrardan faaliyete geçmesi sağlanmış olur. Dökülme yüz bölgesinde ise sakal ve bıyık, kafa da ise saç çıkması sağlanmış olur. Bu uygulama, tek seferlik bir uygulama değildir. Hasta, üç hafta üst üste haftada bir gün gelir ve ocaklı aynı tedaviyi, tekrar uygular. Gelinen gün belirlenip, diğer haftalarda da aksatma yapılmadan aynı gün gelmesi gerekmektedir. Aksi takdirde gözenekler, tam açılmayabilir ya da açılan gözenekler tekrar kapanabilir. Tedaviyi her seferinde baştan alarak üç haftadan fazla uygulamak cilde zarar verebiliyor. Zarar gören ve tedaviye cevap veremeyecek olan cilt kızarıyor ve şişiyor. Bu şişme gözenekleri kapatacıcı nitelikte oluyor. Şişme eğer gözenekleri büyütücü, açıcı nitelikteyse tedavinin başarıyla sonuçlanacağını işaretleri olarak görülüyor. (O62)

2.1.1.26. Siğil Ocağı

Cilt üzerinde meydana gelen, dikenin baş kısmı şeklinde ucu sivri olan, kümelenmiş kabarcıklar topluluğu, halk arasında “siğil” olarak, adlandırılmaktadır. Mevsimler arası geçişte kaşıntıyla belirebilen bu hastalığın sebepleri arasında; üzüntü, stres ve bir nesneye karşı tikslenme hâlleri gösteriliyor. Ayrıca ocakları, bu hastalığın aileden birinden olması durumunda, diğer bireylerde de çıkabileceğini söylüyor. (O25)

“Hastalığın görüntüsü sebebiyle farklı şekilde benzer uygulamalar yapılmaktadır. Örneğin “Buğday kaynatılır. Elde kaç siğil varsa o kadar bulgur ipe dizilir. Islak görmedik kapının arkasına bulgurlar takılır. Onlar kurudukça eldeki siğiller de kurur.”⁹¹ Yöremizde de tedavide arpa bitkisi, bulgur ve buğdayın yerine tercih edilmektedir.

Tedavi uygulanmadan önce, ocak tarafından kaç tane siğil varsa o kadar arpa toplanır ve toplanan arpaya dua okunur. İsmi belirtilmeyen, ocağının sırrı olarak kalan duayla okunan arpa taneleri, kuru soğanın içerisine yerleştirilir. Ayak basılmayan, yağ olmayan bir yerde, bu içi arpalı soğan saklanır. Bu yer genelde, ocaklının evinin çatısı olur. Orada soğan kurudukça, arpa içerisinde çürüdükçe hastalığın iyileşeceğine inanılır. Bu süreç en fazla, on gün içerisinde gerçekleşir ve tedavi sonuç vermiş olur. (O25)

Başka ocak tarafından yapılan uygulamada ise hastalığın olduğu bölgeyi kaplayacak miktarda, tuz alınır. Ocağının eline aldığı bu tuza, ocak tarafından Azhâb suresi okunur. Okunmuş tuz, sorunlu bölgeye sürülür. Fazla gelen tuz ile cildin üzerinde kalan tuz, ocak tarafından yakılan ateşe, hasta tarafından atılır. Hasta, arkasına bakmamak şartıyla koşar adımlarla oradan ayrılır. Hastalık bu yolla bir daha çıkmamak üzere ateşte yakılmış, yok edilmiş olur. (O70)

⁹¹Aliye Çetin, *Konya Folklorundan Örnekler*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya 1991

2.1.1.27. Silme Ocağı

Yeni doğan bebeklerde ve çocuklarda uygulanabilen bir tedavi ocağıdır. Bebek ve çocuklarda uzun süreli iştahsızlık durumunda; salya akması, burun akmasıyla beraber kaşıntı ve karın bölgesi sertleşmesi belirtileriyle kendini gösteren hastalıktır.

Hasta, ocaklı tarafından soyundurulur. Ocağının, yöntemini el aldığı ocaktan öğrenerek yaptığı bitkisel karışım, hazırlanır. İyice kaynatılan suya atılan “yavşan otu”, yirmi dakika kadar bu şekilde kaynatılır. İlk önce hastanın karın bölgesi, biraz soğutulmuş bu karışımla silinir. Silme eylemi, ovma şeklinde uygulanır. Sonra sırasıyla yüzler, eller, ayaklar silinir. En sonunda da hastanın ağzına, yavşan otlu kaynatılan sudan üç damla damlatılır. Bu yolla karın bölgesindeki katılık, şişlik geçmiş olur ve hastanın iştahı açılır. Silmenin, yapılırken ovar nitelikte olmasına özen gösterilir. Ayrıca nazar şüphesine karşılık Nas ve Felak sureleri okunarak, bu tedavi uygulanır. İki günde, tedavinin sonuç vermesi beklenir. Aksi takdirde bu hastalık için başka tedaviler uygulayan, “çitme”, “tıvga” gibi ocaklara başvurulur. (O88, O105)

2.1.1.28. Tıvga Ocağı

Bebek ve çocuklara uygulama yapan bu ocak, yöntem olarak çok farklı ve inanma açısından etki alanı çok geniş bir ocaktır. Yeni doğan bebeklerde ve çok büyümemiş (7 – 12 yaş) çocuklarda, gelişememe ve büyüememe sorunlarına tedavi üretilir. Huzursuzluk, karın şişmesi olan hastada zayıflık, kol – bacak – boyun inceliği varsa bunlar gelişim geriliğine işarettir ve tıvgalanması gerekmektedir.

El alan ve ardından tedavi uygulamasını defalarca izleyen ocaklı “tıvga” ismi verilen metal uzun ince çubuğu, kıpkırmızı edene kadar ısıtır. Bu yolla metal çubuğun mikrobu da kırılmış olur. Birkaç dakika geçip eliyle metal çubuğun ısını yoklayan ocak, çubuğu besmele çekip Ayet’el Kürsî okuyarak, hastanın göbek kısmına dokundurup çekiyor. Sonra hafifçe kızarmış o yere parmağını (sağ işaret parmağı) yalayarak, bastırıyor. O bölgeyi, yara bandı ya da bezle sarıyor. Aradan bir iki hafta geçtikten sonra, hastanın kulak arkasından deri küçük küçük yırtılır. Oradan sarıya yakın sıvı akmaya başlarsa tedavinin olumlu sonuç verdiği ve vücudun nazarı,

pisliği dışarı atarak gelişim evresine girdiği kabul edilir. Bu uygulama sonrası “tıvgası kırıldı”, “tıvgası kesildi” deyimleri kullanılmaktadır. (O52)

Çocuk, yetişkinliğe ermeden bebekken uygulamak hatta doğmadan önce “tıvga kestirmek” daha yararlı oluyor. Hastalık çıkmadan, bu problem görülmeden “tıvga kesme”nin faydalı olacağına inanan ocaklı, hamile olduğunu söyleyen bayan için bağdan on tane üzüm bağının çubuklarından keser ve bağlar. Hamile bayana verilen bu çubuklar, tamamıyla kül olana kadar yakılır. Kül hâline geldikten sonra tepsi içerisinde tülbentle eleme yapılır. Külün yarısı mavi bez arasında bebek doğana kadar saklanır. Kalan yarısı da bir kaşık bal ile karıştırılır ve üç gün anneye yedirilir. Bebek doğunca da saklanan kül bir kaşık balla karıştırılarak çocuğun karın bölgesine geceleri sarılır. Bu işlem kırkı çıkana kadar üç güne bir her gece uygulanır. Sargı aracı olarak kullanılan bezin rengi yaygın inanışa göre, nazara karşı koruyucu olduğu düşünölen mavi renkte olmalıdır. (O52)

Foto 1.8: Tıvga Uygulamasına Örneğ.

Foto 1.9: Tıvga Uygulamasında Kullanılan Alet.

2.1.1.29. Uçuk Ocağı

Ağız bölgesinde, dudak etrafında veya dudak üzerinde çıkan kuru küçük bazen de su toplayan kabuklaşan yaranın tedavisi için başvurulan ocaktır. Çıktığı bölge kızarır ve o bölgede hafif bir ateş yapma özelliği gösteren bu yaranın çıkma sebepleri olarak nazar, üzüntü, gece bir şeyi fazla düşünerek yatma, korkulu veya üzüntülü rüya görme gösterilmektedir. Kimi insanda sık sık tekrarlayan yaranın tedavisindeki kolaylığı sebebi ile hasta, bizzat ocaklısı tarafından tedaviye davet edilir. (O63)

Halk arasında pek önemsenmeyen bu hastalığın tedavisi, ocaklının besmele çekerek yaraya üç kez tükürmesinden oluşuyor. Burada önemli olan deniz suyu içmiş ocaktan, deniz suyu içmiş kişinin el alacak ocaklı olmasıdır. El alınan ocaklı deniz suyu içmişse, deniz suyu içmemiş kimseye el vermez. El verse de ocak sayılan kişinin tükürüğü, yarayı kurutmaz. İçilen deniz suyundaki tuzun, tükürükte kalıcı olduğuna ve tuzun kurutucu özelliğinden dolayı deniz suyu içen kişinin el alarak ocaklaşması ve tedaviyi öyle uygulaması önemsenir. (O79)

2.1.1.30. Yarımca Ocağı

Ocak isimleri bazen doğrudan uygulamaya bazen ocaklıdan öğrenilen isme bazen de ağrıyan yere göre isimlendiriliyor. Baş kısmının yarı bölgesinin ağrmasına ve tedavisine dayalı olan bu ocakta, özellikle gözle beraber ağrıyan yarı kısım, tedavi ediliyor. Nazar, soğuk alma gibi etmenlerle oluşan bu hastalık, hasta tarafından başın sağ veya sol kısmının gözle beraber boyna doğru inerek ağrması olarak, ifade edilir. Bu yarı kısımdan dolayı “yarımca” ocağı olarak adlandırılır ve teşhis “yarımcaya tutulma” şeklinde ifade edilir.

Ocaklı nazara dayalı olma ihtimaline karşın Nas ve Felak surelerini okuyarak baş kısmını önce genel, sonra uzun süreli olarak ağrıyan yarı bölge başta olmak üzere boyun ve gözü de içine alacak şekilde, yarım saat ovar. Rahatlama sonucu ağrı yok olur. (O38, O44)

Ağrı geçmemesi durumunda veya geçse de aradan zaman geçtikten sonra ağrının tekrarlaması durumunda, ocaklı değiştirilmez. Çünkü el değiştirilince ağrı artarak devam eder inancı hâkimdir. Başka bir uygulamada ise ocaklı bakır bir kaba ayak basılmamış hafif nemli toprak doldurur. Bakır kabın ağzı, tülbentle bağlanır. Bu kap ile hastanın kaş, göz ve ağrıyan yarı bölge, yarım saat kadar ovulur. Bu tedavi, sabah güneşi doğmadan akşam ya da gece saatlerinde, hastanın uyuması düşünülerek uygulanır. (O78)

Foto 1.10: Yarımca Uygulamasına Örnek.

2.1.1.31. Yel Bağlama (Kulunç) Ocağı

Soğuk alınmasına, ağır yükün birden kaldırılmasına, uzun süreli olarak fazla çalışılmasına, terledikten sonra terin soğumasına bağlı oluşan sırt ve omuz sertleşmesidir. Genelde rüzgârda açık alanda uzun süre kalınmasından, u sebepten dolayı oluşmasından ve tedavi edilme yönteminden dolayı “yel bağlama” ocağı isimlendirmesi daha yaygın kullanılıyor. Herhangi bir durumda olayı bitirme, sonuca ulaştırma anlamında kullanılan deyim (...’yı bağladık...), rüzgârın sebep olmasından ve tedavi edilmesinden dolayı yine bu deyim ocağın adı olarak anılıyor.

Ocağı tarafından yüzüstü biçimde yatırılan hastanın sırt ve omuz kısımlarının uzun süre ovulmasına dayalı bu tedavide, ovulma esnasında yelin nerelere girerek, sertleşme (kulunç) yaptığı tespit edilir. Tespit edilen ve ocaklının elinin altından “balık gibi kayma” tabiriyle ifade edilen sertlikler, özel olarak kaybolana kadar uzun süre ovulur. (O14, O46, O47)

Son olarak kısa süreli olarak bağı olduğu düşünölen boyun ve bacaklar da kollarla birlikte kısa süreli ovulur. Ocağın eli yatkınsa, uzmanlaşmışsa hastanın tercihine göre son olarak, boyun hafifçe sağa sola döndürölerek kütletilir. (O69)

Atadan aldığı eli, kitaplardan öğrendikleriyle geliştiren ocaklı, bu tedavinin ardından kuluncun mide gazına dayalı olmasından ötürü hastaya, fazla yememesini ve gaz yapabilecek gıdalardan uzak durmasını önermektedir. (O70)

2.1.1.32. Yürek Ölçme (Korku) Ocağı

Kişinin herhangi bir olay neticesinde, gereğinden fazla etkilenmesine çözüm olan ocaktır. Bir olay karşısında korkma, fazla üzölme, etkisinden kurtulamama durumunda ocağına başvuru, bir bakıma psikolojik hastalıktır. Kişi bir yerden düşer, kaza yapar, üzöcü bir olaya tanık olur ve buna benzer durumların etkisinden uzun süre kurtulamaz. Bu ruh hâli zamanla yerleşir ve kişinin yaşamını olumsuz yönde etkilemeye başlar. Hastalık çocuklarda uyku problemi, işstahsızlık ve sürekli ağlama belirtileri ile meydana çıkar. Yetişkin kişide ise huzursuzluk, iç daralması, yeme içme bozukluğu ve uyku problemi olarak belirir. (O14)

Hastayı dinleyen ocaklı, evinden bir tülbent alarak gelmesini söyler. Getirilen tlbende  defa Felak, Nas, İhlâs, Fatiha ve Ayet-el Krs dualarını okuyarak kolunu ler. Her kolunu koyuta bu dualardan birini okur ve kolu ağırlaıp aşağı doğru indiğinde yine dua okuyarak, hastanın beline tülbent bağlar. Korkunun yürekte olduğu dnldğu için tülbent, kalbe yakın yer alan kaburgalara doğru bağlanır. Son olarak ocağından grdğu, parmağa tkrlerek baa, boyna ve göğse el sürme eylemini uygular. (O14)

Ocaklısının detada bir psikolog görevi grdğu bu ocak uygulamasından sonra hastanın huzursuzlukları geçer, uyumama problemi ortadan kalkar ve hasta psikolojik rahatlığa kavuur.

2.1.2. EFSANEYE DAYALI OCAKLAR

Asıl itibarla bütün ocakların geçmişinde, efsanevî bir söylence vardır. Kuaktan kuşağa aktarılan bu söylencelerin bir kısmı zamanla unutulmuş olmasına rağmen ocak işlevini devam ettirmiştir. Ancak bazı ocakların efsaneleri, bugüne kadar gelmeyi baarmıtır.

Aşağıda görüleceği üzere bu efsaneler genel olarak, İslam ncesi dönemin etkilerini taşımaktadırlar. Yozgat ve yöresi, Türkmen boylarının yurt edindiği bir bölgedir. Horasan erenleri olarak tabir edilen ve Orta Asya'dan gelen önderlerin gayretleriyle müslüman olan Türkmenler, eski alışkanlıklarını tamamen terk etmemiş ve buldukları blgelede geleneklerini devam ettirmişlerdir. Kökeni Orta Asya Őamanizmine dayanan birçok efsane, zamanla hüviyet değitirmi ama varlığını korumuştur. İşte bu efsanelerle anılagelen ocaklar Şu Şekilde sıralanabilir:

2.1.2.1. Albastı Ocağı

Loğusalık dönemi kadın için tehlikelerle doludur. Doğumdan sonra zararlı glerin ve kötü niyetli kişilerin tehlikesiyle karşı karşıyadır. Hatta ‐loğusanın mezarı kırk gün açıktır‐ deyimini yaygın bir Şekilde ifade edilmektedir. Bunlardan biri

“al basma” veya “alkarısı” adı verilen cinin meydana getirdiğine inanılan loğusa hastalığıdır.

Doğum sonrası loğusa kişiye zarar verebileceği düşünölen hayalî varlığın, hastaya ağırlık yapması, onu daraltması, ateşlendirmesi gibi durumlarda konulan, inanca dayalı teşhistir. Bu inancı taşıyan loğusa yakınları diğere ocak uygulamalarından farklı olarak, bu durum oluşmadan, tedavi niteliğinde tedbir alırlar. Loğusanın üzerine abanarak daralttığı söylenen albastı, genelde loğusanın ya da bebeğın ciğeriini söker ve öldürür. Bunu bilen ocaklının, el aldığı ocak kişisin bu albastıyı yakalaması şarttır. Ocağın ilk atalarından biri, albastıyı bir dere kenarında canını aldığı loğusadan söktüğü ciğeri yıkarken yakalar, ya da bindiğı atına karasakız yapıştırarak yakalar. Albastı yakalandıktan sonra o kişiye, soyundan gelecek kimseye dokunmayacağına söz verir ve bırakılmasını ister. Kişi de böylelikle bu hastalığın ocağı olur, bu sayede loğusaları bu tehlikelerden korur. Hatta albastının bir de ailesi, soyu vardır. Yakalanırsa, yakalayan kişi onu bıraksa da bu sefer soyundan gelen başka albastılar, yakalanan albastıyı ciğeri yıkadığı suda boğar ve dere kırmızı akar. Derenin kırmızı akması onun boğulduğunu ve öldüğünü gösterir. (KK1, KK2)

Böyle bir efsane sonucunda ocaklı olan aile bireyinden el alan ocaklı, doğum sonrası dönemde böyle bir olayla karşılaşılmaması için hasta yakınlarına, hastanın yakınında, üzerinde bulundurması için bir eşyasını verir. Bu genelde al (kırmızı) bir tülbent olur. Kırmızı renkte olduğuna inanılan albastı, verilen eşyalardan yakalayan bir ocağın varlığını hisseder ve oraya yaklaşamaz. Albastıyı yakalayan ocağa, albastı tarafından, onun soyundan gelmiş gelecek kimseye zarar verilmeyeceğinin sözü verilir. Ancak ocaklı başkalarının zarar görmesini de istemez ve bu sebeple kendinden sonra gelenlere el verir ve bu tehlikeye karşı koruma sağlanır. Kaynak kişi ocaklının ifadelerine göre, bir de loğusaya ocağın kıyafeti olarak hırka verme de sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir. Hırka ve tülbent sayesinde “albastı” bebeğere ve anneye yaklaşamaz. Yakalayan ve bunun sonucunda ocaklı olan ilk kişilerin rivayetlerine göre albastı, uzun saçlı (saçlar bel altına kadar inik) kırmızı tenli bir bayandır. Bu rivayetten dolayı, “al karısı”, “alkız” basması adlandırmaları da yaygındır. (KK1, KK3)

2.1.2.2. Benpınarı Ocağı

Geçmişte yaşayanlardan öğrenilenler ışığında, günümüzde de geçerliliğini koruyan ve çeşitli hastalıkları tedavi için gidilen bir ocaktır. Rivayetlere göre bu ocağın bulunduğu yerde mübarek bir zatın mezarının olduğu söylenir. Bu zatın ismi bilinmemekle beraber, halk tarafından “şeyh” (şık, Allah dostu) olarak nitelendirilmektedir. Mezarın yeri kimse tarafından bilinmiyor ancak eskilerden öğrenilen, onların da tahminlerine dayalı olarak mezarın orada akan suyun etrafında olduğudur. Eskiden bu tarafa, kişilerin dönem dönem oradan geceleri ışık çıktığı, uzun sakallı nur yüzlü varlıkların orada dolaştığı, kiminin oradaki pınara atladığı söylenmektedir. (KK4, KK5)

Yöre halkının burayı “ocak” olarak görüp, şifa kaynağı olarak nitelendirmesi de geçmişten günümüze kadar uzanan efsanevî hikâyelere sahip olmasından kaynaklanıyor. Anlatılanlara göre, orada yatan kişi pınarın etrafında bulunuyor ve orada ışıkla beraber görülen varlıklar, o pınardan su alarak abdest alıyor. Bu sebeple orası, akan pınarla bütün olarak ele alınarak, şifa yeri olarak görülüyor. O bölgeden biri orayı kirletirse, vücudunda mutlaka bir özür beliriyor. Bu özür de genelde “ben” olarak kendini gösteriyor. Geçmişten öğrenilenler kadarıyla o bölgeye çöp atan, küçük abdest yapan bir kişinin ayağında bir sakatlık meydana geliyor. Oradaki suyla temastan sonra hemen silme yapılırsa o bölgede de “ben” çıkıyor. Özellikle hamile bir bayan oradaki suyla temastan sonra elini vücudunda herhangi bir bölgeye sürerek kurutursa, karnındaki çocuğun o bölgesinde “ben” oluşuyor. Bu “ben” genelde kızartı olarak, halk dilindeki “gül” şeklinde vücutta kalıyor. Bu yüzden oranın ismi geçmişten günümüze kadar, su ve tesirine dayalı “ben pınarı” olarak, biliniyor.

Doğacak çocukta bu tesiri yapması ve orayı kirletenlerin ayağında özür kalması sebebiyle, halk konuşamayan ve yürüyemeyen çocukları oraya götürüyor. Oranın temiz tutulmasına özen gösterilmesi şartıyla götürülen çocuk ya oradaki suyla yıkandırılır ya da abdest aldırılır. Bunların dışında konuşma sorunu varsa suyun tesirine inanılarak, seviyesi dört mevsim hiç azalmayan bu pınarın suyu israf edilmeden, çocuğa içirilir. Oradaki bu uygulamalarda özellikle bayanlar, çocuklarına bu uygulamayı yaptıktan sonra ellerini vücutlarına silmemeye, ıslaklığın kendiliğinden kurumasına dikkat ederler. Çocukta ise eğer yıkanmışsa veya abdest

aldırılmışsa, çocuğun kurulanmamasına özen gösterilir. Bu uygulamaların hepsinde başlamadan önce ve sonra orada yattığı rivayet edilen kişinin ruhu için üç İhlâs ve bir Fatiha okunduktan sonra, uygulamaya başlanır. Aksi takdirde ocağın suyundan şifa bulunamaz. (KK 4)

Foto 1.11: Ben Pınarı Ocağından Örnek.

2.1.2.3. Ekmek Ocağı

Yaşanıldığı söylenen, anlatılar sonrası halkın şifa kaynağı “ocak” hâline getirdiği ve uygulamaya döktüğü ocaktır. 1914 yılında yaklaşık seksen kişi, bu bölgeden askere gider. Her evden en az bir kişi, seferberlik hâlinde askerdir. Bu dönem sonrası hemen hemen her evden en az bir şehit ya da bir gazi vardır. Üç kardeşi gönderen bir evden gidenler, hiç yara almadan sağ salim dönerler. Bunun üzerine halk bu durumu uğur sayar, o evi âdetta bu tür olaylar için şifa kaynağı sayar. Köyden askere giden ve gidecek olan herkes, gitmeden önce yemeğe davet edilir. Bu gelenekte önceliği her zaman bu ev alır, askere gidecek olanlar ilk önce bu evin davetini bekler ve ilk önce buranın davetine iştirak eder. Sonraları davet geleneği kaybolmuş olsa da temsilen bu evde oturan aileden ekmek alınır, ekmek yendikten sonra askere gidilir. Evde, o günden bu tarafa aynı ailenin çocukları yaşamaktadır. Bu yolla hepsi ocaklı kabul edilip, evdeki ocaklının elinden ekmek alınarak yenir ve bu şekilde askere gidilir. Hâlen Kore Savaşı da dâhil, bu evden ekmek alıp yiyen

kimseye bir şey olmamış, hepsi sağ salim tekrar dönmüştür. Çevre köylerden de uğrak yeri olan bu ocak, “ekmek ocağı” adını alır ve olaylar öncesi korumaya yönelik şifa verdiği inandırıcılığıyla ocaklaştırılmış olarak, diğer ocaklardan farklı bir ocak konumundadır. (KK6, KK7, KK8)

2.1.3. ZİYARET YERİ NİTELİĞİNDEKİ OCAKLAR

Yozgat muhitinde bulunan türbelerin birçoğu, halk tarafından şifa merkezleri olarak kabul edilmiştir. Esasında İslam itikadına göre uygun olmayan bu inanışın da köklerinin eski dinlerde aranması gerekir. Zira eski Türklerde kendilerine mistik güçler atfedilen şahısların mezarlarının kutsandığı bilinmektedir. Bu kutsanmanın neticesi olarak bu mezarların şifa kaynağı olduğu inancı da kendiliğinden oluşmaktadır.

“Türlü olağanüstü güçleri olduğuna inanılan, adlı adsız velilere halk türlü hastalıklarını sağıltmak için de başvurur. Kısırlık kadının bir suçu sayıldığı için, yatırlara bunu gidermek amacıyla başvuranlar kadınlardır. Yatırlara giden kadınların giriştikleri işlemler çeşitlidir. Sadece bir adak, yatrın toprağından suya karıştırıp içmek, yakınında bulunan kaynaktan su içmek, etrafındaki ağaç, çalı, parmaklık, pencere demiri gibi şeylere bez bağlamak, dileğini daha açık, daha keskin belirtmek için ufacık bir salıncak asmak, yatrın bulunduğu yerde geceleme, bunların en yaygınlarıdır.(Boratav, 1997: 123).”⁹²

Günümüzde bu türbelere şifa aramak maksadıyla gelenlerin sayısında gözle görülür bir azalma olduğu gözlenmektedir. Ancak tarihsel süreç içerisinde bu türbelerin birer ocak gibi algılanmış olması, çalışmamıza türbeleri de dâhil etmeyi kaçınılmaz kılmıştır.

⁹² Pertev Naili Boratav, a.g.e, s. 123

2.1.3.1. Bunbaba Türbesi

Yozgat merkez Aşağı Çatak mahallesinde bulunan bu türbenin, Yozgat'a zamanında gelen üç kardeşten birine ait olduğu belirtiliyor. Diğer kardeşlerin birinin Nohutlu tepesinde, birinin de Çamlık tepesinde olduğu söyleniyor. Bu üç yer arasında yılın bazı dönemlerinde aynı anda toplam üç ışık çıktığı belirtiliyor. Işığın bir anlamda “nur” u temsil etmesi sebebiyle halkın buraya gelerek şifa araması veya şifa dilemesi, kaçınılmaz oluyor.

Etrafında yer alan hiçbir evin sıkıntı çekmediği, bu evlerde hiçbir zaman dara düşme yaşanmadığı belirtilen bu türbeye konuşamayan ve yürüyemeyen çocuklar getiriliyor. Temel bir dayanağı olmadan, kendinden öncekilerinden gördükleri uygulamayı devam ettiriliyor. Çocuk ailesi tarafından getiriliyor, gelişimine göre abdest aldırılıp, dua ettiriliyor ve türbe etrafında üç defa gezdiriliyor. Yoksa ailesinden birinin kucağında bu uygulama gerçekleştiriliyor. Bu uygulamalar sebebiyle halk burayı, “yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk ocağı” olarak tanımlıyor ve tanıtıyor. Yörede oradaki ışıklar, oradan yatan kişinin ruhunun ışığı olarak nitelendirilerek, şifa aracı bir “ocak” olarak görülüyor.

2.1.3.2. Şeyh Osman Bağdadî Türbesi

Aslen Bağdatlı olan bu mübarek zat, bir Osmanlı subayıdır. Subay olarak önce İstanbul'a daha sonra, I. Dünya Savaşı'nda doğu cephesinde görev alıyor. Askerlerden anlatılanlar olduğu iddia edilen bilgiler, kulaktan kulağa yayılarak, buranın halk tarafından şifa aracı bir ocak olarak görülmesini sağlıyor. Bunu sağlayan bilgilere göre mübareğin, Ruslarla savaş esnasında yağın top mermilerine rağmen hiçbir yara almadığı ve dönem dönem bazı askerlere, “Sabaha temiz olun, şehit olacaksınız.” dediği ifade ediliyor. Buna benzer keşfi kerametleri rivayet edilen mübarek, daha sonraları emekli oluyor ve Malatya'da yaşıyor. Malatya halkının bağlılığı ve kerametleri devam eden mübarek, Yozgat'a sürgün ediliyor ve geldikten kırk beş gün sonra, dünyasını değiştiriyor.

Bu yönde kerametleri bulunan mübareğin türbesi, halk arasında çarpılma olarak adlandırılan “felç” ve “yürüyemeyenler” ocağı olarak görülüyor. Özellikle Cuma günleri öğle ile ikindi arası şifa dileği aracıyla buraya gelinir, ziyaret edilir.

Fiziksel olarak imkân varsa, oradaki suyla abdest alınır ve namaz kılınır. Etraftaki mezarlara da dua okunur ve hasta türbe etrafında gezdirilerek şifa dilenilmiş olunur.

2.1.3.3. Emirci Sultan Türbesi

Yozgat Osmanpaşa kasabasında bulunan bu türbede, Hacı Bektaşî Veli, Mevlana Hazretleri ile birlikte Ahmet Yesevî'nin öğrencilerinden olup Anadolu'yu müslümanlaştıranlardan biri olan, Emirci Sultan Hazretleri yatmaktadır. İsmi, buraya birliği ile gelen ve ağırlanması bu mübarek zat tarafından yapılan, askere yemek olarak bitmediği rivayet edilen pilav sunması sonrası, birliğin başındaki Osman Paşa'nın şehit düşmezsem, burada mürit olurum demesiyle alır. Buna benzer kerametleri rivayet edilen zatın türbesinde, namaz kılınır dua edilir ve eğer hasta varsa aracı olarak şifa dilenir. Buradan dünyevi maddi şeyler istenmez. Yatanın “yüzü suyu hürmetine” denerek, hastalığa derman istenir. Anlatılanlar doğrultusunda aracı olarak şifa isteme yelpazesi epey geniş olan türbeye, felçli, konuşamayan ve yürüyemeyen hastalar ile çocuğu olmayan hastalar geliyor. Özellikle çocuğu olmayan hastalar burayı ziyaretten sonra şifa buluyorlarsa çocuklarının adını genelde, “Osman” veya “Emir” koyuyorlar. Ayrıca türbe içerisindeki büyük tespihi, hastalar şifa aradıkları bölgeye sürerek, şifanın tez zamanda ve daha sağlam geleceğine inanıyorlar. Bunun dışında, başka ritüeller uygulanmıyor.

2.1.3.4. Hasan Dede Türbesi

Büyük İncirli köyünde bulunan türbe, yöre halkı tarafından önemli bir Alevi dedesi olarak görülen mübarek bir zatın kabrini temsil ediyor. Geçmişten günümüze kadar yöre halkından her kesimin saygı duyduğu, kerametlerinin anlatıldığı mübareğin kabrinde, değişik ritüeller göze çarpmaktadır.

Her türlü hastalığa ve derde şifa ocağı olarak görülen bu türbeye genelde, halktan çocuğu olmayan kesim geliyor. Daha önceleri tecrübe edinmiş insanlardan dinlenen kerametli rivayetler sonucu, buraya gelinir ve dileğim kabul olursa diyerek, adaklar adanır. Genelde bu adaklar tavuk, horoz ve dana kesme üzerine

olmakla beraber mum yakma ritüelleri de yaygın olarak görülmektedir. Adaklar ve mum yakma ritüelleri buraya gelip, dua okunduktan sonra dilek gerçekleşirse uygulanıyor. Adaklar söylenirken türbenin orada biraz sesli olarak; "... dileğim gerçek olsun da yedi köyü gezeyim, kapı kapı deşireyim de tosun alıp, Hasan Dede'ye keseyim..." söylenmesi yaygın bir söylence olarak göz çarpıyor ve bu sayede dileğin gerçekleşme ihtimalinin bu yakarıyla artacağına inanılıyor. (KK9, KK10)

2.1.3.5. Fakıbeyler Türbesi

Fakıbeyli Köyünde bulunan türbe adını köyün ismi olan "Fakı Bey"den alıyor. "Soylu" ve "hoca" anlamına gelen, döneminin eğitimini almış anlamını taşıyan bu kelime, zamanında bu yöreye gelmiş beylerden birinin ismi olup, türbenin de onlardan birine ait olduğu ifade ediliyor. Bu nedenle bir netlik olmadığı için "Fakıbeyler Türbesi" olarak adlandırılıyor. Bu türbe, orada yatan zatın soylu ve hoca oluşundan dolayı mübarek sayarak, hastalıklara şifa ocağı olarak görülmektedir.

Mezarın üzeri örtülemeyen bir sebeple kendiliğinden yıkılarak açık duran türbe, daha çok felçli hastaların uğrak yeri olarak, ocak niyetiyle ziyaret ediliyor. Felçli hasta, tedavide ilk önce oradaki suyla yıkanır. Daha sonra kılabiliyorsa hastanın kendisi, yoksa yakınları orada iki rekât namaz kılar. Sonrasında evine giden hasta, buradan su götürür ve bu suyla yıkanır. Ardından iki hafta daha buraya üst üste gelerek toplam üç defa gelmiş olan hastaya, her defasında aynı uygulama yapılır. Üçüncü haftanın sonunda düzelme olunca, adak sayılmasa da kan akıtmak gerektiği inancı sebebiyle tavuk kesilir. Bu ritüellerin uygulanması dışında, oranın temizliği ile ilgilenen ve geçimini oraya gelen hastalardan aldıklarıyla sağlayan kişilerin, orayı temiz tutmadıkları takdirde ileride yaşamlarında felç geçirdikleri ifade ediliyor. Bu yönüyle de halkın "felç ocağı" algısı daha da kuvvetlenmekte ve uygulamalar bu inanç doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. (KK11, KK12, KK13)

Foto 1.12: Fakıbeyli Felç Ocağı Türbesinde Abdest Alma Yeri.

Foto 1.13: Fakıbeyli Felç Ocağı Türbesinde Yer Alan Mezar.

2.1.3.6. Sulu Türbe

Görpeli köyünde bulunan bu türbenin, Allah dostu olarak bilinen dört mübarek kardeşten birine ait olduğu belirtiliyor. Bu dört kardeş yöre halkı tarafından “şeyh” olarak kabul görülüyor ve diğer üç kardeşin mezarlarının Büyüknefes ve Vahisoğlu’nda olmak üzere, diğer kardeşin mezarının nerede olduğu bilinmiyor. Burada uygulanan ritüellerde, uyum ve sıra gözlemleniyor. Mesela yağmur duası, yüksek olduğu ve mübarek kardeşlerden birinin de orda yattığı düşünüldüğü için Vahisoğlu’na (Söğütlü Yayla) çıkılarak, kurbanı dua sonra Görpeli’ye inerek kesiliyor. Türbenin yanında, taşlarla örülü hiç azalmayan ve artmayan hareketsiz su bulunması sebebiyle türbeye “Sulu türbe” adı veriliyor. (KK 16)

Sulu türbeye her türlü hastalık için gelinmektedir. Önce türbe ziyaret ediliyor, ardından hastalıklar için yanındaki sudan içiliyor ya da abdest alınıyor. Mesela hastalık, bir cilt hastalığıysa ziyaret sonrası o suyla hastalıklı bölge yıkanıyor. Felçliler ve çocuğu olmayanlar da genelde bu işlemi yaptıktan sonra, türbenin önünden temiz toprak alır ve sudan da alarak ikisini bir kavanoza koyar. Durdine şifa bulana kadar evinde saklar ve toprağına dokunmamak kaydıyla suyundan çok az ara ara içer. (KK 16)

Bu ziyaret ve uygulama sonrası alt tarafta yer alan ve burada yatan mübareğin diktiği rivayet edilen yaklaşık beş yüz yılı aşkın olduğu söylenen “ulu kavak” isimli çınar ağacı ziyaret edilir. Orada dilek dilenir ve genelde hastalar tarafından şifa aradığı hastalığa göre “... şu derdime, şu hastalığıma sen aracı oldun şifa buldum...” denir, adanan tavuk, horoz, keçi adakları bu çınarın altında kesilerek, yöre halkına ikram edilir. Bu ritüellerle beraber, son olarak ayrılırken çınara dilek bağlama, beşik bağlama, hastanın elbisesini bağlama gibi ritüeller de uygulanmaktadır. (KK14, KK15)

Sulu türbe; ağaç motifinin Türk kültüründe önemli bir yeri olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. “*Tarih boyunca ağaç ve evliya arasında kurulan ilişki de dikkat çekmektedir.*”⁹³ Ağaç kültürüyle ilişkilendirilebilecek bu durum

⁹³ Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menkabelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983, s.93

“Ağaçlardan, yağmur duası, çabuk evlenme ve hastalıkların sağaltımı gibi nedenlerle medet umulmaktadır.”⁹⁴ ifadesi ile birbirini tamamlamakta ve yörede yaşı büyük olarak kabul edilen çınar ağacının, kutsal ve sağaltıcı özelliği olduğuna inanılmaktadır.

Foto 1.14: Sulu Türbe İçinde Bulunan Kabir.

Foto 1.15: Sulu Türbe Kenarında Bulunan, Türbeye İsmi Veri Su.

⁹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul 2000, s.135

Foto 1.16: Sulu Türbe Tedavi Uygulamasında Kullanılan Toprağın Alındığı Yer.

Foto 1.17: Sulu Türbe Yanındaki Ulu Çınar.

Foto 1.18: Sulu Türbenin Dış Görünümü

2.2. OCAKLIK UYGULAMALARI ÖNCESİ VE SONRASI GELENEK İLE MEYDANA GELEN KÜLTÜREL ÜRÜNLER

Ocak uygulamaları kapsamında, tedavi öncesi “el alma” yöntemi, söylenen sözler ve sonrasında sergilenen davranışlar ile bu süreçten doğan, halkın ürettiği ortak ürünler dikkat çekmektedir.

Ocaklı kaynak kişilerle yapılan derlemelerde, ocaklı olmadan önce “el alma”nın şart olduğu ve bu işlemin ailedeki büyüklerden alınarak gerçekleştirilmesi dile getirilmektedir. *“Yaşlı ocaklardan biri, sağ elini yaşça küçük birinin sol elinin üstüne koyup, “Evladım benim zamanım yok, bundan sonra gelen hastaları sen alazla” üç defa sıkarsa tedavi yetkisi verilmiş olur. Babadan oğula geçen ocaklık geleneğinde baba sağlığında yetki vermese de öldüğünde oğluna sağaltma yetkisi miras kalabilir.*⁹⁵ Uygulamaya dayalı bu türden ocaklarda, yaşça büyük ocaklar sağ durumdayken, yeni el elan ocaklar tedaviye başlamasalar bile bu mirası, ocaklının

⁹⁵ M. Aydın., G. Atasagun, A. Aras vd, a.g.e, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2006, S: 101-102

vefatından sonra da olsa uygulamaya geçirirler. Ocaklı olmada, kan bağı olan bir büyüğünden “dede, baba, anne, ebe...” o kişinin isteği doğrultusunda, el alınıyor. “... Bu bize dedelerimizden, atalarımızdan miras...” şeklinde ifade edilen el alma merasiminde, ata ocaklının “... benim elim artık senin elin...”, “... benden sonra el senden, şifa Allah’tan...”, “... benden sonrakilere şifa benim elimden değil, senin elinden olsun...” diyerek ve genelde üç İhlâs bir Fatıha okuyarak, el verdiği belirtiliyor. Bu sözlerle ata ocaklı tarafından, ocak elinin sadece bir aracı olduğu ve şifanın Allah’tan geldiği mesajı, yeni ocaklıya verilmiş oluyor. Bu metot, sadece ovmaya dayalı ocaklarda geçerli olmaktadır. Ancak ovma dışındaki tedavilerde, başka uygulamalara ihtiyaç varsa (karışım, bitkisel ilaç, alazlama, parpılama, sarma...) o zaman “usta – çırak” ilişkisi niteliğinde, ocaklı adayına uzun süre gözlem yaptırılıyor. (O1, O18,O17,O41,O45,O48,O52). “*Bir insan kalıtım yoluyla olabileceği gibi kendi isteği ile de şaman olabilir. Bunun içinde uzman olan bir şamandan uzun süre eğitim alması gerekmektedir.*”⁹⁶ Örnek ise, Şamanlığın babadan oğla geçtiği durumlarda, genç şamanın bilgili ve uzman bir şamandan mesleğinin teori ve pratiği hakkında dersler alarak bu mesleğin sırlarını, transa geçme tekniklerini, duaları, ilahileri ve büyüsel formülleri öğrendiğini belirtmiştir.⁹⁷ El alma noktasında bu uygulamanın, Şamanlıkla benzer izler taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte ocaklar, el alıp uygulama stajını tamamladıktan sonra, kaynak kitaplardan (Tıbb-ı Nebevî vb...) öğrendikleriyle ocak uygulamalarını genişleterek, sonraki ocak adaylarına bu yeni bilgi ve uygulamaları devredilebilmektedirler. (O63, O70)

Ocak alma sıfatını kazanmada, çeşitli rivayetler de rol oynamaktadır. Bu rivayetlerin başında, “...taa dip dedelerimizden biri...” diye anlatılmaya başlanan hikâyeler gelmektedir. Yiyeceğini aç olan ihtiyaç sahibine veren atalardan birine, bu ihtiyaç sahibinin giderken; “... beni doyuran, açlığımı şifa olan ellerin dertlere şifa olsun...” demesiyle devam eden rivayetler anlatılmaktadır. Bunun sonucunda, ihtiyaç sahibi, aç olan kişinin “Hızır” olduğuna ve ocaklılık hünerinin “Hızır”dan alınarak, geldiğine inanılmaktadır. Bununla birlikte inanışa göre, “Hızır”ı doyuran bu ocağın evinden bir şeyler yiyen herkes, ocaklı sayılmaktadır. (O3) Ayrıca ocaklı olmada dikkat çeken yöntemlerden biri de hastalığın tedavisinde kullanılan hayvan

⁹⁶ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, 5. Baskı, S:91

⁹⁷ Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1988, S:53’ten naklen Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, 5. Baskı, S:91

ile ocaklı olma ilişkisi. Bu ilişkiye göre, tedavide adı geçen hayvanı yakalayıp, ocaklısına getiren hasta da o hastalığın ocağı olarak, nitelendiriliyor. (O33, O94)

Kimi ocaklı ise ocaklılık özelliğini gördüğü bir rüyada kazandığını, bu yolla el aldığını ifade ediyor. Anlattıklarına göre ocaklı; "... bir gece rüyasında yerini tarif edemediği, üzerinde gökkuşağı bulunan bir yerde, heybetli dağlar arasında gezmektedir. Gezerken, orada akan berrak bir suyun: 'Beni içenin her derdine şifa olurum! Beni içen her derde derman bulur!...' dediğini duyar. Bunun üzerine koşar ve o sudan bir avuç içer. Bir avuç daha içtikten sonra kendi kendine, bir daha içeyim de ölüme de çare bulayım der. Ancak bu sefer avucundaki suda, sülüğe benzer kötü canlılar görünür ve suyu döker..." Bunun üzerine uyandığında "ben, su içtim" deyip, ölüm hariç her derde derman olacak bir ocaklı olduğuna inanarak, ocaklılık elini almış olduğunu belirtmektedir. (O48)

Rüyada su içme ritüeli, bazı durumlarda dini özelliği bulunan kişiler elinden içmek şeklinde görülür. Alevi inancını benimseyenlerde rüyada su içiren el, Hz. Ali'nin ya da Hacı Bektaş gibi, o meşrebin büyük zatlarından birine aittir. Sünni yorumda ise bu el, Hz. Peygamber'in, meşrebine göre dört raşid halifenin ya da tarikat şeyhlerinden birinin elidir.

Ocaklı, el alma sonrası uygulamaya geçerken, hastanın gönülden inanarak gelmesi için "... şifa Allah'tan" ifadesi ile "... el benim elim değil, ocağımın eli..." diyerek, hastaya Allah'ı ve el aldığı ocaklısını hatırlatır, onu bu yolla rahatlatarak iyi olacağına inandırır. Uygulama sonrası emeğinin karşılığı olarak ocaklı bir şey talep etmese de hasta; "... bir şeyler vermezsem, şifa bulamam..." anlayışıyla gönlünden kopan bir miktar ücreti, ocaklıyı incitmemek adına minder ya da herhangi bir örtünün altına sıkıştırır. Bunun dışında imkânları doğrultusunda bazı tedavilerde de kullanılan işlenmiş bir tülbent, süt, yoğurt, yumurta, tavuk da verilmektedir. Ocaklısı için "... bu işin parası, bu işin duasıdır..." inancıyla geleneği devam ettirme en büyük karşılık olarak görülse de ücret uygulaması da gelenek olduğu için hastayı kırmamak adına alınmaktadır. (O59, O62) Ayrıca bu ücret, "elinin töresi" sözleriyle ifade edilerek, uygulama sonrası "... elinin töresi olarak şunu verdi..." şeklinde söylenmektedir. (O14, O43, O44)

Tedavi sonrasında ocaklı, tedavinin birden fazla uygulanmasını uygun görürse, bunu genelde "üç defa geleceksin" biçiminde dile getirmektedir. Üç sayısı,

halk kültüründe hem Şamanizm hem de Türk mitolojisi kapsamında yaygın bir kullanıma sahiptir. “Şamanizm semayı önce üç kat tasavvur etmiştir. Oğuz’un sağ kolu üç oktan oluştuğu için, yukarıdaki semanın üç oktan olması tabiidir. Yakut’taki ateşin üç çeşitten olmasının sebebi de budur. Türk mitolojisinde de ilahlar Gök Tanrı, Yer Sular ve Yağız Yer olmak üzere üçe ayrılır. Oğuz menkibesine göre Oğuz Han üç gün annesinin sütünü emmemiş, annesi üç gece gördüğü rüya sonucu kendisine söylenen şekilde hareket etmiştir...”⁹⁸

Bu uygulamaların sonucu olarak, doğal bir biçimde yörede geçerliliği bulunan kültürel ürünler, meydana gelmiştir. “Çintme ocağındaki ocaklının el aldığı ocak (anlatan ocaklının babaannesi), çintme tedavisi sonrası verilen bir kaç kuruş karşısında kendisini mahcup hisseder. Bu mahcubiyetini gidermek adına, sahip oldukları bağın üzümlerinden, hastalarına ikramlarda bulunur. Ocaklının kocası, sık sık tekrar edilerek âdeta gelenekselleştirilen bu durumdan duyduğu rahatsızlığını; ‘... gavurun avradı, üç kuruşluk çintme yapıyon, millete bir liralık üzüm yidiriyon...’ şeklinde dile getirir.” Bu söz kulaktan kulağa, yöre halkının dilinde ve kültürel belleğinde yayılmaktadır. (O49)

Günümüzde hâlâ; yapılan bir işin karşılığında, hak edildiğinden daha fazla bir ikramda bulunulması durumunda “üç kuruşluk çintme yapıyorsun, bir liralık üzüm yediriyorsun” şeklinde deyimleşen bu ifade kullanılmaktadır. Ocak uygulamalarından doğan deyimlere çeşitli söylemlerin de eklendiği görülüyor. Mesela işleri yolunda gitmeyen, devamlı çeşitli sıkıntılar yaşayan kişilere “sende göz var”, “git bi kurşun döktür” ve devamlı hastalananlar için de yaşları büyük olmasına rağmen mizahî anlamda “sen bi tıvgana baktır!”, “git bi tıvganı kestir!” şeklinde söylemler ekleniyor. (O52, O105, O106) Ayrıca sorulan sorulara karşılık mâni ve bilmece niteliğinde, doğaçlama ifadeler de bulunmaktadır. Örneğin “ kırık – çıkık ustası” olarak adlandırılan ocaklıya; “bu işi sana öğreten ustan var mıdır, ustan kimdir?” sorusuna verilen;

“Ustam var desem, ustası yok,

Kendi var desem, gölgesi yok

Ölü desem ölü değil, sağ desem sağ değil.”

⁹⁸ Erman Artun, a.g.e, s.308

şeklindeki cevap, bu türden oluşmuş bir kültürel ürün olarak nitelendirilebilir. (O48)

Bununla birlikte rivayetleri ile efsaneleştirilen ve ocak olarak nitelendirilerek şifa aracı kabul edilen “Ekmek Ocağından” ve “Benpınarı Ocağından” yola çıkılarak çeşitli deyimler türetilmiştir. Ocağın işlevi doğrultusunda kullanılan bu deyimlere, başka köylerde şehit düşenler için “... keşke gelseydi de, bizim Ekmek Ocağından ekmek yiyip gitseydi askere...” ve çok konuşan kişiler için de mizahi anlamda “... Benpınarı’ndan su mu içtin?” ifadelerini örnek olarak göstermek, mümkündür. (KK4, KK5, KK6, KK7, KK8)

Ocak uygulamalarında bazı deyimlerin ve bazı kavramların alışılmışın dışında, birden farklı anlamda kullanıldıkları görülür. Örneğin, ocağa gelen hastanın cinsiyetine bağlı olarak “dişilik-erkeklik” tanımlaması yapılırken, bazı durumlarda bu tabirler, farklı anlamda kullanılıyor. Yaranın dağılma ihtimali olan türüne diş, olmayan türüne de erkek deniyor.

Yine bu bağlamda, “ürkme” tabiri de farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Kimi ocaklarda yaranın azmasını, ilerlemesini ifade eden “ürkme”, kimilerinde ise tam tersi, hastalığın yok olduğunu, hastanın sıhhat bulduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır.

SONUÇ

Yozgat Ocakları konusunda yapılan ilk kapsamlı araştırma olma özelliğini taşıyan bu çalışma, bir takım somut veriler ortaya koymuştur. Basılı ve yazılı kaynaklardan edindiğimiz bilgiler dışında, şifahî kaynaklarla birebir yaptığımız görüşmeler, Yozgat ocaklarının genel mahiyetini, çeşitliliğini ve köklerinin nereye dayandığını ortaya koymuştur.

Yüz yüze yapılan görüşmeler, kaynak kişilerin buldukları yerleşim yerine gidilerek yapılmıştır. Yozgat merkezde, merkeze ve diğer ilçelerine bağlı kasaba ve köylerde toplam yüz yedi kişiyle görüşülmüştür. İlk etapta yirmi üç olarak belirlenen ve bu sayı adedince bilinen ocak sayısının, bu görüşmelerden sonucunda otuz iki olduğu sonucuna varılarak, uygulamaya dayalı bu otuz iki ocak için ayrı ayrı bilgiler verilmiştir.

Bunun dışında uygulamaya dayanmadığı için pek fazla dile getirilmeyen, halkın muhayyilesinde kalan, somut uygulamaya dayalı tedavi yöntemleri içermeyen, sağaltıcı etkisine inanılan yerler de türetilen “Efsaneye Dayalı Ocaklar Başlığı” ile anlatılmıştır.

Ayrıca direkt bir biçimde belli hastalıklara yönelik ziyaret edilen yerler de kayda geçirilerek, “Ziyaret Yerleri Niteliğindeki Ocaklar” başlığı ile anlatılmıştır.

Böylelikle toplam ocak sayısı, kırk bire çıkarılmış ve ocak konusunun ele alınış biçiminde “Uygulamaya Dayalı Ocaklar” başlığı dışında iki ayrı başlık daha türetilmiştir.

Yöresel kültür kapsamında, hikâyesiyle birlikte bir deyim, örnekleriyle geleneksel bade içme ve mizahî söylemler de derlenerek Yozgat kültürüne edebî anlamda katkıda sağlanmaya çalışılmıştır.

Görüşülen kişilerin 54’ü erkek, 53’ü bayandır. Bunların tamamı, ocaklı ya da ocakla bir şekilde irtibatlı olan kişilerdir. Yine, görüşülen bu 107 kişinin 34’ü (% 31.77) okuryazar değilken, 25’i (%23.36) okuryazar, 43’ü (%40.18) ilkokul mezunu, 3’ü (%2.80) lise mezunu, 2’si (%1.86) üniversite mezunudur.

Bu veriler ocak hizmetlerinin genel olarak tahsili olmayan ya da ilkokul mezunu kişiler tarafından verildiğini göstermektedir. Hastaların ocaklara başvururken, ocaklının eğitim düzeyiyle ilgilenmediği, daha çok hakkında oluşan toplumsal kanaati ölçü aldığı görülmüştür. Bu kanaati sağlayan da ölçüt olarak halkın muhayyilesinde oluşan, ocaklının tedavideki başarısıdır.

Ocaklılık özelliğinin kazanılma şartı genel olarak, “el alma” şeklinde ifade edilmiştir. Nadiren de olsa bazı ocaklıların bu gücü, rüyada kendisine içirilen su ile kazandığını söylediği de görülmüştür. Gelenekte “bade içme” olarak ifade edilen bu durum, ocaklarla bağlantısı olmayan kişiler için de söz konusu olabilmektedir. Buradan yola çıkarak, el almada bilinenlerin dışında, inanılan çeşitli efsanevi rivayetlerin de belirleyici nitelikler olduğunu söyleyebiliriz.

Yozgat ocaklarında dikkat çeken bir başka nokta, el verilecek kişinin cinsiyeti ile ilgilidir. Genel olarak erkek ocakların erkeğe, kadın ocakların da kadına el verdiği görülmüştür. Bunun yanında kadın ocakların daha güvenilir bulunduğu, bunlara halk rağbetinin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Erkek ocaklıların çoğu zaman, kadın hastaların temas gerektiren tedavilerinde ellerine çorap giydikleri görülmüştür. Bu durumun, dinî kurallar ve genel ahlak kurallarını ihlal etmemek gibi bir amaca yönelik olduğu açıktır. Yine bu amaç doğrultusunda, özellikle kadın hastaların tedavisinde, kırk yaşını geçmemiş erkek ocaklara uygulama yaptırılmadığı da bu ilkeler dâhilinde, göze çarpmaktadır.

Yozgat ocaklarındaki uygulamalar, Anadolu'nun farklı yörelerindeki ocaklar gibi, çok eski dönemlere dayanmaktadır. İslam öncesi sahip olunan, birçok inancın hâlâ devam ettiği görülmektedir. Özellikle ateş, albastı, iğde, nazar boncuğu, kurşun dökme, tütsüleme gibi uygulamaların ve inanılan kültlerin köklerinin Şamanizm ritüellerine dayandığı tespit edilmiştir. İslam'ın etkisiyle de yeni figürler oluşmuştur. Bunlardan en dikkat çekici olanları “Fadime Ana” figürü ile şifa aracı olarak görülen türbelerdir.

Yozgat ocakları genel yapıları itibariyle üç bölümde tasnif edilebilecek özellikler göstermektedir. Bunları; uygulamaya dayalı ocaklar, efsaneye dayalı ocaklar ve ocak hüviyetini almış türbeler olarak sıralamak mümkündür.

Uygulamaya dayalı ve efsaneye dayalı ocaklarda uygulanan tedavi yöntemlerinin birbirine benzediği görülmüştür. Benzer özellik taşıyan yöntemler, aynı başlıkta değerlendirilmek üzere, farklı on sekiz çeşit tedavi yöntemi olarak tespit edilmiştir. Bu yöntemlerin hiçbiri, sadece Yozgat yöresinde uygulanır nitelikte değildir, hepsi de bütün ocaklarda kullanılan yöntemlerdir.

Ocak hüviyeti kazanmış türbelerde, bir ocaklı bulunmadığı için doğal olarak herhangi bir tedavi yöntemi uygulanması söz konusu değildir. Buraların şifa verici olduğu dinî inançlardan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden hastalar türbelerde dua etmek, namaz kılmak, kurban adamak, çaput bağlamak, mum yakmak gibi kendi iradelerine bağlı şekillerde, şifa aramaktadırlar.

Çalışmanın ortaya çıkardığı sonuçlardan biri de, ocaklarla eski Türk inanışları arasındaki ilişki konusunda ortaya çıkan bilgilerdir. Buna göre, bütün ocakların geçmişinde, başta Şamanizm olmak üzere eski inanışların etkisi vardır. Birçok ritüel, din değiştiği hâlde ya olduğu gibi ya da uyarlanarak varlığını korumuştur. Bu bilgiler ışığında Türklerin milli kültürlerini, dinleri değişse bile muhafaza ettikleri sonucuna ulaşılabilir.

Dikkat çeken bir diğer husus, eski Türk kültürüne ve inanışlarına ait öğelerin, Alevi topluluklarda daha fazla korunduğu, Sünni topluluklarda ise büyük ölçüde terk edildiğidir. Özellikle ziyaret niteliğindeki türbelerde, tedavi olma ve şifa arama metotları bakımından farklılıklar göze çarpmaktadır.

Ocaklar, günümüzde alternatif bir tedavi merkezi olmaktan çıkmış olmakla birlikte, halkın tedavi konusunda başvurduğu ikinci önemli merkez olma özelliğini korumaktadır. Genelde yörede, psikolojik rahatsızlıklar için ocaklara başvurulmaktadır, bunun yanında hastalıklara karşı psikolojik olarak şifa aranmakta ve psikolojik olarak şifa bulunduğu inanılmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da gelişen tıp biliminin yetersiz kaldığı durumlarda, tedavi konusunda önemli bir merkez olmaya devam etmektedir. Anadolu'nun diğer bölgelerinde geçerli olan bu durum, Yozgat ocakları için de aynı şekilde geçerlidir.

Bu çalışma ile ulaşılan noktalardan biri de tedavi yöntemleridir. Bilinen yöntemlerin yanı sıra, Yozgat ocaklarının uygulama şekillerinden yola çıkarak “yalama, kan alma, üfürme, püskürtme, karalama, tuz efsunlama, perhiz” ile farklı,

ilave tedavi yöntemleri gün yüzüne çıkarılmıştır ve tedavi yöntemleri olarak başlıklar hâlinde sunulmuştur. Ancak sunulan bu tedavi yöntemleri eski zamanlardan kalan ve kimine göre geçerliliği bulunan veya bulunmayan uygulamalar olarak, geleneksel tıpta yerini almıştır. Kırsal alanda sağlık imkânlarının yetersizliği, geçmişten görülerek oluşan geleneğe bağlılık, ilaçların korkulan yan etkileri gibi çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel sebeplerle hâlâ başvurulan bu ocak uygulamalarının tedavi şekli, tartışılabilir. Bunun sonucunda, hepsinden önce en başta modern tıp uygulama ve tedavi yöntemleri tercih edilmelidir.

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan; “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri” *A.Ü. DTCF Dergisi*, Ankara 1969, c:26, sayı:1–2.

ACIPAYAMLI, Orhan; “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bilgileri*, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, Ankara 1989.

AKMAN, Eyüp; “Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu’daki Ocaklar”, *Kastamonu Eğitim Dergisi Cilt:15 No:1*, Mart 2007, s.395.

ALPTEKİN, Ali Berat; “Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği”, *Milli Folklor*, Yıl:22 Sayı:86(2010), s.7.

ALPTEKİN, Ali Berat; *Halk Bilimi Araştırmaları*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 2011.

ALPTEKİN, Ali Berat; *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayıncılık, Ankara 2011.

ALTINÖZ, Selamet; “Ereğli İlçesi Türkmen Köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri”, Yayımlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya 2000.

ARTUN, Erman; *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayını, İstanbul 2005.

ASİL, Eriş; “Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

ATNUR, Gülhan; “Sibirya’daki Bazı Türk Boylarının Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 2010, sayı: 55.

AYDIN, M.; ATASAGUN G.; ARAS A. V.d.; *Konya Merkezdeki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Din Bilimleri Yayınları, Konya 2006.

BAŞAR, Zeki; “Şifalarına İnanılan Kutsal Sular”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

BAYAT, Ali Haydar; “Halk Tıbbında Özellikle Anadolu’da Sarılık Hastalığı ve Tedavisi”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, Ankara 1986.

BAYAT, Ali Haydar; “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1988, s.61.

BAYAT, Fuzuli; *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

BAYAT, Fuzuli; *Mitolojiye Giriş*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.

BEYSANOĞLU, Şevket; “Diyarbakır ve Çevresinde Halk Hekimliğinde Yatırlar”, *Türk Folklor Araştırmaları* 1981/12, Kültür ve Turizm Bakanlığı MİFAD Yayınları, 35: 5–18, Ankara 1982.

BORATAV, Pertev Naili; *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1994.

BULUÇ, Saadettin; “Şaman”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınevi, X 1.328, Ankara 1997.

ÇAĞBAYIR, Yaşar; *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.

ÇAVDAR, Ayşenur; “Türk Halk Hekimliğinde Dağlama”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, Ankara 1989.

ÇETİN, Aliye; “*Konya Folklorundan Örnekler*”, Yayımlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya 1991.

ÇEVİK, Bülent; “*Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü*”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2008.

ÇOBANOĞLU, Özkul; *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

ÇORUHLU, Yaşar; *Türk Mitolojisinin Anahtarları*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2006.

DALBOY, M. Zeki; “Konya Âdetleri” , *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, 2,19:146 – 148, 1931.

DEMİR, Necati; “*Argıthan (İlgin) Folklorundan Örnekler*”, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1979.

DEMİRHAN Ayşegül, “Halk Hekimliği Tanımı Tarihi Gelişimi ve Özellikleri”, *Tıp Dünyası*, 58(No:675, Kasım/Aralık), 6.202.

DUVARCI, Ayşe; “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, *Milli Folklor*, 1, 7.34–38, 1989.

EKİCİ, Metin; *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2010.

ERDOĞAN, Abdulkadir; “Konya’da Eski Tekkeler”, *Konya Dergisi*, 2, 13.814–823, 1937.

ERGİN, Muharrem; *Dede Korkut Kitabı-1*, Türk Dil Kurumu Yay.,Ankara 1994.

ERÖZ, Mehmet; *Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik*, Türk Dili Araştırma Vakfı, İstanbul 1992.

EVREN, Arif; “Konya’da Ocaklar, Irvasalar, Tekkeler” *TFA Dergisi*, 1952, Cilt:2, Sayı:28.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki; *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Sosyal Yay., İstanbul 1988.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki; *Anadolu İlaçları*, Derin Yayınları, İstanbul 2007.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki; *Anadolu İnançları*, Derin Yayınları, İstanbul 2007.

GÖKALP, Ziya; *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı yay. İstanbul 1999.

GÜNAY, Umay; *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

GÜNGÖR, Harun; *Eski Türklerde Din ve Düşünce*, Türkler, c.3, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

İbn-i Kayyum El-Cezvî, Çev: Yusuf Ertuğrul, Tıbbu'n-Nebevî, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1997.

İNAN, Abdülkadir; *Eski Türk Dini Tarihi*, MEB Yay., Ankara 1976.

İNAN, Abdülkadir; *Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları*, TTK Yayınları, Ankara 1986.

İNAN, Abdülkadir; *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, TTK Yayınları, Ankara 2000.

İNAN, Abdülkadir; *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Basımevi, Ankara 1968.

KAFESOĞLU, İbrahim; *Eski Türk Dini*, Ankara 1980.

KAFESOĞLU, İbrahim; *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.

KAPUSUZUĞLU, S.Burhanettin; *Yozgat Medreseleri, Tekke ve Zaviyeleri*, Kültür Matbaası, Ankara 1999.

KAYA, Doğan; *Halkbilim Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul 2002.

KAYA, Muharrem; “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, c: VII sayı: XXV 2001/1.

KÖSE, Ali; AYTEN Ali; *Türbeler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.

KURT, Şerife; “Ortakaraören Kasabası’nın Halk Edebiyatı ve Folklorundan Örnekler”, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya 1999.

MEMİŞ, Ekrem; *Türk Kültür Tarihi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2008.

OCAK, Ahmet Yaşar; *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

OCAK, Ahmet Yaşar; *Bektaşî Menkabelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.

OCAK, Ahmet Yaşar; *Menkabeler*, Ankara 1992.

OCAK, Ahmet Yaşar; *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1983.

ÖGER, Adem; “Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Turkish Studies*, Volume 5/1 Winter 2010.

ÖGER, Adem; GÖNEL Tuğba; “Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri”, *Turkish Studies*, Volume 6/4, 2011.

ÖNGEL, Gülnur; “*Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 1997.

ÖRNEK, Sedat Veyis; “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane” Gerçek Yayınları, İstanbul 1988, S: 48.

ÖRNEK, Sedat Veyis; *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

ÖZBİLGİN, Erol; *Bütün Yönleriyle Osmanlı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

ÖZGEN, Zübeyde Nur; “*Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2007.

PARLATIR, İsmail ve Diğerleri.; *Türkçe Sözlük*, TTK Yayınları, Ankara 1998.

PETEKÇİ, Ahmet; “Bozkırda Bazı Halk Tedavileri”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 2, 48.756, 1953.

ROUX, Jean Paul; *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yay., Ankara 1994.

SARI, Nil; TUĞ, Ramazan; *Klasik Dönem İlaç Hazırlama Yöntemleri ve Terkipleri*, Navartis, İstanbul 2003.

SEZEN, Lütfi; *Halk Bilimi ve Derleme Metotları*, Kurmay Yayınları, Ankara 2005.

SOMAKÇI, Pınar; “Türklerde Müzikle Tedavi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:15, yıl: 2003/2.

SÖNMEZ, Temel; *Dünden Bugüne Yozgat*, Yozgat 2000.

ŞAR, Sevgi; “Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, Ankara 1989.

TAN, Nail; *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, Halk Kültür Yayınları, Ankara 1984.

TANYU, Hikmet; “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1976, c.4 s.286.

TEZCAN, Mahmut; *Kültürel Antropoloji*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.

TUNCER, Ömer, *İşte Anadolu*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 1999.

TÜRKMEN, Seyfullah; “Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2006.

YARDIMCI, Mehmet; “Malatya’da Halk İnanmaları, Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk İlaçları”, Tebliğler, İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Kuşak Ofset, İstanbul 1989, s.267–276.

YARDIMCI, Mehmet; *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Açıksöz Yay., Malatya 1993, s.279.

YARDIMCI, Mehmet; *Türk Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ürün Yayınları, Ankara 1999.

YOKSA Erhan; “Türkiye Selçuklularında XIII. Yüzyıldaki Tıbbî Gelişmeler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005.

Yozgat İl Yıllığı, Yozgat Valiliği Yayınları, 1997.

www.telekinezi.com/chi-energy-healing-reiki/usui-reiki-el-verme-usi-reiki-anlatim-ve-semboller-t4327.html [25.04.2013]

www.wikipedia.org/wiki/Müslüman_bilim_adamlari_listesi [15.04.2013]

www.yazmalar.gov.tr [28.03.2013]

EKLER

Ek 1: Derleme Soruları

- 1- Halk arasında hastalıkları tedavi eden kişilere hangi adlar verilmektedir?
- 2- Bu kişilerin özellikleri nelerdir?
- 3- Hastaları nasıl tedavi etmektedirler?
- 4- Hangi belirtiler; hangi hastalığın işareti kabul edilmektedir?
- 5- Tedavide gerek teşhis gerek uygulama için kullanılan araç – gereçler var mı?
- 6- Tedavi öncesi ve sonrası okunan bir dua veya deyim var mı?
- 7- Dinî yolla tedavi yöntemi uyguluyor musunuz? Bunda nelere dikkat ediyorsunuz?
- 8- Hastalığı tedavi eden bu kişiler, başka faaliyetlerde de bulunuyor mu? (Sünnet, diş çekimi, ölü yıkama, doğum...)
- 9- El alma geleneği nasıl? Kimden ve nasıl aldınız?
- 10- Tedavi eden ocaklıya dair, ocaklılığına dair veya el aldığı ocağına bağlı gelişen bir hikâye ve efsane var mı?
- 11- Ocaklara ne zaman hangi durumlarda başvuruluyor?
- 12- Adak adanır mı? Ocak uygulaması sonrası adak var mı?
- 13- Tedavi işlemini kimden kaç yaşında öğrendiniz?
- 14- El aldıysanız, el aldığınız kişi yaşıyor mu?
- 15- Ocaklara verilen başka isimler var mı? (Otacı, usta, şifacı...)
- 16- Tedavi uygulamalarını not eden bir defter, kitap var mıdır? Varsa bunlardan nasıl yararlanırsınız?

- 17- Ocaklı kişi sadece tek bir hastalđını tedavi ediyor, yoksa başka hastalıkları da tedavi edebiliyor mu? Bunun ölçütü nedir, nereden gelir?
- 18- Tedavi sonrası hastaya uyması gereken kurallar söylüyor musunuz? Verilen dikkat edilmesi gereken gıdalar ve diyet listesi var mı?
- 19- Genelde hastalar, hastalđın hangi devresinde geliyor?
- 20- Tedavi edemediğiniz hasta oldu mu? Olduysa tekrar geliyor mu? Gelince hangi tedavi uygulamasını yapıyorsunuz?
- 21- Tedavi sonrası yaptığınız uygulama sonrası karşılık olarak bir ücret alınıyor mu? Alınıyorsa veya veriliyorsa bunlar neler oluyor?

Ek 2: Ocaklı Kaynak Kişi Listeleri ve Hastalık Kodları

Ocaklı Kaynak Kişi Listesi

- O1-** Fadime Azmaz; 50, Okuryazar, Çalatlı Köyü, H1, H2, H14
- O2-** Çeşminaz Başer; 62, Okuryazar Değil, Çalatlı Köyü, H17, H21
- O3-** Mediha Doğrutekin; 77, Okuryazar Değil, Fakıbeyli Köyü, H17, H19
- O4-** İhsaniye Alıcı; 80, Okuryazar Değil, Fakıbeyli Köyü, H19
- O5-** Muzaffer şerefli; 59, İlkokul, İnceçayır Köyü, H1, H15
- O6-** Osman Erciyas; 65, İlkokul, İnceçayır Köyü, H18, H23
- O7-** Ahmet şahin; 49, İlkokul, Battal Köyü, H9
- O8-** Veli Er; 53 İlkokul, Battal Köyü, H2
- O9-** Hatun Ersungur; 72, Okuryazar Değil, Battal Köyü, H9
- O10-** Talip Er; 55, İlkokul, Battal Köyü, H17
- O11-** Nuriye Başer; 80, Okuryazar Değil, Battal Köyü, H21
- O12-** Bayar Dalgıç; 57, İlkokul, Buzağcıoğlu Köyü, H12, H17

- O13-** Enver Aslan; 70, Okuryazar, Mezra Köyü, H1
- O14-** Cevriye Duran; 82 Okuryazar Değil, İşleyen Köyü, H10, H14, H31, H32
- O15-** Abdullah Koçsoy; 60, Okuryazar, Yeşiloba Köyü, H17
- O16-** Veysel Akyol; 52, İlkokul, Yeşiloba Köyü, H2
- O17-** İdris Altınok; 50, İlkokul, Yeşiloba Köyü, H1
- O18-** Sabire Caner; 73, Okuryazar Değil, Yeşiloba Köyü, H3, H14
- O19-** Nezaket Sevgi; 60, Okuryazar, Yeşiloba Köyü, H17
- O20-** Döndü Işık; 75, Okuryazar Değil, Güneşli Köyü, H1, H2, H13
- O21-** Ahmet İbiş; 80, Okuryazar - Güneşli Köyü, H2
- O22-** Hacı Nazlı; 74, Okuryazar, Büyüknefes Köyü, H14
- O23-** Yusuf Canpolat; 59, İlkokul, Dambasan Köyü, H15
- O24-** Hamdi Canpolat; 82, Okuryazar, Dambasan Köyü, H1
- O25-** Hasan Hüseyin Türksöy; 76, Okuryazar, Dambasan Köyü, H26
- O26-** Kevser Sungur; 63, Okuryazar, Dambasan Köyü, H6
- O27-** Muzafferr Akpınar; 78, Okuryazar, Haydarbeyli Köyü, H17
- O28-** İsmail Varol; 72, Okuryazar Değil, Haydarbeyli Köyü, H6
- O29-** Memduha Dursun; 38, İlkokul, Karalar Köyü, H24
- O30-** Ramazan Mutlu; 24, İlköğretim, Görpeli Köyü, H15
- O31-** Ömer Karahan; 84, Okuryazar Değil, Büyük Çatma Köyü, H6
- O32-** Ali İhsan Kandemir; 63, İlkokul, Musabeyli Köyü, H6, H14
- O33-** Nuri Şahingöz; 81, Okuryazar, Musabeyli Köyü, H18
- O34-** Muharrem Türkmen; 57, İlkokul, Musabeyli Köyü, H2
- O35-** Bayram Köse, 58, İlkokul, Evcı Köyü, H6

- O36-** Şahin Yarıcı; 52, İlkokul, Kırım Köyü, H17
- O37-** Nuriye Sargin; 60, Okuryazar Değil, Kırım Köyü, H11
- O38-** Fadime Yazgan; 55, Okuryazar Değil, Kırım Köyü, H30
- O39-** Yıldız Yazıcı; 56, Okuryazar Değil, Kırım Köyü, H1, H6
- O40-** Hasan Cansever; 35, İlkokul, Kırım Köyü, H2
- O41-** İhsan Köksal; 42, İlkokul, Mollahasan (Kırım Obası) Köyü, H4
- O42-** Sadık Erdemir; 33, İlkokul, Mollahasan (Kırım Obası) Köyü, H6
- O43-** Satı Meral; 67, Okuryazar Değil, Bişek Köyü, H10
- O44-** Gülizar Çamlıbel; 70, Okuryazar Değil, Bişek Köyü, H30
- O45-** Cennet Seçkin; 72, Okuryazar Değil, Bişek Köyü, H1, H17
- O46-** Kıymet Çoban; 55, Okuryazar, Bişek Köyü, H31
- O47-** Sait Pınarcı; 60, İlkokul, Bişek Köyü, H31
- O48-** Bilal Tunç; 83, Okuryazar, Tekkeyenicesi Köyü, H4, H7, H16, H22
- O49-** Abdullah Akdoğan; 56, İlkokul, Lök Köyü, H4
- O50-** Hacer Demir; 55, Okuryazar, Lök Köyü, H14
- O51-** Fatma Ergin; 62, Okuryazar Değil, Lök Köyü, H17, H21
- O52-** Satılmış Erkal; 50, İlkokul, Büyükincirli Köyü, H28
- O53-** İsa Yiğit; 33, İlkokul, Türkmenaraplı Köyü, H11
- O54-** Elif Teker; 85, Okuryazar Değil, Tayfur Köyü, H1, H2
- O55-** Ayşe Kayışdağ; 65, Okuryazar, Bişek Köyü, H10
- O56-** Neşet Yahşi; 55, İlkokul, Mehmet Hulusi Efendi Mah. Akbabalar Cad. Yozgat/Merkez, H17, H18

- O57-** Nezaket Arslan; 82; Okuryazar Değil, Aşağı Nohutlu Mah. Yetiştirme Yurdu Altı No: 5 Yozgat / Merkez, H17
- O58-** Nusret Demir; 60, Üniversite, Eskipazar Mah. Kayseri Cad. şirin Evler Apt. No:6 Yozgat / Merkez, H17
- O59-** Gülhanım Bilir; 55, İlkokul, Eskipazar Mah. 1. Cadde No:17 Yozgat/Merkez, H6
- O60-** Kamil Çevik; 82, Okuryazar Değil, Eskipazar Mah. 1. Cadde Yozgat/Merkez, H16
- O61-** Ahmet Kocaaslan; 90, Okuryazar Değil, Eskipazar Mah. 1. Cadde Yozgat / Merkez, H18
- O62-** Mustafa Bilir; 58, İlkokul, Eskipazar Mah. 1. Cadde No:17 Yozgat / Merkez H25
- O63-** Davut Uymaz; 55, İlkokul, Belediye Sebze Hâli, Yozgat / Merkez H12, H20
- O64-** Fadime İbiş; 60, İlkokul, Dayılı Köyü, H1
- O65-** Ayşe İpek; 90, Okuryazar Değil, Evcı Köyü, H18
- O66-** Demet Saput; 55, İlkokul, Musabeyliboğazı Köyü, H6
- O67-** Sariye Köse; 63, Okuryazar Değil, Küçükçatma Köyü, H18
- O68-** İsmail Kuraner; 53, Lise, Tarihî Hamam Çarşı Karşıısı Yozgat / Merkez H16, H22, H31
- O69-** Elife Karadağ; 42, İlkokul, Mutafoğlu Mah. Sakarya Cad. Demirel Apt. H31
- O70-** Mustafa Kemal Koldemir; 50, Üniversite, Mutafoğlu Mah. Aydın Sok. No:5 Yozgat / Merkez, H4, H7, H13, H26, H31
- O71-** Hüseyin Bozkurt; 45, Lise, Belediye Sebze Hâli Hilal Kasabı Yozgat / Merkez H11
- 2072-** Yeter Aktürk; 87, Okuryazar Değil, Yozgat / Merkez, H24
- O73-** şükrü Aktürk; 46, İlkokul, Tol Çarşı Aktürk Kalaycısı Yozgat / Merkez H24

074- Zekiye Koç; 70, Okuryazar Değil, Tuzkaya Mah. Papatya Cad. Yozgat / Merkez, H2

075- Osman Ertan; 79, İlkokul, İstanbulluoğlu Mah. 18. Sok. Yozgat / Merkez, H6

076- Tekmile Tekgül; 63, Okuryazar Değil, Agâh Efendi Mah. Salim Bey Cad. No:73 Yozgat / Merkez, H18

077- Gönül Sargın; 37, İlkokul Agâh Efendi Mah. Salim Bey Cad. Yozgat / Merkez, H30

078- Hidayet Fidan; 62, İlkokul, Yukarı Çatak Mah. Yurt Cad. Yozgat/Merkez H29

079- Ayşe Yaşar; 82, Okuryazar Değil, Agâh Efendi Mah. Salim Bey Cad. Yozgat/Merkez, H18

080- Gülşen Keklikçi; 83, Okuryazar Değil, Mutafoğlu Mah. Yozgat/Merkez, H1, H6

081- Hatice Kılıçkan; 57, Okuryazar, Mutafoğlu Mah. Tekgül Sok. Yozgat/Merkez, H21

082- Salik Sak; 55, İlkokul, Salim Bey Cad. No:29 Yozgat/Merkez, H6

083- Fatma Fidan; 73, Okuryazar Değil, Agâh Efendi Mah. Yozgat/Merkez, H18

084- Doğan Ekici; 47, İlkokul, Gülen Turizm Yozgat / Merkez, H16

085- Yusuf Aslan; 71, İlkokul, Tuzkaya Mah. Çağlayan Sok. No:1 Yozgat / Merkez, H6, H18

086- Sebahat Ünal; 71, İlkokul, Şeyh Osman Mah. Cemil Çiçek Cad. Maveria Evleri B Blok No:8 Yozgat / Merkez, H8, H11, H14, H17

087- Kıymet Yorulmaz; 47, İlkokul, Mutafoğlu Mah. Sungurlu Cad. Yozgat / Merkez, H27

088- Leman Yüksel; 65, Okuryazar, Fatih Mah. Bozok Cad. No:27 Yozgat/Merkez, H14

089- Halime Demir; 70, Okuryazar Değil, Yozgat / Merkez, H12

- O90-** Rabia Altaş; 20, Lise, Gdlelmacılı Köyü, H2
- O91-** Necibe Askerova; 50, İlkokul, Topaç Köyü, H3, H10, H16
- O92-** Hamide Alkan; 81, Okuryazar Değil, Tuzkaya Mah. Őirin Sok. Yozgat/Merkez, H10
- O93-** HaŐim Őahbaz; 70, Okuryazar, Evcı Köyü, H17, H18
- O94-** Gülseren Koçak; 53, Okuryazar, İğdecik Köyü, H1
- O95-** Yusuf Ziya Koçak; 63, Okuryazar, İğdecik Köyü, H31
- O96-** Meliha Dalgıç; 65, Okuryazar, Agâh Efendi Mah. Dursundede Sok. Yozgat / Merkez, H2
- O97-** Yusuf Türksoy; 67, İlkokul, Dambasan Köyü, H3
- O98-** Mehmet Ulutürk; 78, Okuryazar Değil, CihanpaŐa Köyü, H16
- O99-** Ahmet GkbaŐ; 66, Okuryazar, Çadırardıç Köyü, H4, H24
- O100-** Zahirre Beker; 55, Okuryazar, Çadırardıç Köyü, H6, H16
- O101-** Hacer Uyar; 47, İlkokul, İstanbulluoğlu Mah. Salimbey Cad. No:51 Yozgat / Merkez, H17
- O102-** Nevin UrsavaŐ; 48, İlkokul, İstanbulluoğlu Mah. Salimbey Cad. Yozgat / Merkez, H2
- O103-** Tayibe Uymaz; 59, İlkokul, Toki Evleri 2. Bölge D/14 No:8 Yozgat / Merkez H11, H12, H17
- O104-** Hatice Yorulmaz; 100, Okuryazar Değil, Musabeyli Köyü, H21, H27
- O106-** Sariye Darı; 53, İlkokul, AŞağı Nohutlu Mah. Korkmaz Sok. Betül Apt. No:13 Yozgat / Merkez, H21
- O107-** Rahime Korkmaz; 81, Okuryazar Değil, Gelingüllü Köyü, H13, H22

Uygulamaya Dayalı Ocakların Hastalık Kodları

- H1:** Alazlama (Bakır Basması) Ocağı
- H2:** Bulgurlama Ocağı
- H3:** Boğaz Çekme (Bademcik Ocağı)
- H4:** Çintme Ocağı
- H5:** Dalak Kesme Ocağı
- H6:** Derma Ocağı
- H7:** Domuzbaşı Ocağı
- H8:** Gece Yanığı Ocağı
- H9:** Gelincik Ocağı
- H10:** Göbek Düşmesi (Göbek Çekme) Ocağı
- H11:** Göz Ocağı
- H12:** İtdirseği (Arpacık) Ocağı
- H13:** Kabakulak Ocağı
- H14:** Karalama Ocağı
- H15:** Karıncalık Ocağı
- H16:** Kırık – Çıkık (Sınık) Ocağı
- H17:** Kızılyüğük Ocağı
- H18:** Kösnü (Kösdü) Ocağı
- H19:** Kuduz (Tuz Efsunlama / Afsunlama) Ocağı
- H20:** Mantar Ocağı
- H21:** Nazar (Kurşun / Üzerlik) Ocağı

H22: Romatizma Ocağı

H23: Sancı Ocağı

H24: Sarılık Ocağı

H25: Saçkıran Ocağı

H26: Siğil Ocağı

H27: Silme Ocağı

H28: Tıvga Ocağı

H29: Uçuk Ocağı

H30: Yarımcı Ocağı

H31: Yel Bağlama (Kulunç) Ocağı

H32: Yürek Ölçme (Korku) Ocağı

Ek 3: Kaynak Kişi Listesi

Efsaneye Dayalı Ve Ziyaret Yerleri Niteliğindeki Ocakların Kaynak Kişi Listeleri

KK1- Őükrüye Güçlü; 60, Okuryazar Değil, Eskipazar Mah. Kanunlar Sok. No:9
Yozgat / Merkez

KK2- Mahi Bozkurt; 56, İlkokul, AŞağı Çatak Mah. Sungurlu Sok. Yozgat/Merkez

KK3- Mediha Doğrutekin; 77, Okuryazar Değil, Fakıbeyli Köyü

KK4- Halis Suna, 52, Okuryazar, İnceçayır Köyü

KK5- Osman Erciyas; 65, İlkokul, İnceçayır Köyü

KK6- Murat Bayındır; 70, Okuryazar, Çiğdemli Köyü

KK7- Durak Ekinci; 67, İlkokul, Çiğdemli Köyü

KK8- İbrahim Efe; 53, Lise, Çiğdemli Köyü

KK9- Satılmış Erkal; 50, İlkokul, Büyükincirli Köyü

KK10- Nihat Şen, 52, İlkokul, Büyükincirli Köyü

KK11- Yalçın Karabulut; 46, İlkokul, Fakıbeyli Köyü

KK12- Melahat Güngör; 80, Okuryazar Değil, Fakıbeyli Köyü

KK13- Yakup Doğrutekin; 81, İlkokul, Fakıbeyli Köyü

KK14- Mehmet Aslan; 79, Okuryazar, Görpeli Köyü

KK15- Bekir Uçar; 76, Okuryazar, Görpeli Köyü**KK16-** Hamdi Dursun; 82, Okuryazar Değil, Görpeli Köyü

ÖZGEÇMİŞ

Akın Uyar; 1987 yılında Yozgat'ta doğdu. İlköğretimi Sakarya İlköğretim Okulunda, ortaöğretimi İstiklal Lisesinde tamamladı. 2005 yılında başladığı, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Programından 2009 yılında mezun oldu. 2009–2010 yılları arasında Yozgat Haber gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. 2010 yılında Şehriyar dergisinde, “Türk, Türkü Söyler”, “Tarihî Süreç İçerisinde Dile Farklı Bakış Açıları”, “Hüseyin Nihal Atsız ve Deli Kurt Adlı Romanının Dil Anlatım Bakımından İncelenmesi” başlıklı dil ve edebiyat konulu yazıları yayımlandı. 2010 yılından itibaren çeşitli aralıklarla Yozgat'ta MEB'e bağlı ilk ve ortaöğretim okullarında, ücretli öğretmenlik yaptı. Kün/Edebiyat dergisi yazı işleri müdürlüğü görevini yürüten Akın Uyar, 2010–2013 yılları arasında Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı.